

95.

Aantekeningen, augustus – oktober 2024

Pieter Wisse

95.1

Als variatie op het gezegde dat vijanden overbodig zijn voor iemand met zùlke vrienden, stel ik voor dat ook medewerkers van de Belastingdienst met zùlke deskundigheid geen besef van hun informatiekundig onbenul kùnnen hebben. Daaraan verandert uiteraard niets door massale personele vervanging, integendeel.

95.2

Waarom houdt een erkend probleem aan? En/of blijft een veronderstelde kans onbenut? Stel dat een manier wordt gevolgd, die – alsmaar – niet aan oplossing resp. opbrengst helpt. Daarmee nam Simon Stevin géén genoegen, zoals blijkt uit **Simon Stevin van Brugghe (1548-1620), Hij veranderde de wereld** (Sterck & De Vreese, 2020), een inleidende biografie door Guido Vanden Berghe, Didier Viaene en Ludo Vandamme. Hij, Stevin, dus, was echter niet zo eigenwijs om van zo'n ontoereikende methode e.d. dan meteen maar helemaal niets te willen weten. Integendeel, hij wist er talloze, eh, principieel te verbeteren voor daadwerkelijke oplossingen van talloze problemen. Inderdaad, óók het omgekeerde geldt van het bekende gezegde dat niets zo praktisch is als een goede theorie, te weten dat er niets zo theoretisch als goede praktijk is. Vanden Berghe cs stelt dat

[b]elangrijk is [dat,] wie de waarde van het nieuwe volledig begrijpt[,] er ook de draagwijdte van inziet.[p. 97]

Wie anderen ervan probeert te overtuigen, stuit doorgaans op afwijzingen en, als z/hij desondanks volhoudt, zelfs beschuldigingen. Dat overkwam Stevin kennelijk ook. Tja, zo neemt Vanden Berghe cs hertaald over als opmerking van nota bene Stevin zèlf,

[a]ls iemand mij derhalve voor een opschepper zou houden enkel en alleen omdat ik het nut van deze methode duidelijk maak, dan toont hij daarmee aan ofwel dat hij geen benul heeft van het onderscheid tussen het gewone en het bijzondere, dan wel dat hij het algemeen belang een slecht hart toedraagt.[p. 97]

Graag ... verbeter ik die analyse. Het is helaas niet òf, maar èn. Zulk onderscheidend onbenul ìs maatschappelijk ònverantwoord.

95.3

Kort na verschijning las ik **Bomber** (1970) van Len Deighton, in het Engels dus. Ik herinner me ervan dat zijn tekst als anti-oorlogsroman een beklemmende, overtuigende indruk op me maakte. Intussen blijven alom oorlogen woeden. Nu heb ik Deightons geschiedeniswerk **Blitzkrieg, Hoe Hitlers oorlogsmachine Europa overrompelde** (Elsevier, 1980, oorspronkelijk engelstalig 1979) gelezen. Leerzaam. Er kon zgn bliksemsnel aan zijn, ook en vooral omdat een

expansionistische dictatuur [...] tegenover [...] verwarde en politiek verdeelde democratieën [stond]. [...] De [aanvallers] gokten [...] op [...] traagheid en [...] incompetentie [...] en kregen gelijk[. p. 314] De nederlaag werd veroorzaakt door slechte communicatie en leiding. De tijd [...] werd verspild [...] door trage besluitvorming en een verlamde [...] leiding[. p. 315] leiders die met hun kortzichtigheid de catastrofe over [de democratieën] hadden afgeroepen[. p. 316]

Hoe lang, eh, heerst hier nog het onverdeelde geluk van vrede? Dat kan blijkbaar nooit lang duren, indien 'we' het daarover niet eens zijn en blijven.

95.4

Ik ben door Sudhir Hazareesingh niet overtuigd dat de ideeën inclusief vooral veronderstellingen die hij in **How the French Think: An Affectionate Portrait of an Intellectual People** (Basic Books, 2015) beschrijft kenmerkend zijn voor mensen, laat staan voor iederéén, die blijkbaar als Frans konden resp. kunnen doorgaan. Zoals Hazareesingh leerzaam illustreert, hebben zgn Fransen immers allerlei verschillende ideeën. En m.i. hebben mensen 'elders' o.a. dergelijke (waan)ideeën ook, eh, dus niets bijzonders. Intussen houdt hij zoal voor typisch Frans

the [...] predilection for conducting arguments [...] around idealized metaphysical concepts[. ...] Equally prevalent is a passion for holism, for considering questions in their totality as opposed to looking at their contingent manifestations. [...] T]his essentialism is integral [...] subject[ing] everything [...] to exhaustive codification (even if the provisions in question are then blithely ignored). The [...] style of thought is noteworthy, too, for its capacity to give theoretical and existential properties to all aspects of social life[. p. 3] Just as prevalent is the [...] attachment to questions of presentation and form. This tendency finds expression in the belief in the aesthetic quality of intellectual activity, in a fondness for taxonomies and neologisms, and [...] the obsession with dividing things into two.[p. 4]

Een strikte tweedeling, neem die van Frans en niet-Frans, valt echter moeilijk vol te houden, totaliteit, nietwaar, volgens de terechte keuze die Hazareesingh maakt voor

an explanation [including] the wider historical and cultural settings[. ... C]oncepts [...] can be understood only within broader intellectual frameworks, and they are also tools that are deployed for particular purposes that may vary significantly over time.[p. 10]

Ik sluit meteen maar kort. Dat is precies waar(mee) – modellering – met Metapatroon kan helpen. Intellectueel resp. cognitief geldt elk motief als zo'n – nader – raamwerk. Zulke motivationele verschillen laten zich tevens samenhangend uitdrukken. Volgens methodisch veronderstelde interdependentie, zeg ook maar – dynamiek van – wederzijdse afhankelijkheden, zijn "holism" en "contingent manifestations" niet strijdig, maar harmonieus. Dat vergt uiteraard eveneens "idealized metaphysical concepts" ofwel grondslag (lees ook: paradigma, axiomata, veronderstellingen e.d.), maar andere. Mijn stelselmatig bemeten voorstel, dat aldus ook aan Metapatroon als methode ten ... grondslag ligt, is de semiotische enneade. Volgens d(i)e enneade strookt contingent idee (motivationalel verbijzonderd begrip annex betekenis) via contingent teken (contextueel verbijzonderde intext) met contingent gedrag (situationeel verbijzonderd ob- resp. subject). Het ... idee om teken principieel als bemiddelend te beschouwen heb ik aan het actieve tekenbegrip van Charles S. Peirce ontleend. Hij is er blijkbaar niet aan toegekomen om wat hij als grond aangaf

dienovereenkomstig te verbijzonderen. Voor de uitbreiding tot een enneade heb ik voorts identiteit volgens Peirce's idee van bemiddeling verbijzonderd volgens Peirce's driedeling naar object, teken en interpretant. Gelet op verschil komt dat neer op àfwijzing van essentialisme. Want aan gedrag bestaat niets gemeenschappelijks door-de-situaties-heen, en dat geldt dus dienovereenkomstig voor begrip door-de-motieven-heen resp. intext door-de-contexten-heen. Verschillende gedragingen van wat 'doorgaat,' althans, die indruk kan bestaan, voor hetzelfde ob-/subject tellen elk een ... identiteit, te weten een situationele. Gelet op – de behoefte aan – samenhang 'kent' het desbetreffende ob-/subject echter niet slechts evenzovele deelidentiteiten als situaties waarin het verkeert, maar eveneens een, prima, overkoepelende identiteit. Die identiteit moet als het ware l0s van welke situatie dan ook zijn opgevat. Er is géén gedrag aan 'verbonden.' Daarom noem ik dat nul-identiteit. Voor samenhang t0ssen verschillen blijft er zoiets als een, vooruit, essentie resp. wezen per – verondersteld – ob-/subject over, maar dat is feitelijk ... niets. Hoe dan ook vind ik het eenzijdige idee dat "essentialism is integral" onwerkbaar zodra variëteit telt. Er moet ... samenhangend verschil worden gemaakt tussn samenhangidentiteit en verschilidentiteit. Anders valt er stelselmatig geen betekenissenvariëteit enzovoort beheersbaar te ordenen. Wie variëteit principieel ontkent, vindt gauw dat dergelijke

intellectual constructs are speculative in that they are generally the product of a form of thinking that is not necessarily grounded in empirical reality.[p. 13]

Ik kan iemand echter niet van het werkelijkheidsgehalte van Metapatroon overtuigen, zolang z/hij traditioneel essentialistisch denkt (en zich vaak niet eens bewust is van wat ik dus voor stelselmatige opgaven voor door en door 0nrealistisch houd). Helaas houden niet slechts – sommige – Fransen voorkeur voor

the deductive method of reasoning [...] which starts with a general abstract position and then proceeds to a particular conclusion or proposition.[p. 13]

Het gaat ... stelselmatig mis, want belemmerd door

the search for an underlying principle of unity[, p. 57]

indien de grondslag niet 'voorziet' in relevante – dynamiek van – variëteit. (H)erkenning dat 'het' daar al meteen 0nvermijdelijk ... grondig fout gaat, k0n niet doordringen zolang besef ontbreekt 0ltijd volgens veronderstellingen te denken enzovoort. Of 'het' gaat voor iemand juist goed, nou ja, dat vindt z/hij dan z0lf, omdat het voor anderen fout gaat; om dat zo te houden kan iemand in een zgn machtspositie 'domweg' weigeren te reageren op verzoek(en) om heroverweging van grondslag. Dat lukt door 'met zoveel woorden'

emphasiz[ing] the importance of providing a fixed and unvarying meaning to concepts [p. 22]

volgens suggesties van

expressing the truth in clear and distinct ideas; arguing with precision and elegance; moving from simple to complex forms; cultivating a sense of moral autonomy and

Dat is en blijft valse retoriek zònder feitelijke gedragingen volgens verhoudingsgewijs evenwichtige grondslag.

95.5

Onderscheid mag niet beperkt worden – opgevat – tot veronderstelling van, eh, alleen het één. Er geldt dienovereenkomstig, herstel, dienervanverschillend immers altijd tevens het ànder.

Wat als één telt, zeg ook maar op de voorgrond verondersteld wordt, heet vaak object. Uitgaande van die bepaling kan wat allemaal als het àndere relevant geacht wordt, worden aangeduid als situatie. Zonder achtergrond géén voorgrond, en andersom ook niet, nietwaar?

Zoals het object op zichzelf dus niet bestaat, bestaat de situatie op zichzelf evenmin. Ook verder uitgaande van – de keuze van – een object doorloopt het situaties. Het 'is' feitelijk een reeks situationele objecten. Elke momentane samenloop van een object en een situatie verandert ze allebei, enzovoort.

Zo 'is' gedrag niet exclusief van een object, of exclusief van een situatie. Gedrag laat zich eenduidig pas duiden per situationeel object, dwz 'van' een momentane samenloop van een object en een situatie.

Er zijn – ook – geen absolute criteria voor wat op enig moment geldt als relevante configuratie van object en situatie. Zulk onderscheid is altijd momentaan gemotiveerd en zodoende in (ver)andere(nde) samenlopen telkens ànders gemaakt door een zgn subject, ofwel een object dat daarvoor over cognitief vermogen beschikt. Dat gaat volgens focus doorgaans overigens gepaard met de valse veronderstelling van slechts het één (dat dankzij dat vermogen op de voorgrond verschijnt). Ontbrekend besef van het resp. de onlosmakelijke ànder, leidt het ... ene subject echter gauw tot veronachtzaming van verhoudingen.

Dat tekort blijft kenmerkend voor gangbare (lees ook: overheersende) classificatiesystemen resp. modelleermethoden voor betekenissenordening. Voor beheersing van variëteit zijn ze onbruikbaar, herstel, pakken ze stelselmatig averechts uit. Voorspelbaar, dus.

Is er iets aan te doen? Het voordeel van vernauwing tot momentaan gedragsaandeel is stelselmatig nadelig, omdat een subject door zijn cognitief vermogen vergaand belemmerd is om van telkens onderscheid tussen voor- en achtergrond om te schakelen naar grondiger inzicht in object en situatie als evenredige gedragsbepalende (f)actoren. Voor verkeersmatig deugdelijke voorzieningen, voorzieningen, dus, die deelnemers aan verhoudingen evenwichtig behoren te faciliteren, is zulke stelselmatige (her)oriëntatie echter noodzakelijk.

Dat vergt ... àndere opleiding van informatiekundig ontwerpers. En, nòg moeilijker te veranderen, bestuurders moeten zich ook en vooral onder de noemer van zgn digitalisering verantwoordelijk weten als opdrachtgevers van werken, met stelselmatigheid van dien, van infrastructuur voor informatieverkeer; anders blijft het voor burgers als voornaamste daadwerkelijke deelnemers aan maatschappelijk informatieverkeer modderen.

95.6

Je kunt een woord zó gebruiken, dat daardoor andere – bruikbare – betekenis(sen)

ervan belemmerd raken. Dat risico meen ik te herkennen met wat Alwin Diemer (1920-1986) als oer- resp. grondsituatie meteen voorstelt op de eerste (tekst)pagina van zijn tweedelige **Grundriss der Philosophie** (Anton Hain; deel 1, 1962; deel 2, 1964). Dat lijkt mij hoe dan ook een ander, eh, soort situatie dan wat ik zoal onder situatie versta. Op 'mijn' betekenis kan ik blijven uitkomen door oer-/grondsituatie op te vatten als onlosmakelijke gesitueerdheid. Nota bene, dat betreft dus – nog – géén situatie, maar zoiets als voorwaarde ervoor. Noem het ook maar een structuurbeginsel. Welke, zeg maar, daadwerkelijke situaties tellen, hangt er telkens maar van af. Daarom vind ik dat die voorwaarde annex dat beginsel

als unangefochtene Selbstverständlichkeit immer vorausgesetzt [wird p. 1]

en daarvan 'als het ware' afgeleid pas

so etwas wie Sinn, wie Wahrheit, Erkenntnis und Erkennbarkeit[p. 1]

met zoiets als geldigheidsbereik beperkt tot de veronderstelde situatie. Die beperking veronderstelt Diemer niet, althans daar – nog? – niet. Uitgaande van een mens beschouwt hij de zgn oer-/grondsituatie als de ... situatie

in der der Mensch als Mensch sich befindet, nämlich dem Gegenüber von Mensch – der sich Ich oder Subjekt – und der Gesamtheit der Dinge – die er Objekte oder auch Welt schlechthin nennt.[p. 1]

Dat is m.i. echter niet zoals subjectief cognitief vermogen ... werkt. Een subject ervaart "Gesamtheit" selectief, en dat is er ... precies telkens situationeel aan. Omdat Diemer het situationele verbijzonderingsbeginsel verwacht met óók een situatie, die zelfs allesomvattend is, stelt hij dat

sich [... a]us dieser Grundsituation [...] zwei Möglichkeiten des Welt- und Selbstverständnisses des Menschen [ergeben, d.h.] die objektive oder objektivistische und die subjektive oder subjektivistische.[p. 1]

Maar zoals hij oer-/grondsituatie duidt, kan een subject niet kennen. Het is niet de objectieve insteek die 'tegenover' de subjectieve kan worden gedacht, maar de situationele. En van die tegenstelling blijft niets over, omdat de keuze voor wat als situatie telt ... subjectief is. Dat blijft echter alom veronachtzaamd, nou ja, aangenomen dat ik een punt heb. Dus heeft Diemer gelijk dat ob- en subjectivisme

als Urtypen nicht nur am Ursprung aller Philosophie [stehen], sondern [...] sie bis hinein in die kleinsten und feinsten Verästelungen [durchziehen]; zueinander stehen sie in einem polar-gegensätzlichen Verhältnis.[pp. 1-2]

En ik meen gelijk te hebben dat zulk onderscheid een zelfs grondige vergissing is. Ik stel subjectief-situationele heroriëntatie voor.

95.7

Wat wil iemand bereiken door een ... beroep op professionaliteit te doen? Kenmerkt hij (lees ook: zij) zichzelf als zodanig? Of verwacht hij ermee iets van wie hij erop aanspreekt en, zo ja, wát? Over en weer kan dat van alles zijn.

Mij lijkt vaak vooral de nadruk op verantwoord passend. Wat ik zoal voor verantwoord houd? Ik bedoel er erkenning mee van eigen bestaan inclusief

belangen als principieel verhoudingsgewijs. Dat vergt daarom overweging van mede-deelnemers met elk hùn eigen belanghebbende bestaan en zo door naar ook voor hèn navolgbaar evenwichtige belangenafweging èn daadwerkelijk handelingsaandeel leveren aan beoogde evenwichtigheid.

Of ik daarin weleens slaag, is overigens iets anders. Maar het is natuurlijk ... ònevenwichtig om dergelijk falen slechts anderen te verwijten.

Ik wil hier maar zeggen dat ik de ondertitel “fundamenten voor professioneel handelen” die Victor van den Bersselaar (1948-2011) zijn boek

Wetenschapsfilosofie in veelvoud (Coutinho, 1997) geeft, graag ruim opvat. Want iederéén beschouw ik als, eh, professional in de zin dat zowel verantwoord handelen van hèm moet worden verwacht als hij zulk handelen van ànderen moet verwachten. Daaruit volgt dat ik voorts de aanduiding wetenschapsfilosofie nodeloos beperkt resp. beperkend acht. Of een pleonasme. Want met elk handelen, als iemand dat doet, gaat, overigens doorgaans ònbewust, weten door hem gepaard. Wat wetenschap heet, is echter een soort ... handelen gaan betekenen, te ... weten wat zgn wetenschappers ... doen. Dat ziet Van den Bersselaar in zoverre al ruimer, dat hij wijst op veelvoud van wetenschappelijke handelingswijzen èn ze ook relevant acht voor zgn professionals om te beheersen. Hij mikt blijkbaar op, zeg maar, professionaliteitsfilosofie. En ik maak daar dus zoiets als, nogmaals, uitgaande van ònlosmakelijke, hmm, verhoudingsgewijsheid voor nota bene iederéén relevant, verantwoord-handelenfilosofie van. Dan zijn er m.i. niet zozeer meerdere van zulke filosofieën met elk zoiets als bijbehorende handelingen- annex gedragingenruimte. Uitgaande van zijn-in-verhouding waaraan deelnemers telkens, dwz van de ene naar de andere verhouding, enzovoort, respectievelijke handelings-/gedragsaandelen leveren, kom ik uitgedrukt met de semiotische enneade veeleer tot een ènkele, vooruit, filosofie voor de volledige – voorstelbare – variëteit. Daarmee vermijd ik meteen al het probleem van onderscheid tùssen meerdere filosofieën als evenzovele handelingskaders, dat ook Van den Bersselaar niet oplost. Hij noemt zich

een voorstander van methodenpluralisme [... en] ga[at] ervan uit dat elk onderzoeksdomein zijn eigen specifieke onderzoeksprocedures met zich meebrengt. Vanuit dat perspectief gezien zijn er zes zelfstandige basisdomeinen[. p. 18]

Op de aldus veronderstelde zelfstandigheid resp. onafhankelijkheid van de zgn domeinen dingt Van den Bersselaar prompt zèlf af, want volgens hem

mag men [...] met elke onderzoeksprocedure ook de andere domeinen betreden.[p. 18]

Naar mijn indruk maakt Van den Bersselaar onvoldoende ... onderscheid tussen – een – filosofie en – een – methode/procedure. Hij stelt een veelvoud van methoden vast, lijkt ze volgens zes categorieën te ordenen en beschouwt dan elke methodencategorie àls een filosofie. Ik vermoed dat hij ... ònprofessioneel over ontwerp(en) denkt. In wiskundige termen uitgedrukt betreft zijn ervaring een concrete waarde. Die neemt hij dan als uitkomst, nota bene de enige, van wat hij er als – dus netzo verbijzonderde – functie vóór verzint. Dat schiet echter niet op. Uitgaande van verschillende waarden is het daarentegen de opgave om een ènkele functie te ontwerpen die relevante waarden allemaal, en bij voorkeur nog meer, als uitkomsten kan bieden. Voor nogal uiteenlopende waarden is dat stellig een functie van meerdere variabelen. Nee, het lukt niet altijd om een verzameling van waarden,

hmm, netjes met een enkele functie te dekken, ja, het is wèl altijd de moeite van het proberen ... waard. De bedoeling is niet, zoals Van den Bersselaar terecht als onmogelijkheid opmerkt,

de werkelijkheid met één blik te overzien of in één samenhangende theorie te beschrijven. Er is niet één laatste theorie.[p. 202]

Ik vind juist die onmogelijkheid wèl voor zoiets als enkelvoudige duiding vatbaar. Zo veronderstel ik wel degelijk één grondslag (en van analyse tot en met synthese van een grondslag gaat voor filosofie door). Als zodanig, vooruit, metatheorie, telt de enneade – dus – negen, noem ze maar, variabelen. In beginsel geeft elke combinatie van waarden ervan – pas – aanleiding tot veronderstelling van een bijbehorend specifieke ... methode. Over pluriformiteit gesproken, dat zijn er inderdaad nogal wat meer dan zes (en ook dan negen).

De trefwoorden waarmee Van den Bersselaar onderzoeks-/basisdomeinen resp. methodencategorieën aangeeft, luiden: feit, beleving, betekenis, regel, begrip en belang. Ik meen ze allemaal, en nog meer, samenhangend volgens de enneade te kunnen positioneren. Als aanzet neem ik mijn ... begrip van teken resp. taal, te weten dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Ik geef hier een karikaturale samenvatting. Er is ... kennelijk een subject. Met zijn cognitief vermogen regelt een subject feitelijk gedragsaandeel in wisselende situaties. Dáárvan kan het subject in kwestie de feitelijkheid slechts kennen door wat hij als teken ervaart volgens hem dan ... bekend belang en aldus mede, want eerdere ervaringen werken – vaak sterk – dóór, leidt tot zijn beleving (lees ook: betekenis resp. begrip) met eventuele wijziging van belang van dien, en zo door naar vòlgend feitelijk gedragsaandeel. Wie ervan overtuigd is, en daarom blijft, dat methodische verschillen evenzovele filosofieën vergen, kan helaas onmogelijk overwegen dat slechts een enkele zgn filosofie op samenhangende verschillen bemeten kan zijn. Besef van zulke samenhang heeft Van den Bersselaar dus wel degelijk, maar hij verbindt er niet de noodzaak van grondslagsynthese aan. Terecht wijst hij af

dat er zoiets als onbevangen of onbevooroordeelde waarneming mogelijk zou zijn.[p. 28]

Want

[w]aarneming is alleen mogelijk op basis van een gezichtspunt[. p. 28]

Van den Bersselaar stelt gezichtspunt echter prompt gelijk aan theorie en vervolgt met de bewering dat

alle waarneming [...] **theoriegeladen** [is]. Zonder theorie, in de brede zin van het woord, kunnen we überhaupt niets waarnemen.[p. 28]

Met zoveel woorden telt een gezichtspunt volgens hem daarom altijd

een of ander theoretisch gezichtspunt.[p. 28]

Het is natuurlijk ook met theorie maar weer, welk ... gezichtspunt geldt. Ik houd het voor gezichtspunt op een subject dat 'kijkt' en dat niet anders dan verhoudingsgewijs kàn doen. Daarvoor telt steeds het belang (enneadisch: motief) dat hij doorgaans

overigens onbewust vervolgt (en de ene waarneming kan leiden tot een ander motief, enzovoort). Ook een mens is een subject, dus

mensen handelen altijd op basis van een specifiek begrip van de situatie waarin ze verkeren, anders gezegd, op basis van een specifieke situatiedefinitie. Wanneer ze de situatie verkeerd beoordeeld hebben, zullen de effecten van hun handelingen niet stroken met hun verwachtingen. Ze zullen dus hun situatiedefinitie moeten bijstellen.[p. 213]

Dàt veranderlijke begrip noem ik motief. Als zodanig vind ik een motief géén theorie. Tot enig motief kunnen m.i. wel verwerkt zijn wat het desbetreffende subject eerder van resp. als theorieën geleerd en zodoende begrepen heeft.

Hoewel Van den Bersselaar onder de noemers van o.a. feit en belang verschillende domeinen veronderstelt, ontkomt hij meteen in zijn toelichting op

empirisch-analytische wetenschapstheorie [voor] het domein van de feiten [p. 23]

niet aan het ... begrip belang. Als een onderzoeker niet zomaar met waarnemingen kan beginnen,

[w]aar begint het dan wel? [...] Vast staat dat hij zoekt,[p. 28]

benadrukt Van den Bersselaar,

omdat hij een **probleem** heeft. [...] Er is altijd een bijzondere aanleiding [...], namelijk een moeilijkheid die opgelost [...] of een knelpunt dat verholpen moet worden.[p. 28]

Of een kans om te proberen te benutten. Kortom, zoals iedereen heeft voor àlles door te

onderkennen dat kennis uiteindelijk beantwoordt aan een behoefte om een antwoord te vinden op praktische vragen,[p. 262]

heeft ook een zgn onderzoeker altijd een ... motief. Elk feit is ... belanggeladen, want

[e]en toestand vormt een probleem voor ons als we **belang** hebben bij de verandering ervan.[p. 29]

Hoezo, verschillende domeinen met verschillende filosofieën? Wat Van den Bersselaar probeert is verschillende wetenschapsfilosofieën die inderdaad bestaan, enigszins ordelijk te presenteren. Het is duidelijk dat hij ermee worstelt. Hij houdt kritiek echter beperkt en komt er niet aan toe om als “fundamenten voor professioneel handelen” het ... belang van een overkoepelende insteek te vervolgen. Hij wijst weliswaar op talloze tegenstrijdigheden, erkent dat

[a]nomalieën [...] de kiem [vormen] van een crisis[, p. 245]

maar ... handelt er helaas niet naar. Als inleiding tot methodisch veelvoud beveel ik zijn boek overigens graag aan. Zoals gezegd verhult hij ... problemen met zijn indeling niet. Daarin herkent verder iedereen hopelijk voor zichzelf wèl het ... belang zich voor synthese verder te oriënteren.

De enneade verbindt drie sóórten gezichtspunten, ontleend aan het idee van Charles S. Peirce dat een teken bemiddelt tussen object en interpretant. Verbinding? Het zijn, eenmaal gevestigd, géén apart te vervolgen perspectieven. Ze dienen elkaar, over en weer, als het ware functioneel. Zeg ook maar dat wat het ene gezichtspunt oplevert, begrijpelijker raakt door de dynamiek in, daar is het weer, verhouding tot overige gezichtspunten erbij te ... betrekken.

Weliswaar vermeldt – ook – Peirce grond als differentiële factor, maar nadere duiding laat hij achterwege. Daarin meen ik voorzien te hebben door voor èlk van Peirce's drie elementen een bijbehorende grond te veronderstellen. Dat levert dus voor de drie soorten gezichtspunten evenzovele tweetallen op. En voor èlk tweetal heb ik vervolgens op zijn beurt een bemiddelings-element bedacht. Dat zijn bijelkaar drie maal drie is negen elementen: enneade. Het gezichtspunt dat Peirce als object(ief) beschouwt, noem ik feit(elijk). Dan geldt àls een feit, zeg ook maar verschijnsel, dat een object verkeert in een situatie met hun samenloop resulterend in gedrag. Een object dat voor differentiële, ik noem het maar even, sturing van zijn gedragsaandeel over cognitief vermogen beschikt, vat ik nader als een subject op. Voor samenhang moeten de driedelig gedachte configuraties volgens de drie soorten gezichtspunten met elkaar stroken. Op z'n enneadisch behelst een eenduidig teken 'van' een situationele objectgedraging dan een contextuele signatuurintext. Dat klinkt inderdaad nogal ingewikkeld, maar de intussen meest conservatieve wetenschapsfilosofie annex –methode die Van den Bersselaar schetst, dat is de empirisch-analytische, komt er allang op neer. Hij merkt op dat

[e]en experiment [...] een kunstmatig georganiseerde testsituatie [is]. [p. 39]

Aldus mikt een experiment zelfs bij uitstek op situationele verbijzondering van objectgedraging, omdat

er naar gestreefd word[t] alle variabelen behalve één **constant** te houden[. p. 39]

Het is verwarrend om resultaten te presenteren als

[g]eneralisaties[, want zij] hebben [juist] een **beperkte** geldigheid[, p. 53]

te weten zelfs opzettelijk strikt genomen pèr situatie.

Voor digitale voorzieningen om stelselmatig bruikbaar te zijn, moeten opslag en uitwisseling van –informatie over – willekeurige 'experimenten' eenduidig gefaciliteerd worden. De situationele verbijzondering per 'experiment' vergt, om verwarring te vermijden, uitdrukking volgens dienovereenkomstig contextuele verbijzondering. Ingewikkelder is het ook weer niet. En eenvoudiger kàn niet. De overige gangbaar geraakte wetenschapsfilosofieën die Van den Bersselaar behandelt, veronderstellen ... feitelijk annex gedragsmatig nòg nadrukkelijker situationele object-/subjectverbijzondering met navenant ... belang van tekens (lees ook: informatie) inclusief contextuele verbijzondering. Omdat willekeurige informatie tevens moet – kunnen – samenhangen om uitdrukking te geven aan onlosmakelijke verwevenheid van verschijnselen, dat heet dan interdependentie, kàn slechts een ènkele grondslag dienovereenkomstig stelselmatig pràktisch bruik- en houdbaar zijn. Iets anders is volstrekt ònlogisch.

Tussendoor stel ik een schema voor om onderzoeksmethoden te classificeren. Er is dus een onderzoeker. En tot wàt hij onderzoekt, staat hij ònlosmakelijk in

verhouding. Feitelijk ... onderzoekt hij die verhouding en dáárom telt teken ter bemiddeling. Hoe dan ook vat hij de verhouding ontleed op, met als deelnemers zichzelf en ... iets anders. Hoe vat hij beide deelnemers nader op? Wat zichzelf betreft, kan hij zich bekennen tot het subject dat hij is. Of doet hij alsof hij een, niet-subjectief object is? Voor de andere deelnemer(s) kan hij kiezen tussen subject(en) of één of meer niet-subjectieve objecten. En nog weer nader kan hij zich vergissen in wat hij als ander als niet-subjectief object veronderstelt, omdat die ander wel degelijk als subject 'in' de verhouding staat die hij onderzoekt. Dat zijn twee maal drie, dus eveneens zes categorieën. Deze indeling maakt echter meteen duidelijk welke methoden niet kunnen passen. Dat zijn de methoden volgens vier van deze zes categorieën.

Zoals Van den Bersselaar fenomenologie beschrijft, voor hem dekt die methode

het domein van de beleving[, p. 63]

vind ik verwarring bevestigen. Ja, onderzoek blijft nu eenmaal beperkt tot verschijnselen. Het is daarom onzin dat een onderzoeker desondanks als het ware kan doordringen tot wat er, zeg maar, als wezenlijk van iets anders bestaat zoals

[e]ssentialisme betekent dat men de definitie van begrippen probeert te baseren op het **wezen** van de dingen.[p. 194]

Een verschijnselenleer, of welke theorie van ook, die op een wezensleer uitdraait kan slechts bedrieglijk zijn. Ik ontken niet dat verschillende verschijnselen tevens – kunnen – samenhangen. Maar wat voor samenhang ... zorgt, kan niet eveneens als gedragsmatig gelden. Want dat zou het zoveelste ... verschijnsel ... zijn, enzovoort, zoals ook Van den Bersselaar beseft. Terecht stelt hij dat

een methode [...] om [een] object zodanig te beschrijven dat het onafhankelijk van de verschillende manieren waarop het verschijnt tot zijn recht kan komen[, ...] zou [...] niets anders dan een nieuwe manier zijn waarop het object aan ons verschijnt.[p. 72]

Hoewel ook dit ... probleem hem kennelijk duidelijk is, doet hij wederom geen suggestie voor een oplossing. Wat hij met zoveel woorden ... feitelijk ondeugdelijk acht, blijft hij toelichten. Maar

[r]eductie [...] in [de] zin [van] het terugbrengen van de beleving tot zijn objectieve kern of zijn wezen [p. 84]

blijft een illusie. En met

[v]ariatie [...] door telkens een aspect van de beleving weg te denken of te vervangen door een ander [en al] doende [...] vanzelf op een grens [te stuiten] waarop we een aspect van de beleving niet kunnen wegdenken of veranderen zonder de beleving zelf te veranderen[, zodat d]at aspect [...] dan wezenlijk [blijkt] voor de beleving[, p. 87]

moet het middel het vooropgezette doel dienen. Onverantwoord. Van den Bersselaar beperkt zich tot de opmerking dat

het gebruik van de methodische procedures van de reductie en de variatie niet zonder risico [is. p. 93]

Wat verderop is zijn kritiek duidelijker:

Het **wezen** is een fictie van een voorbije manier van denken.[p. 97]

Een verschijnselenleer valt slechts consequent vol te houden door voor samenhang géén verschijnsel te veronderstellen, ofwel géén absoluut werkend gedragsaandeel. Dat vergt een zgn kunstgreep. Voor wat verschillende verschijnselen laat duiden als van eenzelfde object, veronderstel ik een nul-identiteit van het – veronderstelde – object in kwestie. Omdat zo'n nul-identiteit – verder – niets is, valt er ook niets aan te onderzoeken. Wie een nul-identiteit als het wezen van het desbetreffende object wil opvatten, prima, maar geeft er aldus een andere betekenis aan dan traditioneel – en m.i. abusievelijk – gebruikelijk. Dankzij opzettelijke irrationaliteit van – zoiets als – nul-identiteit kan de onderzoeker vervolgens wel redelijkerwijs

recht [...] doen aan de volheid van de manier[en] waarop de dingen en de gebeurtenissen zich in de alledaagse levenswereld aan [hem] voordoen. [Hij] stelt zich [...] niet buiten de levenswereld op, maar neemt eraan deel. Hij maakt zijn eigen ervaringen in de levenswereld mede tot object van [...] onderzoek.[p. 72]

Daar zijn vaak objecten bij, wat in elk geval voor hemzelf geldt, die als subjecten situationele gedragsaandelen leveren. Zo kan ik doorgaan met commentaar op enneadische grondslag. Bijvoorbeeld, in het besef van variëteit stelt Van den Bersselaar dat

begrijpen [...] **gesitueerd** [is].[p. 125]

In dit geval beperk ik mij tot een terminologische aanwijzing. Volgens de enneade geldt situatie als grond op z'n feitelijks. Het is verwarrend dezelfde term voor het gezichtspunt van cognitie te benutten. Daarom 'vertaal' ik Van den Bersselaars opmerking als: begrijpen is gemotiveerd. Klopt, volgens de aanname van elk teken als een verzoek tot inschikkelijk

[is b]egrijpen [...] geldigheidsaanspraken (h)erkennen[. p. 132]

Enzovoort. Tja,

wat is de zin van [...] kritiek[, p. 137]

en al helemaal van een ander(e) voorstel(ling) inclusief kwalitatief gewijzigde grondslag,

als de aanhangers van het gekritiseerde standpunt de relevantie [er]van en [dus] de argumenten niet erkennen?[p. 137]

Wie met een verzoek tot inschikkelijkheid, met een teken, dus, kans van slagen wil hebben,

moet [...] daarom [...] vraagstelling, begripsvorming en situatiedefinities zodanig formuleren dat ze herkenbaar zijn voor de betrokkenen.[p. 141] Het succes van een paradigma wordt veeleer bepaald door de **sociologische** kenmerken van de [...] groep die het paradigma heeft omarmd.[p. 238] Er moet [...] aan [...] institutionele en organisatorische voorwaarden zijn voldoen.[p. 244]

Wie van binnenuit als enkele buitenstaander wordt ervaren, is op voorhand ... kansloos. Mee eens,

[e]en belangrijke vraag is, om wiens belang het gaat[. p. 186]

Vooruit, als het zo is dat

kritiek die niet gepaard gaat met de **bereidheid tot zelfkritiek** geen stand houdt[, p. 140]

moet ik erkennen inderdaad niet in staat te zijn om steun te verkrijgen voor, zoals ik verantwoord acht, verhoudingsgewijs allereerst maar eens evenwichtigere overwegingen, emancipatie en zo. Intussen deelt Van den Bersselaar methodisch van alles en nog wat vooral historisch leerzaams mee, maar de methodische ... problemen die hij, eh, analyseert ervaart hij kennelijk niet zo sterk dat hij zich zet tot filosofische synthese. Ook voor wat hij verder aan zgn domeinen met volgens hem daarvoor kenmerkende methoden beschrijft, biedt de enneade nodige en voldoende grondslag. Ga aub verder ... zèlf maar na.

95.8

Stel, subject A wil afstemming van zijn gedragsaandeel met dat van subject B. Daartoe verricht A zo iets als voorafgaand gedrag waarvan hij verwacht dat B het als tot hem (lees ook: haar) gericht teken opvat. Want, zo luidt in elk geval mijn taal- resp. tekenbegrip, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Het idee is dat B mede door het teken in kwestie een motief ontwikkelt dat hem – verder – beweegt tot verrichting van het feitelijke gedragsaandeel zoals waarom A met dat teken bedoelde te verzoeken.

Dit taal- resp. tekenbegrip vind ik o.a. verduidelijken wat zoal onder cultuur kan worden verstaan. A en B delen méér cultuur, naarmate het teken dat zij uitwisselen voor geslaagde afstemming van hun gedragingen minder expliciete aanwijzingen hoeft te bevatten.

De uitgesproken doelgroep van Pieter van Nispen en Anita van Stralen met **Culturele competentie: De Verrijking door verschillen** (Van Gorcum, 2009) telt vooral mensen die voor werk enige en vaak langere tijd, uitgaande van Nederland, in het buitenland verblijven. Dat vergt aanpassing van verwachtingen over de mate van (on)gedeelde cultuur met èxtra zorg voor communicatie van dien. Maar, zoals zijzelf herhaaldelijk benadrukken, verschillen bestaan er niet alleen tussen burgers van staten. De noodzaak van afstemming tussen verschillen kenmerkt èlke verhouding van moment tot moment. Aan wat zij culturele competentie noemen heeft iedereen behoefte door-de-schalen-heen, nou ja, voor zover hij er praktisch komt te verkeren. Nee,

veel mensen [...] denken [...] niet altijd aan [...] verschillen, de doorwerking daarvan of de manier waarop zij met die verschillen zouden moeten omgaan.[p. 8]

Voor de beoogde doelgroep begrijp ik de keuze voor de titel, maar geef zelf de voorkeur aan de aanduiding met differentiële competentie en beveel – daarom – het boek graag aan voor iedereen. Want iedereen verkeert zònder uitzondering in allerlei verhoudingen met verschillen èn noodzaak van afstemming ertussen van dien.

95.9

Zoals ik cultuur duid, zie **aantekening 95.8**, heeft m.i. dan alles weg van wat Ludwig Wittgenstein als taalspel voorstelt.

95.10

Zelf ben ik zo mogelijk nog meer overtuigd van de noodzaak van ... wisseling van informatiekundig paradigma, te weten dekkend voor maatschappelijk informatieverkeer, maar besef ik tevens alsmaar sterker dat de kansen erop om allerlei redenen vooralsnog (lees ook: ik maak een omkeer zelf niet meer mee) verminderen. Ik ben immers niet 'van' een instituut met daarvan afgeleid gezag van dien. En ook als de alsmaar hoger bejaarde zoals ik onvermijdelijk wordt ingeschat, telt mijn opvatting steeds minder serieus (lees: alsmaar afwijkender, dus lastiger). Tja, dat oordeel komt dan van mensen waarvan ik op mijn beurt meen dat ze nota bene als bestuurders resp. wetenschappers steeds minder besef hebben van wat ik beschouw als noodzakelijke zorg voor – bevordering van – evenwichtiger verhoudingen, solidariteit, samengevat het zgn algemeen belang. Een groeiende kloof, dus. Nou ja, ik blijf mijn pleidooi voor stelselmatig informatiebegrip enzovoort met bevindingen uit literatuuronderzoek schragen en daarover rapporteren. Wat kan ik verantwoord anders? Wie wil, kan dat op 'mijn' website nalezen. Doet niemand, maar wie weet, als mijn kinderen die website in de lucht houden, dringt er ooit iets van tot iemand door. De tekst van deze alinea komt er overigens ook tussen te staan, ter illustratie van de moeilijkheid van verspreiding van verandering van principieel inzicht. Het is dus niet zo dat ook maar iemand mijn opvatting bestrijdt. Iedereen ontwijkt discussie. Ik vind dat blijk van kortzichtig besef van eigen belang, alsof dat op langere termijn strijdig met algemeen belang kàn zijn. Dom, trouwens ook in zakelijk opzicht. Maar zelf ben ik dus evenmin zo wijs door te blijven denken – en doen – dat ik er iets aan kan veranderen. Ik hoop dat het je goed gaat met wat jou allemaal wèl een zorg is.

95.11

Ik kan me drie leraren Nederlands herinneren. In de eerste klas van de middelbare school ging het de eerste om zinsontleding en idioom. Met idioom bedoel ik spreekwoorden en gezegden. Enige beheersing van zgn overdrachtelijk taalgebruik is zeker nuttig, prima. Vervolgens kreeg ik enkele jaren les van een blijkbaar vooraanstaande kenner van – geschiedenis van – Nederlandse zgn literatuur. Hij gaf, zeg maar, college, alleen had ik toen natuurlijk geen idee om zo'n eenzijdige en -tonige onderwijsvorm zo te noemen. Over gezegde gesproken, dus het ene oor in, het andere oor uit. Van literatuur kreeg ik op die manier evenmin enig idee. Het werkt vergeefs iemand kennis te willen bijbrengen die er geen belangstelling voor kan opbrengen. Dat kan de leraar slechts doorbreken met gerichte belangstelling voor de leerling, te weten voor resp. via wat háár/hèm eventueel wèl motiveert. Stellig heeft hij het ook over de Tachtigers gehad. De laatste twee jaren, schat ik althans, had ik een leraar meer naar mijn zin. Sterker nog, van hèm meen ik geen kennis, maar, veel bruikbaar, een instelling grondig geleerd te hebben. Want hij besepte, ik gooi er nog maar een gezegde tegenaan, dat het trekken aan een dood paard volstrekt nutteloos is. Daarom oefende hij geen enkele druk uit. Als literatuur je niet interesseerde, ook goed. Wat hij daardoor in elk geval mij indringender onderwees dan wat uitgesproken ook slechts had kunnen mislukken, was ironie als methode. Daarmee opperde hij van alles en nog wat. Als je ergens anders over

dacht, ook goed. De ontsnapping aan zoiets als gevestigde literatuur, overigens ook in de zgn moderne talen Duits, Engels en Frans, kon ik zelfs volledig bereiken omdat zgn gymnasiasten destijds geacht werden zelfstandig zodanige belangstelling te hebben dat respectievelijke boekenlijsten als overbodig golden. Ze lasen immers 'uit zichzelf.' Ik hoefde geen enkel boek te lezen dat als literatuur erkend stond, en dat deed ik – dus? – ook niet. 'Uit mijzelf' had ik genoeg anders te doen.

Het kan zijn dat mijn herinnering sterk vervormd geraakt is. Het ontbreken van verplichte boekenlijsten klopt echter beslist (toen scholieren die 'voor' hun eindexamen boeken moesten lezen, op een lyceum waren dat de hbs-ers, dat vaak ook daadwerkelijk deden).

Het waren maar weinig, en allemaal nog zeer jonge, mannen die als literaire groep later de Tachtigers zijn gaan heten. Enno Endt (1923-2007) heeft **Het festijn van tachtig, De vervulling van heel grote dingen scheen nabij** (Nijgh & Van Ditmar, 1990) over opkomst en ondergang geschreven. Onlangs heb ik het boek gelezen. Heeft die tweede leraar tòch een snaar geraakt, die nu pas is gaan klinken?

Wat Endt nalaat, is omvattender veranderingen aangeven. Het lijkt mij dat het onder de noemer van Tachtigers gaat om ook tot literatuur doordringend besef. Als een grondige heroriëntatie aan de ... orde is, moet die èrgens beginnen en wie inmiddels over een voor haar of hem bruikbare oriëntatie meent te beschikken begint er niet aan. Kortom, altijd zeer weinig voorlopers èn vrijwel altijd jong, nee, niets nieuws. En het mocht voor beoordeling en beoefening van literatuur dan nieuw zijn dat

[d]e enige zekerheid die [...] vanzelfsprekend leek, en zonder speculatief gefilosofeer voor ieder duidelijk, [...] die van de stoffelijke wereld [is], waar te nemen met de eigen zintuigen, en in z'n wetmatig doen en laten steeds meer te begrijpen met de nuchtere rede[, p. 21]

maar die richting hadden de beoefenaren van o.a. zgn natuurwetenschappen eerder ingeslagen (waar nòg weer later overigens m.i. terecht op afgedongen is, maar dat hier terzijde). Hoe dan ook, wat nog gold als

dat onbevooroordeeld waarnemen en verstandelijk denken moest ook erkennen, dat men zelf deel uitmaakte van die materie, en dat aan die natuurlijke staat uiteindelijk nooit te ontkomen was.[p. 21]

Bijgevolg hielden de jeugdige voorlopers blijkbaar tevens voor literatuur als

dwingend [...] allereerst de noodzaak, iets van zichzelf als zekerheid te vinden.[p. 22]

Wat zij zoeken, en hopen te vinden, zo verklaart Endt, is

bepaald niet [...] de troebele psyche [...], met haar duistere, gefrustreerde driften, die Freud twintig jaar later in de mens zou aanwijzen[, maar] nog een edele en schone ziel, die de herinnering bewaart aan de pure Ideeën van Plato, en vol verlangen is naar harmonie met wie of wat ook, buiten haar bestaande. [...] De harmonie wordt niet gezocht met, of verhoopt van een buiten-natuurlijke instantie[. ...] Voorlopig wordt er alleen op de eigen, nog zo vitale vermogens tot het vinden van de harmonie vertrouwd.[p. 23] Voor de dichter zelf is met het neerschrijven van het gedicht een object buiten hemzelf geplaatst, waarin hij een bevestiging van zijn identiteit kan zien, een bewijs van de eigen 'schone ziel' [om van te] genieten [als] gedroomde of reëel ervaren, in elk geval vormgegeven schoonheid[. p. 25 O]m de uiting ook inderdaad **kunst** te laten zijn, is het noodzakelijk dat ook de expressie van emotie

allerindividueelst is. Nieuw-ervaren als de verbeeldingen zijn, moeten zij een nieuwe taal, een **oorspronkelijke** bewoording krijgen.[p. 29] Bij d[i]e eisen van zuiverheid van uitdrukking en van onbevangen kijken en ervaren sluit [...] voorkeur aan voor natuurlijkheid. [...] Niet [...] het keurslijf van op school aangeleerde deftig- en dikdoenerige cliché-wendingen, maar [...] de toon en houding (niet van **zeer**, maar) van **heel** gewone, gevoelig reagerende, levende mensen.[p. 30]

Ik betwijfel of mij als scholier dat zo toegelicht is. Zo ja, wie verwacht dat ik dat toen had kunnen begrijpen, zelfs als ik opgelet had, is niet goed wijs. En dat klinkt alsof de, zoals ze zijn gaan heten, Tachtigers 'les' hebben gehad van leraren vergelijkbaar met de derde waarvan ik les Nederlands had, zij het dat het onmisbare ingrediënt ironie, vooruit, zelfspot kennelijk ontbrak. Dat ging dus mis. Ja,

[z]onder veel meer te weten dan hun eigen, hooggeschatte zelf, maar niettemin behept met de natuurlijke behoefte om niet met dit zelf alleen te blijven en verloren te gaan, zochten zij naar een relatie met het leven en de wereld. Maar door de hartstocht die hun voorschrift was, waren zij op zichzelf gericht, vonden daar wat zij nergens om zich heen aantreffen, en vervreemdden van hun omgeving.[p. 82]

Dat is tragisch, Endt bedoelt

[h]et verliezen van relatie [...], [dat] behalve in hun werk [...] duidelijk zichtbaar [is] in de vele botsingen die ontstaan in de confrontatie met elkaar en de geïnstitutionaliseerde maatschappij.[pp. 82-83] En het is juist de praktijk des levens, die [...] zijn eisen gaat stellen[. p. 83]

Wie anderen voor zijn materiële verzorging ook verder weet te laten opdraaien, kan ontkenning van zulke eisen uiteraard volhouden. Er zijn altijd soorten van Tachtigers geweest, en ze zijn er ook telkens weer.

95.12

Afgaande op de ideeëngeschiedenis die Wolfram Eilenberger schetst in, de titel vind ik overigens overdreven, **Time of the Magicians: The Great decade of Philosophy 1919-1929** (Penguin, 2020, oorspronkelijk duitstalig 2018), waardeert Ernst Cassirer (1874-1945) wat hij voor symbolen houdt weliswaar niet principieel als afstemmingsmiddel, zoals ik doe volgens het motto dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, maar symbolen dienen – wat hier steeds volgens Eilenberger de opvatting van Cassirer is –

[o]ur constant striving to give meaningful expression to our sensory experiences[, ...] thus set[ting] in motion a dynamic that gives form both to ourselves and the world.[p. 107]

Ik zie dat dus anders, maar als overeenkomst erken ik grondig besef van

the [...] diversity and multiplicity that is self-evidently involved in this process[. p. 107
T]here are many different ways of giving structure, form, and sense to the world we live in.[p. 108]

Als maat van variëteit tel ik de (f)actoren subject en situatie. Elke configuratie resulteert in, vooruit, vorm met samenhangende momenten volgens, zoals Charles S. Peirce (1839-1914) ze in hun onlosmakelijkheid voorstelt: object, interpretant en teken. Voor stelselmatige formalisatie heb ik zijn zgn triade tot een enneade

uitgebreid. Cassirer heeft geen voorstelling van zoiets als de dia-enneadische dynamiek, maar wijst er al duidelijk op dat

[t]he processes of symbolic formation are [...] not only creative, in that they go beyond the mere representation or mirroring of sensory experience[, for] in their particular creative formations they [...] adhere to specific interests and emphasis that accordingly orient and guide us as acting [...] beings in this world.[p. 109]

En het, eh, punt waarop een belang ... specifiek is, pràktisch geldt, is ... natuurlijk teltkens waar en wanneer een subject een situatie ontmoet. Ziedaar, subjectief situationisme. Dus zoiets als overeenkomstig dergelijke configuraties, tekens

make the world appear differently to us,[p. 110]

herstel, maken een verschil in wat we vervolgens daadwerkelijk doen,

giving it[, p. 110]

nee, niet alleen de wereld, zeg ook maar de situatie in kwestie als onderdeel ervan, maar tevens het subject in kwestie dat erin verkeert,

shape and meaning in their own ways.[p. 110]

Lees voor “own” dienovereenkomstig. Ja,

[t]he question of what and how something is given therefore cannot be posed independently of symbolic forms, but only **in** and **with** them.[p. 110]

Ik vind symbolische vorm synoniem met teken. Omdat met tekens niet alleen verschillen moeten – kunnen – worden uitgedrukt, maar tevens samenhang ertussen, voldoet een enkelvoudig ... tekenvorm niet, kàn zelfs niet voldoen. Die is volgens de enneade inderdaad samengesteld, met Metapatroon als bijbehorende stelselmatige modelleermethode volgens recursief contextueel-verbijzonderde tekenvorm. Desondanks zijn tot dusver voor nota bene stelselmatige digitaliseringsopgaven modelleermethoden gangbaar gebleven die betekenis voor enkelvoudig houden, als vanzelfsprekend essentialisme

elevat[ing] such limitations and prejudices to criteria for the “real,” as happens [...] with the familiar isms[. ...] In each case, according to Cassirer, the ism is based on a fundamentally erroneous account of the [...] capacity for knowledge [and action,] and what is ultimately a narcissistic striving for power. Each presents, or rather glorifies, one cognitive perspective, one window onto reality, as the only true and fruitful one.[p. 110]

Dat kàn stelselmatig met verhoudingen volgens – ook nog eens wisselende – wederzijdse afhankelijkheden, inderdaad, interdependentie, nooit werken. De volstrekt abusievelijke aanname van essentialisme is nota bene reeds

from Cassirer’s point of view a nonstarter.[p. 111]

Dat blijft nogal wat besluitvormers kennelijk ontgaan, nog steeds.

95.13

In de herdruk van **The Problems of Philosophy** (Oxford University Press, 2001, oorspronkelijk 1912) is als aanhangsel – in het Engels – het Voorwoord opgenomen dat Bertrand Russell in de duitstalige editie van 1924 toevoegt. Hij stelt dus ruim een decennium later dat, hoewel

my views on some of the subjects discussed [...] have undergone a significant development[, p. 95] I have [...] considered it better to leave the book as I [originally] wrote it, but with these introductory remarks on the further investigations which indicate its imperfections.[p. 96]

Ook in latere uitgaven is de (hoofd)tekst blijkbaar ongewijzigd verschenen. Hoe dan ook valt mij één van de redenen op die Russell vermeldt voor “imperfections” respectievelijk als aanleiding voor “further investigations:”

At the time when **The Problems of Philosophy** was written the general theory of relativity was not yet known, and I had not sufficiently realized the importance of the special theory.[p. 96]

Mijn idee is dat Russell wat later nog steeds onvoldoende het ... betrekkelijke belang van Einsteins betrekkelijkheidstheorieën beseft. Daarom verwijt hij zich m.i. ten onrechte met zoveel woorden gebrekkige betrekkelijkheid van zijn – alweer veel ruimere voorstel voor – begrip van filosofie. Ik meen althans dat hij duidelijk stelt dat het terughvragen naar argument(en) ooit ophoudt met wat – hij noemt het – intuïtief, zeg ook maar onbeargumenteerd dus als het ware, verondersteld, herstel, vóórondersteld moet zijn. Dergelijke zgn grondslagen vallen in soorten en maten te ... verzinnen. Dus over betrekkelijkheid gesproken, het hangt omgekeerd van gekozen grondslag (lees ook: paradigma, axioma's e.d.) af, welke redeneringen logisch gelden. Een passender titel van Russels boek(je) acht ik daarom **The Relativity of Philosophy**.

In zoverre wijst Einstein niet zozeer op dat beginsel van betrekkelijkheid, maar ‘gebruikt’ het slechts, zonder erkenning ervan als filosofisch beginsel, door de ene overgeleverde grondslag door een andere te vervangen met voor sommige verschijnselen groter verklarings- resp. voorspellingspotentieel. Aan wat hij als andere grondslag kiest, is dan vervolgens inderdaad tevens betrekkelijk door nadruk ermee op die verschijnselen als veranderlijke verhoudingen. Maar wanneer Niels Bohr als complementariteitstheorie, overigens kort nadat Russell bedoeld voorwoord schrijft, voor zgn quantumverschijnselen eveneens een ... relativiteitstheorie oppert, gaat Einstein er tot Bohrs verbazing en teleurstelling niet in mee.

Wat er gebeurt, stelt Russell, is dat

principles [are] singled out by tradition [...] as self-evident logical principles[, i.e.] granted before any argument or proof becomes possible. [...] However, such so-called self-evident logical principles [...] are not really more fundamental or more self-evident than various other [...] principles.[p. 40]

Russell kiest voorts voor pragmatisme, nou ja, enigszins, met de bewering dat voor zulke “principles”

[t]he name 'laws of thought' is also misleading, for what is important is not the fact that we think in accordance with these laws, but the fact that things behave in accordance with them[. pp. 40-41]

Ook wat mij betreft is denken middel voor doen. Een subject levert telkens situationeel gedragsaandeel. Dat vergt voorbereidend ... natuurlijk dienovereenkomstig differentieel ... denken en ter bemiddeling dienovereenkomstig gedifferentieerd samengesteld ... gedachte tekens. Dat, eh, principiële bemiddelingsidee heb ik overgenomen van Charles S. Peirce (en de noodzakelijke differentieële factor heb ik volgens zijn driedeling formeel ... gedifferentieerd en zodoende zijn triade tot enneade uitgebreid). Voor Russell geldt dat

belief [...] is a belief about things, not only about thoughts.[p. 50]

Een subject be-denkt hoe hij omgaat met 'dingen,' nota bene ook en vooral zichzelf, waarmee hij verkeert. Wat daarvoor telt, en dat vat ik telkens onder de noemer van een situatie, is veranderlijk. En met zijn gedragsaandeel verandert mede het subject in kwestie de situatie en zichzelf als deelnemer eraan, enzovoort. Zo consequent pragmatisch is Russell zeker nog niet. Hij lijkt in elk geval voor wat hij voor filosofie houdt kennis – wat dat ook is – als doel te handhaven. Dat vind ik dus nog lang niet ... betrekkelijk genoeg.

95.14

Ik vind het moeilijk op jouw verklaring te reageren. Je lijkt ervan uit te gaan, abusievelijk, dat ik grootschalige, prompt allesdoordringende veranderingen voorstel. Zo ja, dan heb je die m.i. ernstige misvatting gemeen met vrijwel iedereen. Ik pleit praktisch voor een wat gedifferentieerder referentiekader, noem zo'n kader ook maar een paradigma. Klopt, dat is anders. Maar met zulke op zgn interdependentie bemeten veronderstellingen kan je daadwerkelijke maatregelen juist dienovereenkomstig zowel specifiek gericht als ruimer afgestemd houden. Ofwel, dankzij een ander kader om te denken hoef je, als het moet, feitelijk juist zo weinig mogelijk anders te doen. Optimaal beheersbaar, inclusief bijbehorend bescheiden financiële kosten. Wat wil je nog meer, zou ik zeggen? Reuze ingewikkeld is het niet, maar voor grondig genoeg begrip moet je dus wel enige moeite willen doen. Zo blijf ik hopen dat jij je wat nader oriënteert op stelselmatige (on)mogelijkheden. Anders kunnen we aan opbouwende discussie erover nooit toekomen.

Tja, voor dat onderscheid tussen paradigma resp. ernaar handelen is en blijft menigeen dus ... gesloten. Dienende precisie is ook niet aantrekkelijk voor wie met voorrang domweg – groots en meeslepend, de valse schijn van – macht wil tonen. Ik ben het daarom oneens met je analyse dat doorgaans "leiders [géén] verandering willen." Zgn maatschappelijke sectoren gaan zelfs voortdurend integraal op de schop, met dus voorspelbaar mislukking na mislukking. Dat gebeurt immers zonder voldoende erkenning van differentieële verhoudingen in het zgn maatschappelijk verkeer. Als verkeersdeelnemers raken talloze burgers gedupeerd. Nogmaals, het is niet zo dat politici & bestuurders niets doen. Integendeel, ze doen klakkeloos van alles en nog wat, nou ja, laten dat doen, omdat ze "een afbreukrisico voor hun carrière" vermijden door grootschalige veranderingen te blijven eisen. Tegen de tijd

van de voorspelbare mislukking 'zit' de ene eiser ergens, oeps, anders en ziet de volgende haar/zijn loopbaankans, enzovoort, terwijl de ene dus elders alweer aan het eisen geslagen is.

Nee, ze vinden veranderingen niet "ongewenst en lastig," integendeel. Maar als ze eens kijken, menen ze in mij zelfs op voorhand louter een criticus te herkennen. Ja, ik heb kritiek. Hoe kan het anders, als je iets probeert te veranderen? Maar voor hoe die kritiek luidt, sluiten ze zich af. Aandacht voor wat je opbouwend bedoelt, kan je helemaal vergeten. Ze willen hun veranderingen niet ... veranderen.

Dat geldt tevens voor zgn academische instellingen. Je moet voor invloed op onderwijsprogramma resp. studenten langs de dekaan van een faculteit. Als je mijn aantekeningen leest, zie je gedocumenteerd dat ik ook dat herhaaldelijk vergeefs probeerde.

Over verandering gesproken, het is zinloos anderen verwijt te maken, vooruit, suggesties te doen, hoe redelijk ik ze zelf ook vind, waarvan ze zich toch niets aantrekken. Blijkbaar moet ik vooral zelf e.e.a. anders aanpakken. Daar zou ik wel invloed op kunnen hebben. :-)

ik stel het op prijs dat je een "voorbeeld" schetst, maar hopelijk besef je inmiddels dat zowel opgave resp. oplossing ervoor als omstandigheden in allerlei opzichten onvergelijkbaar zijn. Jij hebt het over een voorziening in een reeds gevestigde categorie en, nee, ik heb nog nergens zelfs maar "een klein groepje studenten en hun hoogleraar" kunnen interesseren noch blijken bedrijven, van IBM weet je dat zelf, geïnteresseerd – behoud, herstel of, wie weet, versterking van – concurrentievoordeel aan principiële overwegingen te ontleen. Zelfs het minste, zeg maar, institutionele beginnetje heb ik niet bereikt.

Allereerst moet er echter persoonlijke interesse zijn. En daar gaat het nog steeds meteen mis. Nee, ik kan en wil ook jou tot bestudering niet dwingen.

95.15

Mag ik je een juist voor ict-ers herkenbare aanleiding suggereren voor serieuze, want stelselmatig gerichte, aandacht voor informatiebeleid resp. -strategie?

Je zou aan informatie betekenis en weergave kunnen onderscheiden. Een ict-er heeft het echter over, en dan bij voorkeur engelstalig aangeduid resp. uitgesproken, type en format. Wat betekenis betreft moet er volgens haar/hem aan de ene term voor een type een definitie ten grondslag liggen. Dat kan er volgens zo'n doorsnee ict-er slechts één zijn, en die wordt daarom algemeen geldig verondersteld. Kortom, onder de noemer van type kent z/hij per term een enkelvoudige betekenis. Eventuele verschillen beschouwt z/hij aldus beperkt te blijven tot weergave. Bijvoorbeeld, over wat de term land ... typeert, wordt iedereen geacht het eens te zijn, nietwaar? Maar van 'ons' land zijn allerlei weergaven mogelijk, zoals Nederland en NL. Dankzij gestandaardiseerd verondersteld type zijn over en weer zonodig wijzigingen van weergave echter dienovereenkomstig 'eenvoudig.'

Het zou duidelijk moeten zijn dat de aanname van uniform type, maw algemeen geldige betekenis, per enkelvoudige term vals is. Dat besef blijft helaas alom ontbreken. Door ontkenning van reële variëteit schieten voorzieningen, als ze ooit in gebruik worden genomen, voorspelbaar tekort. Daartegen is dan weer wel slechts één remedie. :-)

Tja, mensen gebruiken informatie nu eenmaal onlosmakelijk als deelnemers aan verhoudingen waaraan ze respectievelijke bijdragen leveren. Zulke bijdragen zijn per

... definitie verschillend. Opdat deelnemers bijdragen verhoudingsgewijs (lees ook: situationeel) optimaal kunnen afstemmen, moeten (!) ze over dienovereenkomstig contextueel-differentieel getypeerde informatie kunnen beschikken. Dat lukt dus dankzij betekenissenordening met Metapatroon als stelselmatige modelleermethode: verschillen èn samenhang.

De aanleiding voor dit betoog is dat ik enkele dagen geleden op een exemplaar stuitte van **Data Virtualization for Business Intelligence Systems: Revolutionizing Data Integration for Data Warehouses** (Morgan Kaufmann, 2012) door Rick F. van der Lans. Doorgebladerd, gekocht en vervolgens – wat – nader bestudeerd. Tot mijn eerste indruk, daar in die kringloopwinkel, behoorde dat ook Van der Lans aan betekenismatige variëteit géén aandacht schenkt. Ik blijf bij die indruk. Verspreid over allerlei informatieverzamelingen waaruit kan worden geput, blijven verschillen tussen informatie volgens Van der Lans ertoe beperkt

that different database servers store values of particular data types differently.[p. 61]

Dat is de ... typische kortzichtigheid van een ict-er. Wat verderop geeft hij er weliswaar blijkbaar van dat

[t]he complexity of a mapping can range from simple to very complex[, p. 65]

maar dat typering en reeds in verschillende informatieverzamelingen zelfs logischerwijs van elkaar – zouden – moeten verschillen, en dus helemaal ertussen, blijft hem ontgaan. Dat blijft zelfs zo, als hij een omgekeerde volgorde van inrichting voorstelt, dwz beginnend met

virtual tables without mappings, [i.e.,] without links to source tables. [... Then, afterward, when the structure of a virtual table has been defined, a mapping can be added.[p. 76]

Omdat hij nergens op betekenissenvariëteit gericht is, kàn Van der Lans ook nooit beseffen dat alweer ruimer bereik noodzaakt tot betekenismatige variëteitshèrordening. Hij gelooft nog dat

defining the structure of a virtual table is relatively simple: it's purely a matter of defining column names, data types, and so on.[p. 76]

Wat echter vanwege het dynamische stelsel van verhoudingen dat voorzieningen voor informatieverkeer moeten faciliteren met voorrang telt, is betekenismatige ... betrekkelijkheid. Dat is niet zozeer ingewikkelder dan Van der Lans denkt, maar hoe dan ook kwalitatief iets anders. Hoewel hij stelt, terecht, dat

data modeling becomes the driving force behind development[, p. 150]

heeft hij een, zachtjes uitgedrukt, simplistische opvatting van dergelijke modellering als ontwerp(en). Dat is dus gebaseerd op de misvatting dat betekenisverschillen moeten en kùnnen worden uitgebannen. Zo doet hij ten onrechte zijn beklag erover dat

[i]n the same organization, different user groups might be using different definitions of the same business object [...]. For an organization, it's better if everyone uses the

same definition. Unfortunately, that's not always the case, and forcing users to use the same definition can be difficult and sometimes even impossible.[p. 198]

Dat gaat dus mis. Het is nota bene géén

frequently occurring problem that shows how carelessly organizations treat data [...] when different departments and/or systems use (slightly) **conflicting definitions** for the same concept [p. 217] mak[ing] integrating data difficult.[p. 218]

Wie er oplopende problemen van maken, zijn ict-ers en hun informatiekundig netzo dwangmatig op betekenisuniformiteit gerichte opdrachtgevers. Zij bestrijden wat bevordering vergt. Dat blijft misgaan. Zgn gebruikers moeten daarentegen worden gestimuleerd om te benadrukken volgens welke betekenissen zij informatie nodig hebben voor hun afgestemde aandelen als welke deelnemers in welke verhoudingen. (Want) voorzieningen die niet voldoen aan principieel differentiële informatiebehoeften, worden geheid niet of, erger nog, verkeerd (lees: onevenwichtig, dwz met eenzijdig nadelige gevolgen voor allerlei belanghebbenden ook en vooral 'buiten' wat blijkbaar slechts telt als de organisatie) gebruikt. Onderdrukking van reële verschillen voor opbouwende afstemming veroorzaakt conflict. Van der Lans geeft echter hoogst ongaarne toe aan

different users and different definitions [p. 198]

en stelt, indien gebruikers wat hem betreft onverhoopt nog steeds niet tot uniformiteit van betekenis (typering) kunnen worden ... gedwongen en over zgn externe gebruikers heeft hij het niet eens, met zoveel woorden de opzet volgens zgn core components resp. master data voor:

Master data is data on **core business objects** of an organization [p. 219] as the **single version of the truth**. [...] In fact, that's why it's called **master** data.[p. 220]

Noem het ook maar datafundamentalisme. Gevaarlijk.

Ik kom terug op het moment dat ik een exemplaar van **Data Virtualization for Business Intelligence Systems** ontdekte. Ik kreeg de indruk dat Van der Lans voorzieningen beschrijft die ik als – een – informatieronde opvat. Dat is ook zo. Hij ziet het enerzijds echter véél te simplistisch, zoals ik hierboven heb proberen toe te lichten. Ook Van der Lans beseft niet dat – behoefte aan – integratie gepaard gaat met – noodzaak van – betekenissenvariëteit.

Anderzijds stelt hij zulke voorzieningen nodeloos ingewikkeld voor. Wat ik althans met de aanduiding van ronde probeer te suggereren dat er willekeurige informatieverzamelingen voor aan- en/of afvoer voor willekeurige informatiebehoeften op kunnen worden aangesloten. De beperking tot business intelligence, wat dat ook – niet – is, telt niet (maar helpt Van der Lans wellicht zijn doelgroep tot aanschaf van zijn boek en, door hem stellig nog meer gewenst, inschakeling als adviseur te bewegen). En over betekenisverschillen gesproken, wat geldt als virtueel ivm data? Het lijkt mij dat Van der Lans ook daar een typische ict-opvatting over heeft met zijn bewering dat een

virtualization solution encapsulates the resource in such a way that [...] technical details become hidden and the application can work with a simpler interface. [...] With data virtualization[, a]s the term indicates, the encapsulated resource is data.[p. 4]

Data virtualization is the technology that offers data consumers a unified, abstracted, and encapsulated view for querying and manipulated data stored in a heterogeneous set of data stores.[p. 9]

Dat bedoel ik, een informatierotonde. Maar Van der Lans mist dus dat verschillen inclusief samenhang ertussen met voorrang betekenismatig erkend moeten zijn en overschreeuwt dat principiële gebrek met de valse aankondiging van “revolutionizing data integration.”

Het zou als volstrekt ... normaal moeten gelden dat, wat “a unified [...] view” moet bieden, géén – afgedwongen – uniformiteit is, maar – ongedwongen – variëteit. Met virtualisering als modewoord kan ik me voorstellen dat er ook bij jullie ict-medewerkers ‘mee bezig zijn.’ Zo ja, waarop mikken ze? Gaat dat wel de stelselmatige kant op? Is het soms een idee ze erover te spreken?

95.16

In 1962 verscheen het bundeltje **Gelijk hebben en krijgen** (De Bezige Bij) met als, zoals de ondertitel luidt, “commentaren op Nederlands buitenlandse politiek” bijdragen van A.L. Constandse, J.L. Heldring en P. van 't Veer. Die politiek bleek toen overigens vooral een kwestie van òngelijk hebben en krijgen. Daar verandert tegenwoordig zowel binnen- als buitenlands met populisme en zo uiteraard weinig aan, integendeel. Desondanks kan het meezitten, maar voor hoelang? Constandse (**Nederland en de Sowjet-Unie**, pp. 7-68) stelt dat

[v]an 1850 tot 1940 [...] slechts één traditie gevestigd [was]: die [p. 9] van de neutraliteit.[p. 10] Enige malen hebben wij [weliswaar] in een ernstige crisis verkeerd, ... m]aar tot 1940 toe konden wij volharden in een politiek die geen moeizaam buitenlands beleid vereiste, tenminste geen [p. 11] ander dan dat van afzijdigheid. En wat daarna geschiedde was geen gevolg van een keuze, maar van een noodlot, dat ons achteraf nog aanmerkelijk heeft gespaard[, ...] want wij waren aan de zijde geworpen van de overwinnaars [van de Tweede Wereldoorlog]. Niets was juister en redelijker, maar niets was ook gemakkelijker dan hun bondgenoten te blijven.[p. 12]

Gidsland, dus? Hmm, zoals Constandse verder opmerkt,

[v]oorzover men na 1940 van beleid kon gewagen lag het voor het grijpen. Ons land was een pion op een schaakbord geweest en merkwaardigerwijze [...] stonden wij bij het eindspel nog overeind. Onze politici begrepen de nieuwe positie niet al te best, maar zij ontdekten dat de handhaving ervan haar voordelen opleverde.[p. 12]

Constandse ziet, nota bene in 1962,

de houbaarheid [...] tot op heden bevestigd [van d]e leidende beginselen van de regenten van de Republiek van de Verenigde Nederlanden[, p. 17 toen] de Republiek een grote mogendheid [was] en dus genoodzaakt aan diplomatie te doen. [...] De regenten kenden dus een aantal regelen voor het buitenlandse beleid, en ondanks afwijkingen daarvan, vergissingen en domheden waren deze normen duidelijk genoeg[p. 13]: 1. dat men zich moest verbinden met de sterkste zeemogendheid tegen de machtigste continentale staat. 2. dat het buitenlandse beleid niets had uit te staan met een ideologische kruistocht. 3. dat de mogelijkheid van ‘coëxistentie’ met elk regime aanwezig was, indien een machsevenwicht kon worden verzekerd.[p. 17] In de wereld [hebben wij immers] niet te doen met een gemeenschap, waarin wetten gelden die ook gezag hebben omdat nauwkeurig omschreven sancties kunnen worden toegepast. [...] D]e regelen die worden opgelegd aan de burgers van een staat gelden niet tussen de staten onderling. Men moet ziende blind zijn om niet te

ontdekken, dat de moraal en de solidariteit, die [...] ingeprent zijn in [...] onderdanen, afwezig zijn in de relaties tussen de staten.[p. 39]

Volgens Constandse zijn daarom

de categorieën die gelden in de binnenlandse politiek [...] niet toepasselijk op het buitenlandse beleid.[p. 19]

Hij bedoelt

een reeks van factoren die niet worden beïnvloed door het binnenlands bestel, doch die dit systeem wel dwingen erop te reageren.[p. 19]

Realpolitik, dus. Maar een burger, zeg ook maar

‘de gewone man’ [legt] gewoonlijk andere maatstaven aan [...], als hij een oordeel uitspr[ee]k[t] over hetgeen er om ons heen en ten slotte met ons gebeur[t]. [... W]ij [...] hebben [...] in grote mate te doen [...] met privé-opvattingen, die gewoonlijk weinig te maken h[ebb]en met hetgeen men buitenlandse politiek zou kunnen noemen. Deze w[o]rd[t] er ook niet door bepaald [p. 20 met] oordelen[op] geen andere dan morele en ideologische bases.[p. 22]

Slaat Constandse niet door naar cynisme? Of wijst hij terecht op wat feitelijk neerkomt op

dit nationale egoïsme [waarover n]iemand d[enk]t [het] ethisch te veroordelen[, want w]ij k[u]n[n]en het gemakkelijk idealiseren door hoog op te geven van onze liefde voor de vrede.[p. 24] Er bestaat geen twijfel aan dat Nederland een democratisch land is[, p. 25 maar z]o kan een democratie [...] naar buiten een emotioneel en onverdraagzaam absolutisme worden.[p. 29]

Wèg democratie, wat dat ook is, zou ik zeggen. Was dat gevaar er in 1962 nòg en tegenwoordig wederom vooral, over buitenland volgens binnenland gesproken, door het aanjagen van vreemdelingenangst? Constandse acht

de interventie van licht bewogen menigten [... een] schaduwzijde van de democratie [met] slechts regeerders die geleid w[o]rden door dezelfde sentimenten als het volk [...] met zijn emotionele en ideologische mentaliteit, met zijn mythen en ficties, zijn collectieve angsten en vooroordelen[. p. 32]

Maar wat dān? Wie ... beweegt “menigten”? Dat lijkt mij veeleer een “schaduwzijde,” te weten van wat Constandse m.i. nogal òndemocratisch, vooruit, inmiddels achterhaald beschouwt als

vooruitstrevende, vrije elite, die leiding k[a]n geven[. p. 32]

Wat mij betreft bestaat “het volk” niet, “elite” evenmin. Als, wat overigens een klassieke gedachte is, iedereen nu eens zodanig opgeleid wordt dat ook z/hij verantwoord als regeerder ter bevordering van evenwichtiger verhoudingen zou kunnen optreden (zoals ze tevens binnen- en buitenlands samenhangen)? Daar heeft niet iedereen belangstelling, maar dat is wat ànders. Onhaalbaar? Nogmaals, wat dān?

In **Preoccupatie met het beginsel** (pp. 69-86) stelt Heldring vast, dat

[w]ij [...] de politiek niet graag in termen [p. 76] van macht [zien]; liever in die van beginselen.[p. 77]

Tja, dat noem ik dan een ... machtsbeginsel. Wie macht heeft, kan doen alsòf slechts het beginsel telt (zolang dat haar/zijn macht dient) en

[d]eze trouw aan het beginsel,[p. 78]

nota bene precies zoals de voorstander ter verruiming van haar/zijn handelingsvrijheid wil bereiken,

maakt het moeilijk het verschil te zien tussen tactiek en strategie, middel en doel.[p. 78 Bijvoorbeeld,] zigzag-bewegingen [zijn] weleens nodig om, langs een omweg, het doel te bereiken.[p. 80]

Van 't Veer schrijft over **Nederland in Azië** (pp. 87-157). Het is nu eenmaal zo, daarover is hij het met Constandse eens dat,

[v]oor wie geen zelfstandige wereldpolitiek kan voeren,[p. 90]

wat wel beschouwd op termijn geen enkele staat lukt,

gelijk krijgen [wil] zeggen: gelijk krijgen van een voldoende aantal bondgenoten en medestanders om zijn wensen in een effectieve wereldpolitiek te kunnen inschakelen.[p. 90]

Als criterium telt dus macht, ofwel in zoiets als moreel opzicht

is het niet bij voorbaat een verdienste als een bepaald stuk beleid dat internationale consequenties heeft, zich met de stroom der wereldpolitiek mee beweegt. Er is niets dat de 'historische ontwikkeling' op zichzelf ethisch rechtvaardigt, al klinkt het alsof. [...] Machtsuitbarstingen, nalatigheden, fouten en domheid bepalen die lijn veel meer dan hun tegendeel[. p. 90]

Afwijkende inzet opgeven dan maar? Van 't Veer wil niemand hoop ontnemen, want

[w]ie tegen de stroom ingaat kan nog wel gelijk hebben – en een enkele keer nog gelijk krijgen ook omdat de stroom soms verrassende kronkelingen vertoont.[p. 90]

Zullen we het daar dan maar mee doen? Maar we

moeten [dan] begrijpen dat er samenhang is tussen [ons] probleem en de andere problemen die tezamen de wereldpolitiek uitmaken.[p. 90 W]ij z[u]l[en] de mogelijkheden [...] in dit raam moeten zien.[p. 91]

Dat is een verstandig advies voor wie waar dan ook wil blijven doen wat z/hij niet kan laten.

95.17

En daar maar volhouden dat zulke aanbestedingsregels, nou ja, de manieren waarop ze abusievelijk worden gevolgd, concurrentiebevorderend zijn. Je insteek. helpt in elk geval, hoop ik althans, :-) dat Martijn Houtman namens Information Dynamics niet nòg meer werk doet waar helemaal geen opdracht voor is en wellicht ook nooit komt (en die "simpele applicatiebeheerder" had uiteraard moeten weten

dat hij niet 'zomaar' kan spelen voor de opdrachtgever die hij dus niet is). Zodra we toch – iets van – een offerte-aanvraag krijgen, wie weet, laat ik je dat graag meteen weten.

95.18

Volgens mij zit het zo. Roel in 't Veld schrijft enkele artikelen over bijdragen van zgn wetenschappelijk (lees: academisch) onderzoek aan overheidsbeleid. Hij ziet de verhouding ertussen veranderen. Daarvoor kiest hij kennisdemocratie als noemer. Voor een boek met die titel schrijft hij vervolgens enkele inleidende hoofdstukken inclusief een hoofdstuk waarop hij die eerdere artikelen nagenoeg òngewijzigd als verdere hoofdstukken kan laten aansluiten en voegt er nog een slothoofdstuk aan toe. Het resultaat is – dus – **Kennisdemocratie: Opkomend stormtij** (Academic Service, 2010).

Hoe dan ook vind ik het eerste, pakweg, derde deel belangwekkend (waarna nogal wat herhalingen volgen). In 't Veld plaatst meteen een kanttekening bij, zeg maar, hergebruik van kennis. Want

kennis [die] de mens als object [betreft, kan d]e mens [...] als subject tot zich nemen en vervolgens gebruiken om te handelen.[p. 10]

Door wat In 't Veld als

eigenschap reflexiviteit [p. 11]

noemt, verandert de handelende mens aldus tevens als object en zo door wederom als subject, enzovoort. Kortom, hoe houdbaar is kennis over 'objecten' die zich – kunnen – gedragen als subjecten? Dynamische variëteit heerst. Inderdaad, zoals ook In 't Veld beseft,

[w]ij leven in een meervoudige wereld.[p. 12] 'De' werkelijkheid wordt door iedereen uiteenlopend gepercipieerd doordat iedereen een eigen referentiekader heeft.[p. 96] Dat heeft vergaande consequenties[, p. 12]

nou ja, dat is de bedoeling. Indien politici en bestuurders zulk besef echter missen, of om welke redenen dan ook doen alsof, ontbreekt het zgn maatschappelijke voorzieningen – en daarvoor zijn ze verantwoordelijk – aan nodige en voldoende stelselmatigheid ter facilitering van evenwichtige(r) verhoudingen door zgn maatschappelijk verkeer. In 't Veld wijst op het risico dat

macht [...] het absolute gelijk [zal] ondersteunen.[p. 12]

Dat is echter niet ... houdbaar, als niet evenwichtig verantwoord. Het blijft van zgn project tot project misgaan, zolang

projecten zijn gedefinieerd vanuit [...] rationaliteit [...] van politici[, dwz] dat zij voor alles streven naar succes [...] in welk opzicht dan ook [...]. Waar zich succes aandient, hebben politici haast [en dat] levert een spanningsverhouding op met [...] rationaliteit [die] erop [is] gericht vanuit een gedegen probleemstelling te komen tot een optimale oplossing.[p. 67]

Kenmerkend voor reële problemen 'van' een samenleving zijn verschillen,

[o]verlappende gebieden, functionele verbindingen, er warrelt van alles door elkaar.[p. 23]

Daarmee associeert In 't Veld ontwikkeling van

[d]e overheid als netwerkorganisatie[, p. 23 waarbij w]etenschap die opereert ten behoeve van beleidsvraagstukken [...] onderdeel uit[maakt] van het politieke proces[, p. 105]

maar rekent terecht ook burgers tot die 'organisatie,' ja,

ook kennis van burgers [moet] in de kennisproductie [...] worden betrokken[, p. 107]

zoals hij aangeeft met o.a. vermelding van

[d]eliberatieve democratie [p. 61 i]nteractieve beleidsontwikkeling en transdisciplinaire procesvoering [...] gericht op het ontwerpen van een handelingsperspectief dat in de omringende samenleving kan rekenen op voldoende aanvaarding.[p. 70] Actoren dwarrelen door elkaar en de klassieke hiërarchie geeft niets dan verkeerde signalen. Om een belangrijke reden is de machtigste actor slechts zelden ook de geschikte procesarchitect: immers, zijn macht verhindert nu juist het vertrouwen van alle overige relevante partijen, dat zo noodzakelijk is voor voortgang.[p. 67]

En

[b]ij het kiezen van instrumenten past de overheid[, p. 25]

herstel, dat doet dan natuurlijk het relevante gedeelte van de gehele samenleving als zgn netwerkorganisatie,

zich aan de situatie aan.[p. 25]

Daarom noem ik de stelselmatig passende handelingsoriëntatie: situationisme. Sterker nog, over dynamische variëteit gesproken, elke deelnemer aan – maatschappelijke – verhoudingen heeft als subject telkens 'zijn' opvatting over wat telt als situatie, dus: subjectief situationisme. Nee, zegt ook In 't Veld ,

[w]e kunnen er niet langer van uitgaan[, p. 62]

wat eerder evenmin verantwoord was, maar vooruit,

dat ieder individu beschikt over een [ênkel] waardepatroon, dat [...] elk denkbaar maatschappelijk domein [dekt].[p. 62 B]urgers [hebben] weliswaar in tal van domeinen waarden [...], maar [...] tussen de waarden in de verschillende domeinen [is] ook voor die burgers zelf geen zichtbare verbinding meer aanwezig[. p. 65]

Hmm, wie bepaalt wat als zo'n domein geldt? Zo treffen verschillende (!) subjecten elkaar in maatschappelijk verkeer. Hoe stemmen zij per – geval van – ontmoeting hun respectievelijke gedragsaandelen af? Welke, zeg maar, infrastructuur is daarvoor beschikbaar en hoe (on)evenwichtig verdeeld raakt – mede – daardoor de uitkomst van het verkeersgeval in kwestie? En hoe houdbaar is zgn infrastructuur? Tja,

[r]eflexiviteit wordt in onze samenleving steeds belangrijker [en n]aarmate de beschikbare kennis meer en sneller wordt benut voor reflexieve leerprocessen, zal de vluchtigheid van diezelfde kennis toenemen.[p. 35] In de perfectionering van de bestaande ordening wordt altijd het verval al zichtbaar, het kondigt zich al aan. [...] Er ontstaat de noodzaak van tijdige verandering [en] daarvoor [is] een andere kwaliteit nodig: dynamische kwaliteit [...] als] een kwaliteit die van buiten de bestaande ordening komt.[p. 42]

De inherente veranderlijkheid met interdependentie (lees; wederzijdse afhankelijkheden) van dien valt optimaal – want nog enigszins redelijk – te duiden, volgen e.d. door erkenning van samenstellende (f)actoren als zgn variabelen. Dat zijn er m.i. dus, nota bene recursiviteit inbegrepen, twee: subject èn situatie. In 't Veld beschouwt context blijkbaar gelijk aan situatie als hij stelt dat

[b]ij reflexiviteit [...] de aandacht [is] gericht op de manier waarop kennis over een systeem of een fenomeen in de context uitwerkt.[p. 40]

Daardoor verandert dus zowel het subject als de situatie in kwestie. (Ik versta onder context iets ànders dan situatie; van de negen verschillende elementen die samenhangend de semiotische enneade vormen, zijn dat er twee). Het kan aldus in termen van alsmaar veranderend(e) subject èn situatie worden opgevat, dat

[r]eflexiviteit [...] steeds opnieuw het verleden [herontwerpt] en [...] het zicht op de toekomst [verandert]. [p. 40]

Dat moet iedereen – veelal nog leren? – beseffen, ja, ook en vooral politici en bestuurders en wie zij als al dan niet academische adviseurs raadplegen, voor verantwoorde bijdragen aan zgn netwerksturing van variëteit. Dat is dus een open opgave, nooit àf. De redenering van In 't Veld luidt dat

[h]et [...] moeilijk [is] om je een weldadige samenleving voor te stellen zonder geweldsmonopolie. [...] Natuurlijk vereist het geweldsmonopolie centraliteit. [...] Het is dus te vroeg om het concept van de staat te verbannen om het mogelijk te maken het democratieconcept te veranderen. Maar op het moment dat we de mogelijkheid van gefragmenteerde individuen accepteren,[p. 63]

nou ja, van subjecten die zich subjectief-situationeel gedifferentieerd gedragen volgens dienovereenkomstig verschillende waarden (lees ook: motieven),

zullen permanente spanningen onvermijdelijk zijn tussen enerzijds het verlangen om democratie te optimaliseren – begrepen als de soevereiniteit van de burgers – en anderzijds de noodzaak van centraliteit.[p. 63]

Ik vind het alweer wat duidelijker, eh, minder onduidelijk om de insteek van verkeer – in de algemenere betekenis van omgang – te kiezen. Welke (im)materiële voorzieningen treffen 'we' daarvoor gemeenschappelijk? Dat vergt overleg, politiek, dus, over criteria. Dat moeten 'we' bijhouden, want de wereld blijft veranderen, reflexiviteit en zo, In 't Veld heeft gelijk. Tot zulke – wat ik bedoel met – infrastructuur reken ik overigens, maar ja, ik ben dus niet de enige, wie het ànders ziet moet het vooral zeggen, ook en vooral voorzieningen die iemand voorbereiden verantwoord zo vrijelijk mogelijk maatschappelijk-verkeersdeelnemer te zijn.

95.19

Zit er, wat ik maar noem, systeem in een verzameling typeringsmogelijkheden (lees ook: classificatie)? Neem zgn windstreken. Uitgaande van een vlak – wat dat ook is – geldt één richting normatief. Dat is, bijvoorbeeld, noord. Daaruit ‘volgt’ de tegenovergestelde richting. Zuid, dus. Daarmee telt dat vlak een zgn as. Maar hoe kunnen eveneens – alle – richtingen ertussen aangeduid worden? Dat lukt met een vlak het meest ... systematisch, nou ja, een beter idee heeft tot dusver kennelijk nog niemand bedacht, door haaks op de eerste een tweede as te veronderstellen, precies met oost in de ene en west in de aldus tegenovergesteld andere richting. Voor een vlak zijn die twee assen nodig en voldoende voor dekking rondom. Noordwest, noordnoordwest, enzovoort.

Ter bepaling resp. verklaring van de ... richting – en bijgevolg de streken – van een persoon kan een tot op zekere hoogte vergelijkbare systematiek gekozen zijn. Relevante persoonlijkheidskenmerken zijn paarsgewijs aan elkaar tegengesteld verondersteld. Hoeveel van zulke paren bieden dekking voor samengestelde typering? Nee, een persoon is geen vlak. Het blijft echter zo dat idealiter elk paar haaks op alle andere paren staat. Zeg ook maar dat het desbetreffend aangeduide kenmerk onafhankelijk moet gelden van de overige kenmerken ter vermindering van miskende wisselwerking.

Ik geloof er al niet in dat persoonlijkheidskenmerken zó algemeen gelden. Een subject levert per situatie ‘kenmerkend’ gedragsaandeel. Daardoor verandert het subject in kwestie, enzovoort. Ja, ervaring in de ene situatie ‘neemt’ het subject ‘mee’ voor de volgende, maar zulke dynamiek acht ik ... kenmerkend.

Maar, vooruit, ook onveranderlijker bekeken hebben veronderstelde paren van tegenovergestelde, elkaar uitsluitende persoonlijkheidskenmerken opzettelijk ‘iets’ ... persoonlijks. In hoeverre, en wanneer (niet), gaat voor iemand die tegenstelling resp. wederzijds uitsluiting per paar op? En in hoeverre staan dan voor haar/hem de verschillende paren daadwerkelijk haaks op elkaar? Is wisselwerking niet inherent? Voor windstreken maakt de ene of andere normstelling niets uit. De ene of andere classificatie verandert de daadwerkelijke richting immers niet.

Ik vermoed dat dergelijke systematiek populair is bij wie zich tot oppervlakkige :-) oriëntatie beperkt, dus zonder oog voor gebrekkige systematiek. Z/hij meent in de gauwigheid veronderstelde kenmerken als geldig voor haar/hem te (h)erkennen, klaar. Daarvoor moeten kenmerken voldoende gespreid uitgedrukt zijn volgens een overzichtelijk (lees dus: gering) aantal paren (maar ook weer niet te weinig om de illusie van persoonlijke uitzondering te ondermijnen). Met twee kenmerken per paar levert dat voor n paren twee-tot-de-macht-n persoonlijkheidstyperingen op.

In dit ... genre is de Myers-Briggs typeindicator bekend. Vier kenmerkpairs, dus zestien mogelijke persoonlijkheidstyperingen. Tja, als ik dat vluchtig bekijk, meen ik, afhankelijk van de situatie, van ieder als tegengesteld geopperd kenmerk wel iets – geleerd – te hebben.

Populair is ook het zgn enneagram. De systematiek blijkt echter anders dan gebaseerd op configuratie van paarsgewijze tegenstellingen. Dat meen ik althans uit **De Kernkwaliteiten van het Enneagram** (Scriptum Management, herdruk 2005, oorspronkelijk 2000) van Daniel Ofman en Rita van der Weck op te maken. Ik waag een reconstructie.

Vergeet de – negen – nummers. Daaraan valt geen systematiek aan te ontleen. Er zijn drie hoofdtyperingen verondersteld. Daaruit volgt al meteen dat per

hoofdtypeping géén tegenovergestelde hoofdtypeping geldt. Ze staan alle drie als het ware haaks op elkaar in de zin dat ze gròndig verschillend zijn.

Waaròrn juist deze typen als hoofdtypen onderscheiden zijn? Ik krijg geen idee.

Drie typen zijn wel wat weinig. Uitgaande de hoofdtypen laten zich, zeg maar, mengtypen onderscheiden. Maar anders dan dat er dan in het midden tussèn noord en west – allereerst – noordwest als richting wordt gepositioneerd, blijft èlk mengtype binnen het bereik van 'zijn' hoofdtype. Er 'liggen' aldus tussèn elke twee hoofdtypen twee mengtypen. Maar omdat ik de classificatie van hoofdtypen al niet kan volgen, herken ik de overige typen nòg weer minder als mengvormen van telkens twee van die hoofdtypen (met steeds één ervan met overwegend aandeel).

Hoe dan ook, dat zijn met drie hoofdtypen dus zes mengtypen, ofwel bijelkaar negen typen, ziedaar negenschema resp. enneagram. Er gelden zoiets als doorlopend verschillende – soorten – verbanden tussen de negen typen. Om dat aanschouwelijk te krijgen, worden ze allemaal met onderlinge gelijke afstand als punten op een cirkel weergegeven.

Van een persoon wordt dan aangenomen dat op haar/hem weliswaar één type het meest van toepassing is, en dat kan een hoofd- of een mengtype zijn (zoals door mij als begrippen hier gereconstrueerd). Maar op z'n enneagrams is het idee dat z/hij tevens nogal wat 'heeft' van de beide typen zoals ze op de cirkel (er)naastgelegen zijn.

Het enneagram vertegenwoordigt een zedenleer, omdat het een persoon tot verbetering-door-ontspanning aanspoort resp. tegen verslechtering-door-druk waarschuwt. Daarmee komen voor haar/hem andere typen – dan de cirkelmatig wederzijds naastgelegen – in het geding. Indien de persoon in kwestie slaagt in ontspanning, komt z/hij tevens te beschikken over de als gunstig geldige kenmerken volgens dat ene, eh, ontspanningstypetype. Mocht z/hij echter aan druk bezwijken, dan gaat z/hij tevens mank aan de als ongunstig geldige kenmerken volgens dat – nadere – druktype.

Welke, eh, typen per type als ontspannings- en druktype dienen, staat eveneens met het enneagram aangegeven. Waaròrn ze als zodanig relevant zijn, kan ik niet ontdekken. Ik begrijp dus evenmin waarom de ontspannings- resp. drukdynamiek voor de drie hoofdtypen tot onderling verband beperkt geldt, zoals dat ook zo is voor de zes mengtypen.

Het is de vraag of het iets uitmaakt. Want met naastgelegen typen 'kent' een persoon immers dienovereenkomstig verdere 'aanleidingen' voor streven – maar is dat dan geen ... druk? – naar ontspanning en vermijden van druk. En uitgaande van een hoofdtype kent een persoon als naastgelegen twee mengtypen. Uitgaande van een mengtype zijn één – ander – mengtype en een hoofdtype naastgelegen. Hoe dan ook 'komt' een persoon 'terecht' in beide dynamische verbanden, het ene beperkt tot hoofdtypen en het andere tot mengtypen. Dat kan zo doorgaan, omdat via het ontspannings- resp. drukverband ook andere typen voor de persoon in kwestie – kunnen – gaan gelden dan 'zijn,' hmm, oorspronkelijke type plus beide daaraan naastgelegen typen. Zo blijkt alles dat het enneagram aan persoonlijkheidskenmerken oppert, op één of andere manier (lees ook: in één of andere situatie) wel herkenbaar. Dan doet de ordeningssystematiek er uiteraard ook nauwelijks meer toe. Maar bepalen en/of verklaren doet het ook niets.

95.20

Waarin ik blijkbaar niet slaag, is om je tot overweging van andere veronderstellingen te bewegen. Omgekeerd slaag jij er tot dusver niet in om mij te laten aanvaarden wat ik als jouw veronderstellingen meen te duiden (zoals ik ze anders dan de mijne beschouw)..

Ik zeg niet dat ik gelijk heb, maar hoop op z'n minst op discussie. Of hebben we die juist nu? :-) En wie weet wat deelnemers er over en weer nog van leren. Over variëteit gesproken, verschillen houd ik zelfs voor kenmerkend voor samenleving. Rara, hoe raken ze over en weer opbouwend ipv verlamdend?

Ook nadat ik je laatste bericht, waarvoor wederom uiteraard zeer bedankt, enkele malen heb herlezen, houd ik de indruk dat jij mij opvattingen toeschrijft die ik niet heb, integendeel. Als het onmogelijk is om je van gedachten te doen veranderen, hoop ik toch minstens te bereiken dat je mij niet verkeerd blijft begrijpen. En als je vindt dat ik jou verkeerd begrijp, verneem ik dat graag.

Stellig heb ik je eerder herinnerd aan het gezegde dat niets zo praktisch is als een goede theorie.

Als ik erop aandring om variëteit te erkennen, vormt zulke erkenning m.i. een noodzakelijke voorwaarde (!) voor "succesvolle operationele planning en samenwerking." Voor een bepaalde opgave is het dan de vraag of variëteit inderdaad telt. Zo ja, als je voor reële variëteit niet in zgn passende variëteit voorziet, kan je plannen, samenwerken enzovoort tot je een ons weegt, maar succesvol raak je nooit, punt. Hoe praktisch, en meteen op de allerkortste termijn, wil je het hebben? En niets "langdurig." Hier en nu.

Aan nogal wat "rampen" valt slechts met – veel – geluk te ontkomen. Ga eens na hoeveel zulk geluk wij hebben. Maar ik vind het dus een kwestie van "stompzinnigheid" om onder het mom van "operationele benadering" nodig en voldoende besef van reële variëteit zelfs uitgesproken te blijven weigeren. Wie "grensverleggend," "intellectueel" e.d. op voorhand als strijdig met operationeel beschouwt, is m.i. niet goed wijs. Wie zonder bruikbaar referentiekader aan de slag gaat, kan nooit succesvol zijn, maar veroorzaakt een ramp (of moet wel erg veel geluk hebben). Er bestaat geen tegenstelling tussen referentiekader en "operationele benadering," zie ajb nogmaals mijn vorige bericht. Als jij stelt dat je "altijd meer belang gehecht" hebt aan wat zgn operationeel telt, lijkt je met zoveel woorden van oordeel te zijn dat ik er minder tot geen belang aan hecht.

Je kunt daar gelijk in hebben. Ik vind overigens van niet. Als variatie op eerder aangehaald gezegde, er iets niet zo operationeel als geldig referentiekader. Ben jij soms fundamentalistisch in de zin dat je veranderlijkheid van kader voor ondenkbaar houdt? Dat is "een verouderd model." :-)

95.21

Van wat er allemaal staat in **The Philosophy of Quantum Mechanics** (John Wiley, 1974), een overzicht dat Max Jammer schetst van

the interpretations of quantum mechanics in historical perspective[, ondertitel]

heb ik maar – zeer – weinig kunnen volgen. Jammer heeft gelukkig begrip voor een

reader [...] interested only in the philosophical aspects of the subject[; H]e may well omit some of the more technical and mathematical sections of the text[. p. vi]

Dat heb ik inderdaad gedaan, ik bedoel het allergrootste gedeelte overgeslagen. Waarderen kan ik opmerkingen zoals dat een

entity does not do what it does because it is what it is, but is what it is because it does what it does.[p. 54]

En volgens zo'n gedragsoriëntatie veronderstelt Niels Bohr op quantumschaal een tweetal dusdanig verschillende soorten gedragingen, dat hij onder de noemer van complementariteit komt tot de verdere veronderstelling van

the impossibility of using **both** modes of expression simultaneously [... om account of] the wave-particle duality.[p. 66 T]he complementarity principle was for Bohr the outcome of philosophical deliberations of a most general nature and hence a principle of general epistemological relevance[. p. 70 Therefore,] it is a viewpoint not necessarily confined to the interpretation of quantum physics.[p. 87] It was the breakdown of the classical ideal of explanation Bohr had in mind [...] in the absence of a unified account[. p. 98]

Jammer wijst er op dat ideeën over – zoiets als wat ik maar even noem – differentiële geldigheid al vaker opgekomen zijn, maar

[t]he feature that distinguishes Bohr's complementarity interpretation from all such historical precedents and gives it a unique place in the history of human thought is, of course, the fact that Bohr's ideas were not merely abstract speculations but were firmly surrounded by empirical findings. In fact, they were conceived precisely in order to cope with the paradoxes of experimental observation.[pp. 106-107] Bohr [...] never rejected the notion of reality, he only modified it[. p. 157]

Zo heb ik als aanleiding voor informatiekundig methodische vernieuwing van wat mij betreft onmiddellijk praktisch belang, de moeilijkheden opgevat zodra zgn digitalisering wat ruimer bereik moeten dienen, en nota bene met gebruik van netwerktechnologieën is dergelijk bereik allang exemplarisch. En oplossing dringend. Mijn idee? Onder de noemer van – stelselmatige facilitering van – informatieverkeer tellen nu eenmaal verschillende deelnemers. Voor afstemming van hun gedragsaandelen moeten zij van verkeersgeval tot verkeersgeval kunnen beschikken over dienovereenkomstig verschillende-maar-samenhangende informatie met dito betekenissen. Daarom gedragsmatig m.i. nog weer algemener opgevat dan strikt tweeledig met

descriptions in terms of space-time coordinates and descriptions in terms of energy-momentum transfers or, more briefly, spatiotemporal and causal descriptions [which] cannot both be operationally significant at the same time,[p. 96]

noem ik dat situationisme met

the necessity of [...] mutually exclusive descriptions of [...] phenomena [p. 67]

van dien. Om zulke verschillen tevens samenhangend uit te drukken, heb ik Metapatroon als stelselmatige modelleermethode ontworpen. Overigens merkt Jammer als het ware terloops op, en tussen de regels door lees ik de suggestie van ruimer bereik voor samenhangende verschillen dat Metapatroon biedt, dat,

[t]o subsume [...] cases under one heading, one may formulate a theory of “perspectives[.]”[p. 201]

Over verschillende beschrijvingen is Bohr van mening dat,

although mutually exclusive, they are jointly necessary – or complement each other – for an exhaustive description of the [...] situation.[p. 96]

Wat mij betreft, vooruit, uitgaande van een object, verschillen beschrijvingen juist van elkaar, omdat het object in kwestie is allerlei alsmaar verschillende ... situaties kan komen te verkeren. Vandaar situationisme. Daarbij kan wat als object geldt met gedragsaandeel in de ene situatie verschillen van wat desondanks als hetzelfde object telt voor gedragsaandeel in de andere situatie, enzovoort: objectief situationisme. Dat luistert voor wat doorgaan voor louter zgn fysieke objecten wellicht niet zo nauw, maar voor objecten met cognitief vermogen – en die noem ik nader subjecten – ligt dat ... anders: subjectief situationisme. Als gedragsmatige ‘eenheid’ telt aldus object- resp. subject-in-situatie. Bohr denkt aan een experimentele opzet en beschouwt

the object under observation together with the observing apparatus [to] form a single indivisible system not susceptible to any further analysis, at the quantum mechanical level, into susceptible distinct parts. The combination of a given particle with one particular experimental setup differs [...] from the combination of the same particle with another experimental setup for observation. [...] In other words, the description of the state of a system, rather than being [p. 197] restricted to the particle (or system of particles) under observation, expresses a relation between the particle (or particles) and all the measuring devices involved.[p. 198]

Als het complementariteitsbeginsel anders is, nota het klassieke beschrijvingsideaal ondermijnt, hoe rijmt dat met de nadruk die Bohr erop legt

that [it] presupposes the necessity of the use of classical terminology[? p. 100] The only way to avoid such a contradiction would be by imposing certain limitations on the use of classical terms: The contradiction will be avoided if and only if the use of classical terminology is delimited in such a way that it never encompasses a complete classical mode of description.[p. 101]

Daarvoor kent Metapatroon het beginsel van recursieve contextuele verbijzondering, met context ruwweg opgevat als beschrijving van situatie.

95.22

Met mijn gebrekkige, herstel, ontbrekende kennis van hedendaagse programmatuur heb ik – desondanks – een poging gewaagd om voor een offerte een ruwe schets te maken. Onderstaand schema klopt – dus – stellig niet, maar jij moet dan ajb maar zeggen hoe het wèl zit.

Voor zover ik de – voorlopige – aanvraag begrijp, is de API overeenkomstig SOA/OSB 12C beschikbaar en betreffen de werkzaamheden het SSIS Package voor één doel-database.

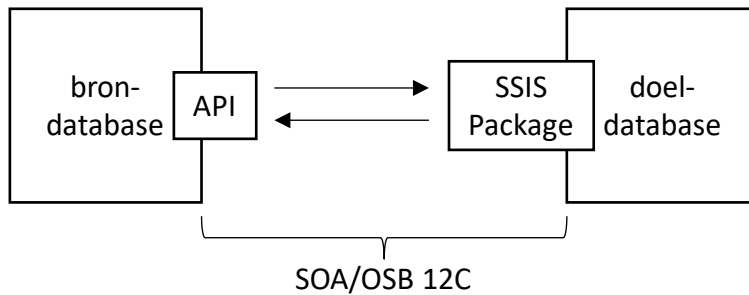
API: Application Programming Interface

OSB: Oracle Service Bus

SOA: Service Oriented Architecture

SQL: Structured Query Language

SSIS Package: SQL Server Integration Services Package

95.23

Heb je nav ons laatste gesprek en het emailbericht dat ik je vervolgens stuurde, zie [\[aantekening 94.42\]](#) voor dringend bedoelde herhaling, inmiddels contact erover gehad met het desbetreffende FS-lid? Kan ik je wellicht onder druk zetten :-) door aankondiging dat ik hem dat bericht anders zelf stuur? En wanneer spreken we in elk geval elkaar weer?

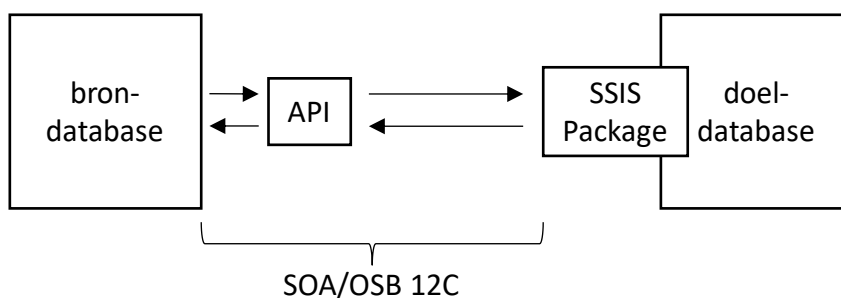
95.24

Ik probeer de stilte te verklaren. Wellicht zijn er helemaal geen problemen met het (programmatuur)pakket. Of ze zijn er wel, maar andere persoonlijke en/of zakelijke onderwerpen zijn dringender. Of de problemen zijn zó omvangrijk resp. je ziet zóveel mogelijkheden, dat je niet weet waar je moet beginnen. Of?

Je moet ... gewoon ergens – over – beginnen. En schrijf het dan op, schetsmatig is prima, verdient allereerst zelfs voorkeur omdat je naar ruimte ipv beperking moet zoeken. En als je er een oordeel enzovoort van iemand anders over wenst, stuur het vervolgens ook ... gewoon op.

95.25

Met dank voor je telefonische voorlichting, zie hierbij de aangepaste figuur. Het gaat ruwweg maar om een idee te hebben (en aan verdere leken kunnen geven :-).

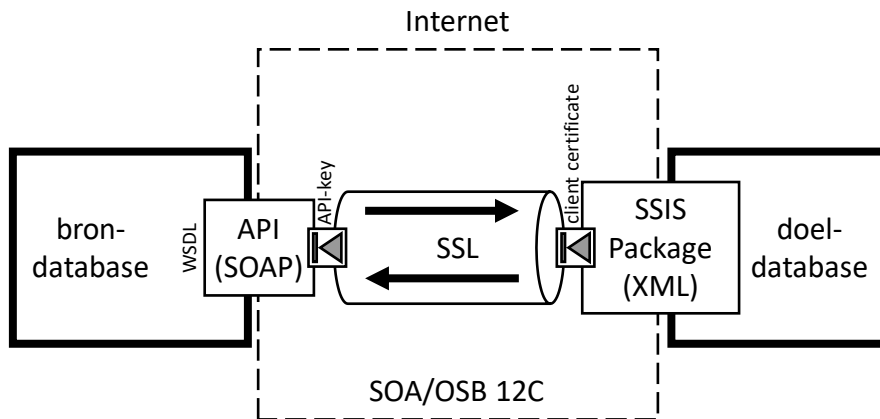
Om dat SSIS Package te maken, kan je ajb aangeven welke – nadere – informatie jou daarvoor beschikbaar gesteld moet zijn over 1. de API in kwestie en eventueel 2. SOA/OSB 12C?

95.26

Klopt, een dwaas kan meer vragen stellen dat tien wijzen kunnen beantwoorden. Heb je daarom ook meteen antwoorden waarnaar ik vragen had moeten stellen?

95.27

Kunnen we mijn vragen, hoe onzinnig ze wellicht ook zijn, ajb stùk voor stùk doorlopen? Ik probeer immers zoiets als een ruw overzicht te schetsen van de, zeg maar, omgeving van het SSIS Package (als ik tenminste goed begrepen heb dat de eventuele opdracht zich tot ontwerp/ontwikkeling van dàt 'pakket' beperkt). Zie onderstaand voor de huidige versie. Dat moet dus beter.

SOAP: Simple Object Access Protocol
SSL: Secure Sockets Layer
WSDL: Web Services Description Language
XML: eXtensible Markup Language

95.28

Wie 'kent' geen, overdrachtelijk gezegd, blinde vlekken? Tja, wat ... is wie? Hoe dan ook beschouw ik filosofie niet als een subject, dwz als een wie ... dat over cognitief vermogen beschikt. O.a. een zgn filosoof vind ik dan weer wèl een subject. Ook als zodanig ontgaat haar/hem echter stellig nogal wat (en wie). De een dit, een ander dat. Maar volgens mij is het zeker niet zo dat altijd iedereen, dus ook àlle zgn filosofen, géén besef heeft van de opvatting "over waarheid en eigenwaarde," zoals de ondertitel luidt, die Aad Breed als ware hij dè uitzondering verkondigt in **De blinde vlek in de filosofie** (Agora, 1999). Ik ben het met Breed eens dat – wat ik noem – een subject – wat hij noemt – eigenwaarde nastreeft. Maar hij is heus niet de eerste en enige die dat beweert. Over filosofen gesproken, ik denk aan het wilsbegrip van Arthur Schopenhauer. Met zoveel woorden over – prioriteit van – eigenwaarde heeft o.a. Max Stirner zich nadrukkelijk uitgesproken. En dat een begrip iets ànders is dan wàt-ermee-wordt-begrepen-àls-ermee-begrepen is evenmin een nieuw ... begrip ter dekking van een voorheen blinde vlek. Daar komt bij dat ik Breeds teken- en taalbegrip overgeleverd simplistisch acht. Althans, voor zover ik hem ... begrijp, beperkt hij zijn begrip van taal(gebruik) nogal bijbels tot naamgeving en

[n]amen veroorzaken een conceptuele werkelijkheid van dingen, die volstrekt anders is dan de perceptuele werkelijkheid van 'verschillen'. Door de taal kunnen we afzonderlijke dingen wel aanwijzen, maar niet datgene wat er werkelijk is, nl. het verschil.[p. 25]

Mijn idee, inderdaad, mede aan Schopenhauers wilsbegrip ontleend, is dat taal-/tekengebruik afstemming van – dus verhoudingsgewijze – gedragsaandelen dient: èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Daarvoor heb ik het ... begrip dat Charles S. Peirce van semiosis voorstelt nader gedifferentieerd, te weten van een triade met 'ergens' grond naar een enneade. Wat – als – onlosmakelijk telt, is het verschijnsel als de configuratie van het ene 'iets' verhoudingsgewijs 'scherp' op de voorgrond en het andere 'iets' als verhoudingsgewijs – alsmaar – vagere (achter)grond. De ene configuratie ... verschilt van de andere, enzovoort. Vooruit, in ... termen van namen is een enkele naam natuurlijk niet genoeg om configuraties annex verschillen daadwerkelijk te – kunnen – onderscheiden. Maar verschillen laten zich m.i. wel degelijk uitdrukken. Dat doet onvermijdelijk ook Breed, maar hij lijkt dat niet te beseffen, hoewel hij inziet dat

we niet [...] kunnen spreken van het werkelijk bestaan van 'dingen', die van elkaar gescheiden zijn.[p. 26] Er is altijd eerst het standpunt, en daarna de argumenten.[p. 132]

Maar omdat hij taalgebruik slechts als naamgeving opvat, vergist hij zich

dat de nadruk via taal komt te liggen op ontologische eenheden met een intrinsieke essentie [als] logisch gevolg van de structuur van de taal, waarin 'zijnden' en identiteiten zo evident waar lijken.[p. 72]

Nogmaals, ik houd er een andere opvatting van taal en bijgevolg van de structuur ervan op na. Uiteraard, het idee van een – apart ding met 'zijn' – wezen (lees ook: essentie) als onveranderlijk is onhoudbaar, zodra

de nadruk komt op de relatie[p. 26] waarbij 'relatief' [...] zo iets betekent als [...] 'verschilligheid' in de zin van 'in relatie staan tot elkaar'. [p. 55]

Als grondelement van enneadisch het cognitieve moment (Peirce: interpretant) positioneer ik – voor subjecten – het wilsbegrip van Schopenhauer, maar noem het motief. Zeg ook maar ... eigenwaarde. Want een motief ... is, nou ja, zo ... begrijp ik het, waarnaar het subject in kwestie momenteel streeft, zeg ook maar zijn handelingsstrategie, enzovoort. Over relaties gesproken,

eigenwaarde is alleen maar te verwerven via de anderen.[p. 98]

Dat geldt echter over en weer. Daarom moeten deelnemers 'hun' verhoudingen èlk als evenwichtig ervaren. Maar wie de zgn theorie van communicatief handelen van Jürgen Habermas aanhangt, dus inclusief diens veroordeling van zgn strategisch handelen, lijdt m.i. aan een ... blinde vlek. Ik ben het eens met Breeds begrijpelijke, dus duidelijke, kritiek op

de onbruikbaarheid van [genoemde] theorie[p. 104] onderscheid tussen strategisch en communicatief handelen [is] niet houdbaar, omdat vanuit het concept 'eigenwaarde' eigenbelang en algemeen belang niet [...] van elkaar zijn te onderscheiden[p. 119]

Grondig oneens ben ik het echter met zijn bewering dat

[d]e taal zelf [...] het probleem [is].[p. 85]

Peirce stelt als ... oplossing voor om teken bemiddelend te beschouwen tussen object en interpretant. Als uitbreiding van die triade heb ik vervolgens de enneade bedacht als formeel schema van dynamiek van ... verschillen door de momenten heen.

Volgens subjectief situationisme vind ook ik dat

[u]itspraken over de aard van de werkelijkheid, die objectief waar zijn, [niet] bestaan[, p. 151]

maar daaruit volgt m.i. niet dat

taal en werkelijkheid [...] geen relatie [hebben].[p. 151]

In navolging van Peirce's idee schetst ook de enneade hoe de werkelijkheid van taal bemiddelend de relatie onderhoudt tussen enerzijds werkelijkheid van gedragsaandelen, anderzijds werkelijkheid van cognitieve activiteit. Nee, die aldus veronderstelde relatie is – dus – evenmin “objectief waar.” Ook de enneade is een verzoek tot inschikkelijkheid. Ik maak allereerst mijzelf dat ‘wijs,’ omdat ik dat idee verder voordelig acht. Heb ik anderen ervan weten te overtuigen? Nou, nee.

95.29

Nummer 11 (2006) van **Open**, volgens het colofon een “cahier over kunst en het publieke domein,” is gewijd aan zgn hybride ruimte. Hoofdredacteur Jorinde Seijdel stelt ter inleiding dat het

algemeen toegankelijke domein waar mensen elkaar ontmoeten, een openbare mening vormen en aldus een vorm van politiek bedrijven [...] bij uitstek ‘hybride’ van aard geworden [is]: een verstrengeling van concrete en virtuele eigenschappen, van statische en mobiele domeinen, van publieke en private sferen, van globale en lokale interesses. [...] Niet alleen het fysieke en virtuele, maar ook het private en publieke [lopen] verhevigd in elkaar [...] over.[p. 4]

Zoals ik eerder met [Informatieverkeer in publiek domein](#) (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004) probeerde te agenderen, maar tot dusver dus vergeefs, vergen zulke ontwikkelingen overweging van, dat herhaal ik hier in Seijdels woorden,

implicaties voor [...] de publieke dimensies van de hybride ruimte.[p. 4]

Relevant acht ik vooral – het begin van – de bijdrage **Soft Urbanism** (pp. 82-95) van Elizabeth Sikiaridi en Frans Vogelaar. Zij

onderzoeken de wisselwerking tussen het fysieke en het digitale publieke domein [...] en] zijn daarbij geïnteresseerd in de manier waarop de gebouwde [...] ruimte zich verhoudt tot de ruimte van massamedia en communicatienetwerken en hoe deze elkaar beïnvloeden.[p. 82 D]e communicatieruimte [...] moet tot ontwikkeling worden gebracht door zowel de stedelijke als de mediale ruimten waar sociale omgang plaatsvindt integraal aan te pakken. [...] De opkomende ruimte van digitale informatie- en communicatiestromen verandert niet alleen onze fysieke omgeving, maar ook de sociale, economische en culturele ordening van samenlevingen[. p. 84]

Een referentiekader ontleen zij aan – werk van – Vilém Flusser die pleit voor het

topologische denken, [dwz] het denken in [...] verbanden en niet in [...] vormen[. p. 83]

De ontwerpopgave betreft

netwerken van verhoudingen[. p. 83]

Ik noem dat infrastructuur voor verkeer, dus inmiddels nota bene inclusief voor – digitale facilitering van – zgn informatieverkeer. De – dynamiek van – verwevenheid van verhoudingen noodzaakt echter tot een informatiebegrip dat met zulke wederzijdse afhankelijkheden (lees ook: interdependentie) strookt. Dat begrip telt daarom als beginsel voor Metapatroon. Zo'n stelselmatige modelleermethode, want geschikt voor ordening van betekenissenvariëteit, maw samenhangende verschillen, is onmisbaar voor de opzet van gemeenschappelijke voorzieningen, infrastructuur, dus, voor

veelrichtingsverkeer[, ... een] vlechtwerk van verhoudingen[, p. 84 als] steeds grotere ontwerpuitdaging[. p. 86]

Sikiaridi en Vogelaar associëren digitalisering met

'zachte' aspecten [en da]t staat voor een inherent flexibele benadering door de mogelijkheden van sociale interactie uit te breiden en nieuwe paden te banen voor [...] ontwikkeling.[p. 86]

Nogmaals, dat vergt tevens een passende methode voor zgn conceptuele modellering. Dat blijkt zowel opdrachtgevers als -nemers van zgn publieke werken, herstel, van welke werken dan ook ter facilitering van informatieverkeer met verschillende verhoudingen van dien en per verhouding ... verschillende deelnemers van dien en per verhoudingsgewijze deelnemer ... verschil van betekenis van dien, echter nog steeds te ontgaan.

95.30

Of het plaatje klopt? Ik mik ermee 'over het hoofd' van ict-ers op X als aanleiding, hopelijk, voor serieuze beleidsoverwegingen.

95.31

We hebben het inderdaad over van alles en nog wat gehad. Kùnnen hebben, prima. Heb ook ik goede herinneringen aan. Maar ik vind, nota bene, ik vind, dus met kans op vergissing van dien, dat daaraan een onderwerp ontbreekt dat ik juist van principieel belang acht. Pogingen tot serieuze discussie erover gaan overigens met vrijwel iedereen mis. Wat hier volgt moet je dus nogal relativiseren. Tja, in hoeverre ligt gebrekkige verstandhouding vooral aan mij en in hoeverre tevens aan dat onderwerp?

Zo stel jij dat je "diepe bewondering [...] had en heb[t] voor [mijn] nooit aflatende pogingen om onze wereld te helpen verbeteren." Klinkt, eh, mooi. Maar bedoel je dat als compliment? In hoeverre heb jij een idee van wàt ik voorstel? En waarom denk je dat ik daarmee op "de wereld" mik?

Met tussenpozen probeer ik je interesseren voor een stelselmatig(er) informatiebegrip. Ik zie twee mogelijkheden. Dat is mij tot dusver nooit gelukt (en gaat ook niet gebeuren). Of dat is wèl gelukt, zelfs lang geleden al, maar ook na

degelijke bestudering vond en vind je erkenning van samenhangende betekenisverschillen als grondslag blijkbaar faliekante onzin. Of ònpraktisch. Want, zo kan jouw oordeel luiden, er gaat niets door verbeteren, integendeel, maar je wil mijn illusie niet verstoren; wat je ‘bewondert,’ nee, bepaald geen compliment, is dan de volgehouden zinloosheid van mijn inspanningen. Ik zou in dat geval zeggen, spaar me ajb niet. Geef duidelijk je redenen waaròm ik het volstrekt mis heb. Verlos me aldus van een verlamme waan.

Jij stelt dat “een goede theorie nog lang niet praktisch” is. Moet dat een argument voorstellen? Wat mij betreft geldt als strekking van het bekende gezegde dat niets zo praktisch is als een goede theorie, o.a. dat een theorie niet goed is, indien zij ònpraktisch is. En ik heb het niet over “een” theorie. Wil je soms de mogelijkheid open houden dat wat ik feitelijk voorstel onwerkbaar e.d. is, terwijl je verhuult er niets vanaf te weten?

Waar ik behoefte aan heb, hoe dan ook, is aandacht voor dat grondslagvoorstel. Van beide mogelijkheden lijkt mij dus de waarschijnlijkste dat jij vervolgens géén behoefte had en hebt je erin te vèrdiepen. Zo ja, dat moet ik aanvaarden. Maar dat maakt het mij ònmogelijk om vòlgens die àndere grondslag voor jou herkenbaar kritisch-opbouwende bijdragen aan “een constructief gesprek” te leveren. Nou ja, ik kan dat wel doen, maar zolang jij, of wie dan ook, niet beseft dat ik een kwalitatief ànder, zeg ook maar, paradigma benut, kan je, of wie dan ook, tevens geen, hmm, praktisch idee hebben van wat ik er zoal mee bedoel.

Jij vermeldt het “verlangen [noch] de energie [te hebben] die [...] nodig [zijn] om de wereld te verbeteren.” Maar wat belemmert je om tòch eens te proberen na te gaan welke – verandering van – grondslag ik voorstel òf, mocht je allang redenen voor afwijzing van die grondslag hebben, mij er eindelijk netzo grondig de les over te lezen?

Nee, als je dat soms suggereert, ik vraag van niemand, ook niet van mijzelf, “om de wereld te verbeteren.” Er zijn enkele verhoudingen waaraan ik deelnemer ben en daaraan probeer ik verantwoord-opbouwende bijdragen te leveren. Ik blijf ... praktisch.

Probeer je eens voor te stellen dat ik altijd bezorgd was – en bezorgdheid is beslist geen bewondering – dat jij je energie deels nodeloos verspilde, voor mij zelfs ònvoorstelbaar druk in de weer als jij was met – jij noemt ze – operationele kwesties, zeg ook maar middelen, terwijl m.i. het nagestreefde doel weleens ànders opgevat zou kunnen resp. moeten worden. Dat zou dan kunnen leiden tot kwalitatief àndere ... middelen die veel minder “energie” vergen voor vergaand op voorhand als bruikbaar beredeneerbaar resultaat. In jouw geval ging het om digitalisering. Dat betreft informatie, en laat ik nu net een ànder, m.i. stelselmatig wèl bruik- en houdbaar informatiebegrip ... voorstellen. Daar had ik je zéér graag mee willen èn kunnen helpen. Volgens mij hadden we het er in in èlk geval grondig over moeten hebben. Ik herinner me echter niet dat je op mijn herhaalde aanzetten ingegaan bent. Nogmaals, dat heb ik te aanvaarden. Maar hopelijk kan jij op z’n minst inzien dat ik daardoor jouw klachten dat je “dagelijks bijna moet kotsen van alle rampen en stompzinnigheid” wat minder serieus neem. Als je desondanks “een optimist” wil zijn, acht ik het raadzaam om de wereld als verhoudingsgewijs te beschouwen, maw als een ... praktijk van wederzijdse afhankelijkheden. Wie daarentegen betrekkelijkheid van ... zichzelf ontkent, komt op misbruik van macht uit. Daar gaat ook – doorwerking van – zgn digitalisering aan mank. Dankzij wat beter ... begrip, kan je er

meteen (!) ook beter wat aan doen. Je moet dan wel bereid zijn met voorrang over doel(en) te spreken. Beperking tot – oriëntatie volgens – middelen kan, domweg gehoorzaamend aan doelmacht, onverantwoord uitpakken, zoals geschiedenis leert. Zo ónkritisch heb jij je zeker niet opgesteld. Maar het is mij ontgaan waarom jij je niet openstelde voor zelfs maar vrijblijvende oriëntatie volgens een gewijzigd informatiebegrip. Ik kan er maar ... beter over ophouden.

Je kunt zeggen dat je er toch niets aan kon veranderen. Maar hoe weet je dat zònder zulke oriëntatie? En als het nu ingewikkeld was. Maar dat is het niet. Ik beweer ook helemaal niets, nou ja, nauwelijks iets nieuws. Door de eeuwen heen gaat zedenleer immers over ... verhoudingen. Ik heb 'gewoon' met allerlei beschikbare stukjes, je zal ook wel niet geïnteresseerd zijn in mijn nog alsmaar uitdijende gedocumenteerde literatuuronderzoek ernaar, een puzzel redelijk sluitend gelegd met alweer nòg wat ruimere dekking. Als, ik blijf er nadrukkelijk op wijzen, praktische noodzaak geldt alsmaar ruimer gebruik van, zeg maar, digitale netwerk- annex communicatietechnologie. Het stelselmatig bemeten beginsel kan je echter meteen aan deze correspondentie ontleen. Jij en ik verkeren in een verhoudingenverloop waarin wij telkens onze respectievelijke gedragsaandelen op elkaar afstemmen, met over en weer ervaring van meer of minder resultaat vergeleken met wat we er dus èlk mee willen bereiken. Zo gaat dat door, van – uitwisseling van – het ene teken tot het volgende, enzovoort. Daaruit vòlgt een samengesteld teken- annex informatiebegrip als voorwaarde (!) voor samenhangende verschillen door-de-verhoudingen-heen, enzovoort. Kortom, met een ènkelvoudig opgevat informatiebegrip gaat het dus voorspelbaar mis, en dat is met netwerk(en) inmiddels àltijd, zodra verschillende deelnemers erkenning verdienen. Of "de variëteit [...] helemaal niet zo groot is," of juist wel, maakt voor de opzet van stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer ... helemaal niets uit. Er zijn verschillen, punt. Wie dat weigert te begrijpen, zou niet verantwoordelijk voor het stellen van digitaliseringsdoelen mogen zijn. Terecht merk jij op dat "proberen plat te slaan van complexiteit/variëteit en vervolgens de oplossing te zoeken in méér van hetzelfde [...] tot niks leidt." Maar waarom heb je, althans die indruk maak je onverminderd op mij, geen belangstelling voor wat m.i. wèl een "oplossing" biedt? Vooruit, intussen heb je àndere interesses resp. verantwoordelijkheden. Maar destijds? Middelen zitten 'vast' aan doelen.

Wie er tegenin brengt dat 'we' niet alles tegelijk kunnen veranderen, blijft er niets van begrijpen. Het is dànkzij het informatiebegrip als samengesteld, met context als onlosmakelijk onderdeel ervan, dat verandering pèr context mogelijk is (met geleidelijkheid, beheersbaarheid e.d. van dien).

Je kunt ook als bezwaar opperen dat er geen verdienmodel in zit. Oh, nee? Of dat anders iemand anders dat werk opknapt. Dan kan je er beter zèlf aan verdienen, nietwaar? Oh, ja?

Het is wàt mij nog steeds interesseert. Volgens mij herhaal jij met zoveel woorden dat je er niets van wil weten. Dan moeten ook wij het wederom maar over iets anders hebben.

Van een smartphone wil ik dan nog steeds niets weten. :-)

95.32

Albert O. Hirschman suggereert als opties, in het Engels uitgedrukt, "exit, voice, and loyalty." Met "and" bedoelt hij overigens vooral "or." En elke optie heeft voor- èn

nadelen. Ach, het was dus helemaal een vergissing, hoezo “or” dacht ik blijkbaar nogal, eh, ònpraktisch, dat ik ooit met exit werkzaam ... voice aan loyalty wilde kunnen geven. Doe ik overigens nog steeds.

95.33

Ik ga niet alleen jouw emailbericht, waarvoor dank, enkele malen herlezen. Blijkbaar moet ik er ook bijhalen wat ik jou eerder zèlf schreef. :-) [In [Aantekeningen 93](#), zie o.a. nrs 35 t/m 37, 42, 44 t/m 49, 51 t/m 54 en 58.]

Ik dring op documentatie aan als aansporing tot samenhangend overzicht. Maar ook omdat je enig verslag van zo'n idee zonodig terug kunt vinden, hoef je het niet te onthouden. Daardoor zit je er minder aan vast, en kan je vervolgens nog wat anders proberen te verzinnen, enzovoort. Althans, zo heb ik mijzelf dat kennelijk aangeleerd. Ik wil maar zeggen dat ik uit m'n hoofd niet weet waarnaar jij verwijst, maar kan, en ga, dat nakijken.

Je beseft stellig dat je onzin beweert. Of volg je voor pragmatisch een betekenis die zowat tegenovergesteld is aan wat ik er zoal onder versta? Ik associeer althans, zoals jij aangeeft, “achter de feiten aan [gaan lopen,] nergens echt [meer] aan toe[komen]” niet met “een veel pragmatischer focus,” integendeel. :-)

Over subjectief situationisme gesproken, het spijt me dat je – alom intensivering van – situationele aandelen als nadelig overheersend ervaart. Tja, wat kan je eraan doen?

Dankzij je verdere uitleg krijg ik de indruk van een keten met ruwweg (!) drie schakels. 1. Het begint met ontwerp van een uit- resp. navraagonderzoek. 2. Dan volgen ontwikkeling en uitvoering van onderzoek. 3. Tenslotte worden resultaten verwerkt.

Nota bene, ontwikkeling is zo beschouwd geen aparte schakel/fase, en valt ook niet onder de eerste, maar onder de tweede.

Uitvoering gebeurt ‘aan de hand van’ een zgn script. Wat als vòlgende vraag geldt, hangt af van antwoord(en) op eerder(e) vra(a)g(en, enzovoort. Ik vergelijk dat qua opzet (lees ook: structuur) met geprogrammeerde instructie.

Het ontwerp wordt in een taal uitgedrukt, een zgn scripttaal, die de ontwikkelaar heeft ... ontworpen en ontwikkeld. Het ontwerp-in-scripttaal ... vertaalt de ontwikkelaar, nou ja, dat ‘doet’ daarop bemeten vertaalprogrammatuur, met als resultaat het feitelijke ... script volgens welk het daadwerkelijke uit-/navraagonderzoek wordt uitgevoerd.

Heb ik je tot dusver alweer wat beter begrepen?

Jij vertegenwoordigt de tweede schakel. Hoewel de door jullie aanbevolen, herstel, voorgeschreven scripttaal, zoals jij stelt, allerlei mogelijkheden biedt, kunnen ‘klanten’ behoeften mbt de onderzoekopzet hebben die erdoor niet gedekt zijn. Ik begrijp inmiddels dat het, zachtjes uitgedrukt, niet altijd lukt – als jullie het al zouden wensen – om de scripttaal dienovereenkomstig te wijzigen. Levert een klant in zo'n geval daarom 1. een ontwerp-in-òngewijzigde-scripttaal aan die door jullie – vertaalprogramma – ‘naar’ operationele scriptprogrammatuur wordt vertaald èn 2. eveneens scriptmatige programmatuur die jullie ‘in’ dat vertalingsresultaat moeten opnemen? Zo ja, zijn wat ik hier ad 2 duid als buiten het bereik van de beschikbare scripttaal wat jij “schillen” noemt? Met opeenvolging van zulke tweevoudige aanleversporen raakt, nogmaals, mits ik dat inmiddels enigszins begrijp, noodzakelijkerwijs enkelsporige ‘ontwikkeling’ door de tweede schakel vrijwel

meteen, wederom zachtjes uitgedrukt, moeilijk beheersbaar. Dat mag geen verrassing zijn (en maakt o.a. van ISO-certificering flauwekul). Indien je aan afhankelijkheid als ... eigendom van “verreweg de grootste klant” niet kunt ontkomen, kan je ook en vooral de behoeften die daar leven maar beter integraal zsm door de scripttaal laten dekken (mits ze onder die noemer verenigbaar zijn, uiteraard). Waarom niet? Is inhoudelijk beslist interessant. En aan wat volgens de aldus herziene scripttaal niet kàn, begin je niet (anders dan door vèrdere aanpassing van de scripttaal met zakelijk perspectief van dien).

Wie dat om welke redenen dan ook weigert, mag evenmin verrast zijn “slechts marginaal betrokken” te zijn bij “grootschalige digitale transformatieprojecten [...] om de hele [...] keten [...] end-to-end [...] te herontwerpen.” Ook de – voornaamste – problemen met overgang tussen schakels twee en drie kunnen inderdaad, over ketenafhankelijkheden gesproken, slechts structureel worden opgelost met deugdelijk ontwerp, dus met wat de eerste schakel levert. Noodzaak van overzicht heb ik eerder benadrukt. Wanneer dat echter zònder erkenning van variëteit gebeurt, zo heb ik ook telkens opgemerkt, blijft het dweilen met de kraan open. Als je er slechts “input [...] voor theoretische bespreking” in ziet, gaat pràktische insteek kennelijk verloren. Dilemma, dus.

Wellicht niet toepasselijk, maar bij mij komt de vraag op in hoeverre jullie met de scripttaal binnen de heersende verhoudingen een strategische positie hebben resp. kunnen handhaven. Hoe dan ook acht ik een model onmisbaar van betekenissen zoals ze vòlgens die taal samenhangend thans gelden, bij voorkeur gaan gelden, enzovoort. Kies voor opbouwende bijdragen door-de-keten-heen (en wijdt er in één moeite door, dus in geval dàt praktisch gericht, je scriptie aan).

Ja, zo weet ik uit m.i. zeer deskundige bron, voor een API is vervanging van SOAP door REST een prima idee. Ook daarvoor heb je echter – en ook – met voorrang datzèlfde stelselmatige betekenissenmodel nodig.

95.34

Toen jij vanochtend zei dat conversie van debiteurinformatie problemen geeft, herinnerde ik me een onderzoekje dat [wij] ruim vijf jaar geleden hebben gedaan. Zie [verder [aantekeningen 69.33, 69.44, 69.63, 69.68 en 69.69](#)].

Strekking: Wat ‘door’ het zgn erp-pakket àls debiteurinformatie wordt gebruikt, kan àfgeleid zijn van wat onder een àndere noemer wordt bijgehouden. Dat kan tot verwarring leiden.

Voor zover ik weet, is daar destijds helaas niets aan gedaan, vandaar dat je nu voor die conversie inderdaad èxtra moet opletten.

95.35

Conversie, tja, altijd opletten. Wellicht ontkom je wederom niet aan èxtra werk voor een opschoningsslag, ik zou zeggen eenmalig indien je voortaan ‘direct’ uit de erkende externe bronverzameling put (ipv uit het intern gedeelde exemplaar van het erp-pakket). Je weet dat je daarvoor, ik bedoel hier dus zulke opschoning, de informatierotonde kunt gebruiken. :-) Daarvoor moet je echter ook en vooral de vertekeningen onder de ruimere noemer van relatiebeheer eenduidig gerangschikt krijgen. En dat zou weleens nogal wat moeite kunnen kosten. Destijds kregen ook [je collega] en ik die puzzel met ons, toegegeven, verkennende onderzoek nog niet volledig ‘gelegd.’ Het was in elk geval duidelijk dat namens verschillende departementsonderdelen meerdere medewerkers informatie over zgn relaties

beheerden (wat vermoedelijk nog steeds zo gebeurt). Waar het mis gaat, is dat zij daarvoor verschillende – vaak vergaand onbewuste – opvattingen over structuur van die informatie volgden (wat zij vermoedelijk nog steeds doen). Zonder coördinatie krijg je dus een rommeltje, met risico's van dien. **95.33**

Haha, jou "is het wel duidelijk." Als hij het over iets anders wil hebben, kan je zeggen dat hij daarvoor niet bij jou moet zijn.

95.36

Zoals G.M. Mesland – in zijn boek met de titel – **Frans Hemsterhuis' filosofie** (Uitjouwerij Frysk en Frij, 2001) duidt, herken ik nogal wat van wat ik subjectief situationisme noem. Mesland plaatst Hemsterhuis (1721-1790) als

een organisch filosoof [...] die de overgang van Verlichting naar Romantiek duidelijk gemarkeerd heeft.[p. 24] Opvallend hierbij is de rol van de natuurwetenschap[. ...] Wat er in de laatste decennia van de 18e-eeuw gebeurt, is nl. dit: De Verlichtingsmethoden van observatie en experiment worden onverminderd op de mens zèlf toegepast als voornaamste deel van de werkelijkheid dat nog niet natuurwetenschappelijk was bestudeerd op zijn ongrijpbaar innerlijk vermogen. De zelfobservatie in optima forma luidt de Romantiek in [met erkenning van d]e natuurlijke neiging tot de ander [van dien. p. 54]

Zo beseft Hemsterhuis, in Meslands woorden, zoal dat

het object [...] meer manieren van zijn [heeft] dan het subject kan waarnemen[. p. 61 Mede d]aarom moet de waarde van zo'n voorstelling degelijk onderzocht worden[. p. 79 Want] hoevele verbindingen bestaan er niet met dingen die zich niet aan ons manifesteren?[p. 80 Overigens is] orde een menselijk vermogen [...] tot rangschikken van dingen in de wereld, door het zien van hun onderlinge relaties. [...] Daarmee is de ordening [...] een louter subjectieve aangelegenheid [p. 87]

Trefwoorden: dynamiek, variëteit, kortom, stelselmatig.

95.37

Met belangstelling heb ik het verslag gelezen van Wouter van Noort van een vraaggesprek (**Luisteren**, in: **NRC**, katern **Cultuur**, pp. 8-9, 20 september 2024) dat hij met u voerde nav verschijning van uw boek **Luisteroefeningen**. Graag doe ik u een suggestie voor een grondslag voor tekenleer, zeg ook maar semiotiek.

Algemeener bedoelt u stellig met luisteren 'iets' als teken opvatten, zoals spreken dan is 'iets' als teken voortbrengen. Wat onlosmakelijk telt, is dus verhouding. En m.i. dient een teken deelnemers afstemming van hun – verdere – respectievelijke gedragsaandelen. Nota bene àltijd, maw zònder uitzondering.

Daarom stel ik als algemeen teken- annex informatiebegrip voor dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. In het Engels uitgedrukt: every sign is a request for compliance. Ja, ook dit emailbericht is als teken een verzoek, zoals – wat ik ervaar als – uw reactie dat eveneens is.

Want de ene deelnemer probeert middels een teken de andere deelnemer – en dat is z/hij vaak overigens zèlf – tot bepaald gedrag te bewegen. Maar wat die andere deelnemer daadwerkelijk ... doet, met daarvoor die eerdere luisteraar op haar/zijn beurt als spreker, hangt af van wat z/hij op haar beurt wil, enzovoort. Zulke verhoudingsgewijze wisselwerking laat zich schematisch ruwweg dia-enneadisch weergeven. Dia, wàt?!

Charles S. Peirce duidt een teken systematisch als bemiddelend 'element' tussen enerzijds object, anderzijds interpretant. In navolging van Aristoteles beseft hij dat verschil van grond ... verschil uitmaakt. Ik heb dat ongedifferentieerde grondbegrip gesplitst volgens wat Peirce nog als de drie basiselementen van zgn semiosis lijkt te beschouwen. Dat levert evenzovele, ook drie, dus, dimensies/momenten op met elk twee elementen. Voorts heb ik op elk van die drie dimensies een bemiddelend element opgenomen. Dat zijn dan drie dimensies met elk drie elementen, bijelkaar negen elementen, ziedaar een enneade.

Het, eh, object 'uit' de ene enneadische cyclus komt als teken 'in' de volgende cyclus, vandaar dia-enneadisch (illustratie: [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#)). Wat mij betreft biedt de enneade een omvattender grondslag voor oriëntatie, vooruit, filosofisch, op interdependente variëteit in de zgn informatiesamenleving. Voor informatiekundig ontwerp(en) acht ik juist praktisch nut en noodzaak van het uitgebreide tekenbegrip zelfs allang evident. Met context (enneadisch: grond van signatuur) als onderdeel van een teken laten zich betekenissen als samenhangende verschillende op willekeurige schaal eenduidig (toe)schrijven, wat uiteraard – ook – een methodische voorwaarde is voor stelselmatig bruik-/houdbare digitaliseringsvoorzieningen.

Hopelijk wilt u er ook en vooral als coördinator van het Research Station van de Willem de Kooning Academie wat meer van weten. Een gesprek, wellicht? Ik ben nog lang niet zó oud dat ik van bezoek aan Rotterdam, overigens mijn geboortestad, zou moeten afzien.

95.38

Als bewindspersonen er vrijwel allemaal zo op tegen zijn, zoals wederom blijkt, dat opvattingen van 'hun' ambtenaren openbaar zijn, is er blijkbaar veel te zeggen vóór juist zulke openbaarheid. Heb ik ooit van Hans Möller geleerd, draai het om.

Het lijkt mij dat openbaarheid ambtenaren grondig helpt beseffen dat zij in – democratisch – beginsel voor ons werken. Ook helpt vooruitzicht op onvoorzien weerwoord ze stellig om hun opvattingen zorgvuldig te overwegen (o.a. door 'ons' er tijdig bij te betrekken). Dubbele verbetering van advisering: maatschappelijke oriëntatie van hoge kwaliteit.

Maar, kan iemand opmerken, zo verantwoord werk ik als ambtenaar allang. Prima, dan vind ik echter dat z/hij ook geen bezwaar tegen openbaarheid kan hebben.

Geen uitzonderingen? In elk geval niet langer als feitelijke regel.

Hoe het met privacy zit? Verwarring heerst – opzettelijk? – door een opvatting van een ambtenaar een persoonlijke beleidsopvatting te noemen. De passende aanduiding is uiteraard functionele opvatting. De (beleids)opvatting moet daarom openbaar zijn met vermelding van de functionaris in kwestie (en zeker vooralsnog kan dat zonder vermelding van haar/zijn persoonsnaam).

En met principiële, onmiddellijke openbaarheid van, eh, functionele beleidsopvattingen ontstaat – pas? – de kans dat zgn bestuurders, klopt, onze bestuurders, aldus zorgvuldige opvattingen van ambtenaren als functionarissen, klopt, onze ambtenaren, al meteen serieus nemen voor zorgvuldige besluiten (die ze immers dienovereenkomstig zorgvuldig kunnen verantwoorden).

Dat is allemaal zó evident, dat het maar ... niet gebeurt.

Er zijn mensen die uitgaan van hun gelijk. En er zijn andere mensen die zulke

mensen graag bedienen. Ze zijn verenigd in de behoefte van verhulling van hun wanverhouding.

95.39

Er zijn nationale staten, kortweg staten. De bevolking van een staat laat zich op allerlei manieren indelen. Een gangbare manier veronderstelt volgens één of ander criterium een zgn meerderheid, met bijgevolg één of meer minderheden. In nogal wat staten hebben leden van zulke minderheden volgens bepaalde criteria min of meer ernstig te lijden onder de machtsuitoefening door leden van zo'n meerderheid aldaar.

De woorden meerder- en minderheid suggereren een getalsmatige insteek. Wat m.i. algemener telt, is wat volgens bepaalde criteria neerkomt op misbruik van macht. Zo kan een getalsmatige minderheid heersen, maw 'aan de macht' zijn.

De heersende, zeg ook maar, deelgroep van een staatsbevolking komt doorgaans niet zèlf op het idee van evenwichtiger verhoudingen. Daar maken zich – burgers van – andere staten zich eerder bezorgd over. Dat heeft geleid tot verschillende internationale samenwerkingsverbanden ter, zoals het jargon luidt, bescherming van minderheidsrechten.

Rianne M. Letschert schrijft in het Engels en noemt dergelijke verbanden (lees ook: instituties) "mechanisms." Zij behandelt een drietal in **The Impact of Minority Rights Mechanisms** (T.M.C. Asser Press, 2005).

Nee, ik heb genoemd boek niet zorgvuldig bestudeerd. Want meteen de titel zette me – dus – al aan het denken. Waar een minderheid is, bestaat blijkbaar ook een meerderheid. Maar betreft dat niet een geval van, algemener beschouwd, een verhouding met verschillen van dien tussen deelnemers eraan? En samenleving met – maatschappelijk – verkeer van dien 'verloopt' onlosmakelijk volgens verhoudingen. Is het dan niet wat, eh, eenzijdig om rechten van de ene deelnemer aan een verhouding te benadrukken, terwijl er àltijd (een) andere deelnemer(s) eraan is (zijn)? Ofwel, in àlle ... staten zijn er differentiële rechten. Tja, als rechten bedoeld zijn ter regulering van verkeer, dwz van verloop van verhoudingen, is de aanduiding differentiële rechten overigens een pleonasme. Omdat verschillende deelnemers aan een verhoudingen nu eenmaal verschillende aandelen zowel leveren als verwerven, verschillen hun respectievelijke rechten – en uiteraard ook plichten – navenant. Besef dat verhouding altijd verdeling en daarom verschillen van rechten (steeds: inclusief plichten) betreft, lijkt echter vaak afwezig. Daarom handhaaf ik de feitelijk pleonastische aanduiding. Dus, waar samenleving is, zijn er, ook maar even op z'n Engels, differential rights mechanisms.

Zo kwam ik op het idee, over noodzakelijke instellingen gesproken, dat bij uitstek Forum Standaardisatie opgesteld is om differentiële rechten te bevorderen door te pleiten voor erkenning van differentiële betekenissen. Immers, zònder teken- annex informatiebegrip met nodig en voldoende variëteitspotentieel blijft het onmogelijk om differentiële rechten stelselmatig uit te drukken. En zònder verkeersmatig adequate codificering ontbreekt een cruciale voorwaarde voor daadwerkelijk, dus pràktisch, passende verkeersregeling. Denk daarom ajb niet dat "minority rights mechanisms" slechts relevant zijn voor, tja, waarvoor? Opgevat ter bevordering van evenwichtig verdeelde rechten met verschillen van dien voor deelnemers aan de aldus geregelde – soorten – verhoudingen, zijn zulke instellingen tevens hier ònmisbaar. Dat moet jij, opgeleid als jurist, toch willen inzien?! Begrijp dan ajb in één moeite door dat,

nogmaals, differentiële rechten noodzaken tot gebruik van een ruimer informatiebegrip. Met context als recursief onderdeel van informatielaten zich willekeurige betekenisverschillen samenhangend uitdrukken. Precies, Metapatroon. En daarmee laten zich – pas – differentiële rechten stelselmatig uitdrukken. Wil je er ècht niets van weten? Laat je aansporen, van wèl, bedoel ik natuurlijk, :-) door de openingszinnen van Letschert:

Different cultures, languages, and religions enrich society. If this assumption was embraced by everyone, there would not be a problem.[p. 3]

Hmm, hebben jij en ik soms een ... probleem? Ben ik zelfs zó ver in de minderheid gedrongen tegenover jouw meerderheid, alsof dàt geen verschil is, dat jij je van mij helemaal niets kunt aantrekken, alsof dàt niet onevenwichtig is?

Ik kijk ernaar uit om het binnenkort ook hier maar weer eens over te hebben. Graag vermeld ik alvast wat ik aan Letscherts Nederlandstalige samenvatting ontleen als blijkbare voornaamste werkzaam middel. Er ontstaat bereidheid tot veranderingen

wanneer landen toegang proberen te krijgen tot een internationale organisatie. De voorwaarden voor een dergelijke toetreding [...] lijken [veranderingen] waar al door andere internationale actoren op werd aangedrongen te verbeteren. Het uitzicht op toetreding tot een internationale organisatie is dus een belangrijke stimulans of 'prikkel' om vooruitgang te boeken.[p. 457]

Als je er niets aan wilt doen, heb ik er gelet op jouw ambtelijke positie – indien daarin op jouw beurt onderhevig aan machtsmisbruik – wellicht enig begrip voor. Maar als je er als burger, juridisch opgeleid, nota bene, al meteen niets van wil weten, raak ik wanhopig.

95.40

Als bedelaar, in mijn geval om aandacht voor een ànder grondslagidee, ben ik natuurlijk kansloos.

95.41

Ik weet weinig over George Bernard Shaw (1856-1950), maar inmiddels genoeg om te weten dat hij wisselende ideeën heeft over, zeg maar, politiek & bestuur met, ondanks hun emancipatorische strekking, wisselend, zeg ook maar, omstreden ingrediënten. Daarom vind ik 'politiek' opvallend ontbreken als categorie in de lijst die Vivian Elliot in **Dear Mr Shaw** (Bloomsbury, 1997)) volgt voor haar, zoals de ondertitel luidt,

selections from Bernard Shaw's postbag.

Ik kan me niet voorstellen dat nota bene Shaw géén brieven over politieke onderwerpen enzovoort gestuurd kreeg respectievelijk zelfs juist daarop antwoordde. Elliot wil het kennelijk, op z'n Nederlands gezegd, gezellig houden (of voor haarzelf niet te ingewikkeld). Dat neemt weg dat zij erin slaagt te verduidelijken dat Shaw, eenmaal beroemd, dagelijks met (brief)post over ... wisselende onderwerpen, dus allemaal verzoeken tot inschikkelijkheid, als het ware overstromd wordt. Voor zover Shaw erop antwoordt, doet hij op zijn beurt uiteraard een wederverzoek. Elliot heeft verhoudingsgewijs weinig van zulke reacties opgenomen. Wellicht omdat ze merendeels verloren gegaan zijn? De brieven van wie wat van Shaw wil, gaan

echter vervelen. Het is vooral méér van hetzelfde. Nogmaals, hoe Shaw – over het vermogen beschikt – er telkens iets anders van weet te maken (want hij wenst zich niet te vervelen), komt helaas onvoldoende tot uitdrukking.

Verder verduidelijkt Elliot met ... letterlijk zoveel woorden dat de behoefte van identificatie met beroemdheid inclusief gunstenwerving niets nieuws is (en stellig niet verdwijnt). Daarvoor bood (brief)post destijds een laagdrempelig middel, zoals vooral het Internet dat sinds enkele decennia is.

Klopt, ik probeer af en toe langs die weg eveneens ... gunsten te verwerven.

Vergeefs. Ik verzoek om aandacht voor m.i. alweer stelselmatiger bruikbaar grondslag voor infrastructuur voor maatschappelijk informatieverkeer. Daarvoor richt ik me tot wie ik verantwoordelijk acht voor dergelijke voorzieningen (inclusief onderzoek ernaar en opleiding van medewerkers eraan). Tja, zij vatten mijn ... verzoek kennelijk prompt, dus zonder te willen kijken naar wát ik zoal aanbeveel, als onterechte kritiek op, wèg ermee. Daarom publiceer ik afschriften van zulke verzoeken maar als aantekeningen. Als ze gaan ... vervelen, nee, ik geloof niet dat iemand wèl de moeite gaat nemen mij dat te laten weten.

95.42

‘In’ het nieuws is diefstal van contactinformatie over politiemedewerkers. Tja, kan je dat wellicht benutten als waarschuwing tegen – risico’s van – ook verder afwachtende houding wat autorisatiebeheer betreft?

95.43

Altijd een poging waard. Tja, toen ik ooit ambtenaar was, ministerie van Buitenlandse Zaken, ontdekte ik vlot dat ‘bedreiging’ zinloos is met wat iemand niet als ‘wapen’ (h)erkent. Herstel, ik bedoel uiteraard niet bedreigen met, maar waarschuwen voor. :-) Er kwam aldaar overigens bij dat diplomaten nogeens extra leren om te doen alsòf zij iets niet (h)erkennen. Zij raakten zelfs onmiddellijk wèl enthousiast toen zij zagen dat, vergeleken met telex, computers – veel – meer mogelijkheden voor ‘tekstverwerking’ boden en dan vooral om hun naam vollediger e.d. te tonen.

Wat is kenmerkend voor rechterlijke ijdelheid, ofwel met welke facetten van digitalisering laten rechters zich thans strelen resp. verleiden?

95.44

Aan de lengte van wederom dit bericht kan het niet liggen, als je je niet serieus genomen voelt.

Je hebt gelijk dat jij je afvraagt “waarom niemand interesse toont.” Je hebt m.i. echter òngelijk dat je met zoveel woorden die vraag aan mij stelt (en antwoord verwacht).

Ik heb o.a. jouw interesse proberen te wekken. Dat is niet gelukt. Tja, daarom ben jijzelf ... iemand die zou kunnen verduidelijken waaròm in elk geval bij jou interesse ontbreekt. Maar dat moet je dan willen doen.

Ik ben er zeer benieuwd naar. Wat kan ik ervan leren? En, zo vriendschappelijk annex therapeutisch waag ik mij te positioneren, wat kan jij er zelf van leren?

Onderzoek verricht ik door mijn verzoek te herhalen waarbij ik inga op wat ik meen te herkennen als de redenen die jij voor je onthouding vermeldt.

Jij bent zeker niet de enige die ik ook alweer enkele decennia zo benader. Jij geeft tenminste antwoord, met oprecht hartelijk dank daarvoor.

De hypothese die ik test, ik druk ook haar hier opzettelijk voor jou stellig verder aanstootgevend uit, is dat het geen zin heeft om iemand aan te sporen, overdrachtelijk gesproken, haar/zijn kop uit het zand te tillen; integendeel, hoe vaker resp. dringender je ‘van buiten’ aan iemand trekt, des te dieper steekt z/hij haar/zijn kop èn des te willekeuriger raken haar/zijn blijkbaar bijbehorend àfwerende reacties. Als zo’n kluit-in-het-riet reactie beoordeel ik tevens die opmerking “da[t] het [jou] nog altijd niet duidelijk [is] waarom niemand interesse toont.” Ik heb hierboven al aangegeven dat jij het verschaffen van een antwoord niet van jezelf op mij kunt afschuiven. Ik heb immers juist wèl interesse. Zo’n opmerking kàn je m.i. ook verder niet serieus menen. Want als je dat wèl doet, lees althans ik er je verklaring in dat het onderwerp waarover ik het heb van geen belang voor jou is – hoe je dat kan beoordelen zònder het te kennen blijft mij een raadsel – en/of dat jij niet zèlf tot een oordeel wil komen, maar dat van anderen volgt. Van wie? Van mij dus niet. Je mag het op een bepaalde manier tevens als compliment opvatten, dat jij me daarmee ernstig teleurstelt. Als, ik moet er vooralsnog maar naar raden, je bang voor verandering bent, of je daarvoor door gevestigde macht beschermd wil voelen, zeg dat dan. En als je een door-en-door informatiekundig thema irrelevant acht, wat blijft er dan over van de professionaliteit waarop jij je wil laten voorstaan? Zeg het maar. Zo heeft iemand mij vertelt dat hij zijn hoofd niet boven wat hij meet als het maaiveld wil uitsteken. Dat klonk openhartig en respecteer ik dus (en wij hebben ook verder vriendschappelijk contact).

Kortom, oordeel zèlf. Wat ik voorstel, is slechts een ruimer bemeten grondslag voor beoordeling. Je màg het naar mijn ... gevoel echter niet vreemd vinden dat ik het vreemd vind dat juist jij, zoals je nu tenminste wel erkent, je nooit over een inleidende tekst over Metapatroon hebt gebogen. Als ook maar iets je niet ... duidelijk zou zijn geweest, had je mij meteen om uitleg kunnen vragen. Die had ik je graag netzo prompt proberen te geven, zoals ik ook je eventuele kritiek zeer serieus genomen had. Ik waardeer het dat je de exemplaren van mijn boeken die ik je eerder telkens na verschijning gaf, niet weggemikt hebt toen je naar de VS vertrok. Maar om ze ònbecommentarieerd, ik vermoed dus òngelezen, van je terug te krijgen, waardeer ik dan weer, zachtjes uitgedrukt, minder. Ze waren nog in prima staat, dat dan weer wel.

Over pijnlijk gesproken, opgevat als retorische vraag naar uitblijvende interesse geef jijzelf als antwoord, “een kritische noot” noem je het, dat ik “zo vaak de zenuwen schuurde van anderen.” Wat je volgens mij wil zeggen, is dat ik met mijn herhaalde verzoeken allang op jouw zenuwen werk en dat ik er nú mee moet ophouden.

Hopelijk ben je zo ver te beseffen dat ik op mijn beurt ervoor pleit dat jij ergens mee ophoudt, te weten je kennelijke weigering van gesprek over wat mij, eh, professioneel èn verder ter harte gaat. Nou ja, pleitte. Want mijn, vooruit, onderzoek wijst allang eenduidig uit dat een aanvankelijk mislukte poging om interesse te wekken niet omkeerbaar is. Variaties in benadering die ik voor vervolg koos wijzen erop dat ik er helaas niets aan kan veranderen. Ja, dat kan aan mijn beperkte, averechtse communicatierepertoire liggen. Hoe dan ook heb ik de nadruk van mijn onderzoek gewijzigd door te inventariseren met welke m.i. onzinnige argumenten (lees ook: dooddoeners, drogredenen, fopvattingen e.d.) geadresseerden hun onthouding van belangstelling ‘geloven’ te rechtvaardigen. Dat komt confronterend over. Sterker nog, dat is het idee. Maar valt de wanverhouding je niet op? Je hebt allang méér moeite gestoken in ontwijking dan bestudering je gekost zou hebben.

Dat is kenmerkend voor tragedie.

Je doet ons allebei onrecht door oorzaak en gevolg te verwisselen. Jij reageert op escalatie. De escalatie is echter een gevolg. De oorzaak ligt in – door mij als onredelijk resp. gevoelloos ervaren – afwijzing. Als je mijn verwachting vals acht, zeg dat dan eerlijk.

Het voorafgaande heb ik in tweede aanleg geschreven. Wat volgt is wat ik in eerste aanleg als reactie op jouw laatste bericht schreef.

Ik stel het op prijs dat je mijn vorige “bericht [...] even geparkeerd [hebt] voordat [je] erop kon/wilde reageren.” Overweging door uitstel was je in een zgn videogesprek niet gelukt. :-)

Ik besef overigens ook allang dat ook ik niet aan een smartphone ontkom, zodra gebruik ervan zelfs exclusieve voorwaarde vormt voor gebruik van voorzieningen. In dat opzicht, je hebt gelijk, ben ik een achterblijver. Maar wat besef van psychopathologische effecten betreft, her er der wordt zelfs wettelijk bepaalde beperking van gebruik overwogen, beschouw ik mijzelf als voorloper. Zo schreef ik alweer bijna dertig jaren geleden de column [Lof der onbereikbaarheid](#).

De vergissing die ook jij m.i. maakt, is dat je “inzicht en kennis” strikt aan mij toeschrijft, alsof ik de enige ben die zulke ideeën heeft. En, in het verlengde ervan lees ik tussen de regels, dus omdat er volgens jou verder niemand is die ermee komt, laat staan iemand die je als gezaghebbend erkent, heb je mijn “voorstellen [...] niet diepgaand bestudeerd.”

Ik meen allang te begrijpen dat je allang probeert te verduidelijken dat ik zulke interesse niet van jou mag verwachten. Wie is er nu een ... “sukkel”? Ben ik dat door toch te blijven proberen je interesse te wekken?

Ach, ik ben vooral boodschapper. Daarvan raak ik me alsmaar sterker bewust, des te meer literatuur ik ... bestudeer. Over wat ik daarin aan vergelijkbare, verwante e.d. ideeën aantref, doe ik verslag. Nee, variëteitsdenken – zoals ik het hier maar even noem – is niets nieuws. Er blijkt door de millennia heen altijd “interesse [voor ge]toon[d]” te zijn. Denk aan Socrates. Wie er daarentegen altijd bang voor zijn geweest, zijn zgn heersers resp. op heerschappij beluste revolutionairen (in beide gevallen inclusief hofhouding). Denk aan het stadsbestuur van Athene waarvan de leden Socrates ter dood veroordeelden.

Of ik met wat ik aan overgeleverd “inzicht en kennis” verzamel inderdaad “een schat” biedt, vraag ik o.a. aan jou om te beoordelen. Als je er niet eens naar kijkt, klopt, mede naar wat ik er hopelijk opbouwend aan toevoeg, lukt dat niet. Je kunt redelijkerwijs helemaal niets over voor- en nadelen zeggen. Ofwel, een volwassen, serieus gesprek erover blijft uitgesloten. Dat mis ik. Het heeft m.i. geen zin om iemand daarvan de schuld te geven. Hoe komt zo’n gesprek op gang?

Een, vind ik, althans, prachtige inleiding die ik nu aan het lezen ben biedt bijvoorbeeld Wilhelm Köller met **Perspektivität und Sprache** (De Gruyter, 2004). Hij, nota bene, niet ik, dus, hij schetst zoiets als een spectrum met ontkenning van variëteit als het ene uiterste (essentialisme) en open interpretatiedynamiek als het andere (voor zover dat nog als een ‘uiterste’ valt te duiden).

Ook het voor digitalisering gangbare informatiebegrip blijkt essentialistisch (lees ook: atomistisch). Je weet wel, entity-relationship modeling, object orientation. Zulke (modelleer)methoden werken averechts zodra – zelfs maar enige – variëteit ‘speelt.’ Maar het strookt met wat bestuurders en managers graag – niet – willen begrijpen.

En met, tja, hoe volgzame ict-ers geld kunnen blijven verdienen.

Niet mee eens? Waarom niet?

Voor zover ik een bijdrage lever, geldt dat operationalisering, praktisch, dus, van variëteitsdenken voor digitalisering à la open interpretatiedynamiek. Zulke dynamiek is vanaf wat ruimer bereik aan de orde. Wie dat weigert in te zien en ernaar te handelen, is dus niet goed wijs. Verwijt mij ajb niet er helemaal alleen een afwijkende opvatting op na te houden (die ik daarom maar beter kan vergeten). Nogmaals, dat beginsel zeg ik anderen slechts na. Er zijn talloze, herhaal, talloze relativiteitstheorieën, van natuurkunde – weleens van Albert Einstein en Niels Bohr gehoord? – tot sociale psychologie, enzovoort (maar opstellers en vervolgens ook aanhangers ervan stonden resp. staan niet voor de praktisch allang reële opgave van digitale facilitering van informatieverkeer; dat vergt nu eenmaal dienovereenkomstig methodische borging).

Hoewel een stelselmatig(er) bruikbaar begrip inderdaad niet zo moeilijk ... zou moeten zijn om te begrijpen, gewoon context als tekengedeelte expliciet – recursief – toevoegen, is vervanging van dat essentialistische door een aldus multivariabel informatiebegrip echter moeilijk. Nogmaals, dat gaat tegen de illusie van heersers (absolutisme: de verhouding, dat ben ik) en hofhoudingen in. (Vooral) dat vind ik verklaren “waarom niemand interesse toont.”

Nogmaals, je hoeft het dus niet van mij aan te nemen. Van menigeen kan je “de les [ge]lezen” krijgen om, R.W. Ashby heeft zelfs de Wet van passende variëteit geformuleerd, variëteit serieus te nemen.

Nee, ik kan niet beoordelen of de projecten waaraan jij, zoals je stelt, “het grootste deel van [je] professionele leven” wijdde, door variëteit waren gekenmerkt. Graag was ik in de gelegenheid voor een informele analyse geweest. Als jij jezelf met terugwerkende kracht het etiket “sukkel” wil opplakken, moet jij het weten. Het gaat mij erom dat ‘we’ in de toekomst wel stelselmatig bemeten werken. Omdat daarvoor een kwalitatief andere grondslag nodig is, dat vergt maw een zgn paradigmawissel, besef ik dat er nogal wat tijd mee is gemoeid. Generaties. Maar verandering moet ergens beginnen. En dat begin had er allang kunnen zijn ... geweest. Nee, niet met jou, dat is ook allang ... duidelijk. Jammer.

Ja, ik erken zelfs grondig dat jij “een andere mening [...] heb[t].” Dat immers de crux van ... variëteit. Wat ik echter bestrijd is selectieve omgang met verschillen, ik bedoel ontkenning wanneer ze niet uitkomen. Door ontkenning verdwijnen verschillen niet. Ze raken onderdrukt. Dat gebeurt met wie er een als ontoelaatbaar afwijkende mening op na houdt. Met essentialisme/atomisme valt aan dergelijke ontkenning resp. onderdrukking niet te ontkomen. Daarom kunnen op die grondslag onmogelijk voorzieningen voor informatieverkeer worden ingericht die alweer evenwichtiger verhoudingen dienen.

Het klopt dat ik me, eh, terughoudend opstelde tegenover wat jij nu oppert als jouw “professionele opvattingen inzake organisatie-, team en project management.” Als je met die vermelding suggereert dat je dergelijke “opvattingen” op mij vóór hebt, hmm, o.a. met dergelijke “aspecten” had ik eerder nogal wat ervaring opgedaan. Je kunt e.e.a. in [Het Experiment Buitenlandse Zaken; overwegingen rondom geautomatiseerde informatievoorziening](#) (1991) nalezen. Maar laten we hierover ajb niet in nodeloos welles-nietes vervallen. Ik kreeg ons gesprek helaas, zo herinner ik me althans, niet over doel(en) inclusief ontwerp ervoor en zag daarom in jouw “opvattingen” overhaaste bemoeienis met middelen. Het mag je niet verbazen dat

iemand gaat raden naar wat haar/hem verhuult blijft. Ik probeerde in elk geval te verklaren wat ik – mede niet – hoorde.

Volgens mij leven we allemaal in dezelfde wereld, de ene wereld waarin o.a. jij en ik volgens onze meningsverschillen op z'n minst moeten kunnen overleggen over doelen en ontwerp, vóórdat middelen worden ingezet met vaak onomkeerbare gevolgen.

Kijk, dat essentialisme is de voorkeursdoctrine voor verschillende werelden. Die werelden zijn dan bedoeld als aparte vestinkjes. Dergelijke apartheid is echter niet vol te houden. In ruimer verband is er verkeer (lees ook: omgang volgens allerlei verhoudingen). Deelnemers aan een verhouding hebben recht op verschillen, en pas samenhangend (lees ook: samenwerkend, afgestemd) telt resultaat met evenwichtige verdeling over deelnemers. Daar kom je zonder passende relativiteitstheorie domweg niet, herstel, nooit uit voor passende verkeersvoorzieningen. Je herkent misstanden in politiek & bestuur daarom aan belemmering van maatschappelijk daadwerkelijke verhoudingen. Maar ook voor zakelijke ondernemingen is variëteit van verhoudingen kenmerkend. Die misstanden raken verergerd, versterkt enzovoort, met verspilling van dien, door digitalisering volgens zelfs principiële ontkenning van verschillen.

Ja, mensen ervaren de variëteitsinsteek blijkbaar als inbreuk op hun doelen. Dat klopt in zoverre dat er naar mijn idee door inherente verwevenheid géén strikt aparte doelen ... zijn, en dat inzet van middelen volgens volgehouden apartheid problemen doorgaans verergert ipv oplost. Als je er liever géén ... mening over op nahoudt, kunnen we het er ook niet over hebben. Ook goed, maar zeg het dan.

Ja, het is mijn opgave om mijn "gesprekspartners" te begrijpen. Nee, ik mag er niet van uitgaan dat zij mij – willen – begrijpen. Naar mijn idee "missen [zij] in mijn voorstellen" dat ik het gesloten vestinkje waaraan zij hun positietje ontleen niet help versterken. Nou ja, dat missen ze niet 'in' de voorstellen, was het maar zo, maar blijkbaar al meteen in hoe ik aandring op verhouding. Zij zijn er niet van resp. mee gediend, want ervaren zulke – zelfs maar suggestie van – veranderlijke openheid prompt als bedreiging. En ze hebben nog gelijk ook, omdat ze weigeren er zelfs maar aandacht aan te schenken. Zo veroorzaken ze zelf de bedreiging waarvoor ze bang zijn.

Waarom pas ik me niet aan? Dat vind ik dan weer onprofessioneel, opgevat als onverantwoord.

Ja, je hebt mij enkele malen met collega's in contact gebracht. Voor je bedoeling ben ik je zeer dankbaar, maar ik heb o.a. van die gesprekken geleerd dat ze averechts uitpakken indien de bemiddelaar niet reeds overtuigd is en dat dus ook niet kan laten blijken. Iedereen komt opdagen om jou een plezier te doen, ik sta voor een onmogelijke opgave en dat is het dan.

Als ik meen dat iemand ten onrechte z'n kop in het zand gestoken houdt, terwijl het ook en vooral voor hemzelf beter zou kunnen zijn om eens verhoudingen om hem heen te beschouwen, probeer ik weleens met een tikje aandacht te trekken. Beleefd, maar ik kan natuurlijk niet de indruk vermijden dat ik verandering voorstel. Zelfs maar de aankondiging van wat ik opbouwend bedoel, raakt prompt als kritiek opgevat. Het voorstel, zeg maar, zelf verkrijgt geen aandacht, geen overweging. Als ik meen dat vooral anderen weleens de dupe zouden kunnen zijn en blijven van wat ik als zulke halsstarrigheid meen te herkennen, geef ik wederom een tikje. Eerder bleef reactie uit. Blijkbaar moet ik wat luider zijn. Of ik aldus van iemand "de

zenuwen schuurde”? Hij – jij? – krijgt er in elk geval de zenuwen van. Tja, aan wie ligt dat? Zie je wel, verhouding, enzovoort.

Schrijf jezelf ajb niet af als “verouderd model” en “mopperkont.” Vraag niet wat verhoudingsgewijs begrip kan doen voor jou, maar jezelf wat jij voor – bevordering van – verhoudingsgewijs begrip kan doen. :-)

95.45

Als je dit allemaal gezeur vindt, laat me dat ajb weten. [Zie **aantekeningen 95.10, 95.20, 95.31 en 95.44** voor] afschriften [...] van emailberichten die ik de afgelopen weken aan [een geëmigreerde, aldaar inmiddels gepensioneerde kennis] stuurde. Dat zijn er vijf. Je moet je zijn resp. wederberichten ertussen voorstellen, dus vier. Wat in mijn berichten tussen aanhalingstekens staat, betreft herhalingen uit zijn berichten.

Kan ik aan jou, eveneens ongecertificeerd als psychotherapeut, :-) enkele overwegingen mede nav bedoelde correspondentie kwijt?

Ik vind dat het er om nieuwsgierig te zijn (lees ook: daadwerkelijke interesse te tonen en vervolgen) niets aan zou mogen toe- resp. afdoen, of vooralsnog slechts een enkeling iets oppert of dat – hoeveel, welke dan? – anderen min of meer hetzelfde eerder voorstelden. Elk idee begint immers met een individu dat het ergens voor krijgt, te ... weten om dienovereenkomstig iets te doen (en ook nalaten is doen). Wie dat met zoveel woorden ontkent, onzegt daarmee netzo domweg zichzelf het vermogen voor ideeën (en verantwoordelijkheid voor doen en laten).

Oeps, betrapt op drogreden. Nee, zo bedoelde z/hij dat ... natuurlijk niet. Prima, dat is dan duidelijk, nee, maar hoe wèl? Nalatigheid verhullen, wellicht?

Nota bene, ook zonder dat iemand ‘het’ zonodig juist van een ander wil horen, erken ik met verwijzing, uitleg e.d. zelfs graag zulke voorstellen. Vergis ik me soms? Kan ‘het’ toch beter? Daar blijf ik uit ... nieuwsgierigheid naarstig naar op zoek. En uit gevoel voor verantwoordelijkheid, want gedragingen naar ideeën hebben gevolgen. En terechte verwijzingen zouden toch moeten helpen om – wat ik houd voor, zie hierboven voor mijn opvatting – de drogreden te weerleggen dat ik slechts een zonderling ben (met als onuitgesproken ‘conclusie’ dat zelfs maar enige aandacht voor wat ik beweert daarom de moeite niet waard is).

Nee, ontmaskering helpt niet, integendeel. Ook daarvoor, herstel, juist daarvoor is de weigeraar niet ontvankelijk. Voelde z/hij zich aanvankelijk slechts lastig gevallen, dan ervaart z/hij zich vervolgens beledigd, aangevallen en ter verdediging bijgevolg gerechtvaardigd tot ... tegenaanval.

Dat oorspronkelijke minachting van een voorstel als beledigend kan worden opgevat, en volgehouden minachting dus ook, komt nooit bij haar/hem op.

Daarmee beledigt z/hij overigens allereerst zichzelf.

Tja, een voorstel heeft uiteraard pas bestaansrecht als het verandering betreft.

Iemand met een ernstig minderwaardigheidsgevoel kan wat opbouwend is bedoeld, echter slechts als kritiek duiden. Uit angst voor bedreiging zet z/hij daarom alles in het werk om te vermijden er zelfs maar kennis van te nemen. Dan neem je dus niet eens jezelf serieus (als onlosmakelijk deelnemer aan verhoudingen).

Wie niet eens weet wat z/hij verdedigt, of er niet voor durft uit te komen, kan slechts schijnaanvallen uitvoeren.

Wat ben ik eigenlijk aan het doen, als ik dergelijk ontwijkgedrag aan de kaak stel? Zolang ik ermee doorga, neem ik de ‘ander’ kennelijk nog zó serieus dat ik geloof dat

z/hij zich zèlf serieus kan gaan nemen (waarbij ik in het besef van de wanhoop die stellig 'achter' het spervuur van afleidingsmanoeuvres, nauwelijks-verhulde-dus-nogal-evidente verwijten enzovoort zit, er met mijn eventuele reacties inderdaad op moet blijven letten ze niet nodeloos ... serieus, persoonlijk e.d. te nemen). Van een gecertificeerde psychotherapeut wordt dat verwacht.

Ja, valse weerstand raakt onder druk vooralsnog alsmáar ... valser. Daar moet iemand toch zèlf doorheen willen dringen. Ook ik kan niets veranderen, slechts proberen te bevorderen. Dat werkt dus averechts. Ik ben àls therapeut niet gecertificeerd, en mis dus zelfs zulke macht.

Maar als ik niets onderneem, gebeurt er nog steeds ... niets.

Tot hoever ga ik dan door? Hoe ... wanhopig ben ik? Ik ben per 'geval' blijkbaar pas bereid op te geven, nadat ik voldoende bewust geraakt ben van wanverhouding inclusief mijn gebrek er ooit opbouwend iets aan te kunnen veranderen. Is dat ziekelijk?

In de meeste ... gevallen stop ik meteen als op mijn eerste verzoek géén reactie komt. Ter voorbereiding neem ik wèl de moeite van bestudering van m.i. relevant werk en/of overweging van relevante functie van tot wie ik het verzoek in kwestie richt.

Waarom houd ik dat vol? Ik steek er altijd zèlf wel wat van op.

En zodra iemand er wèl iets van wil weten, zijn er de verslagen die ik ervan deed en doe, zoals ook weer deze aantekening.

Met dank.

95.46

Wat vind je ervan als ik jouw tekst zsm doorstuur? Ten geleide voeg ik er graag een tekst(je) aan toe, zie **aantekening 95.47** voor een concepttekst. Je begrijpt dat ik me daarmee vooral tot jou richt en ermee wil nagaan of ik je op hoofdlijnen enigszins begrijp. :-) Kan je er ajb commentaar opgeven?

95.47

Als bijlage stuur ik je de tekst door die Martijn Houtman schreef als eventuele aanzet voor de a.s. wsbo-aanvraag. Eerder voor 2024, dit jaar dus, stelde jij in de aanvraag dat "de reeds eerder beschreven werkzaamheden [zullen] worden voortgezet." Dat blijft wat ons betreft zo, te weten gericht op, zoals jij bij die gelegenheid tevens aangaf, "verdere verfijning van autorisatie."

Ik besef dat je mijn beleidsmatige(r) overwegingen onbruikbaar acht om een aanvraag toegekend te krijgen. Daarom vermeld ik ze hier apart. Als je wil, kan je meteen naar de bijlage dóór. :-)

Met mogelijkheden voor verkeer, in dit geval informatieverkeer, verdient beveiliging, in dit geval informatiebeveiliging, niet alleen èxtra, maar ook bijbehorend àndersoortige zorg. Autorisatie(beheer) is een cruciaal ànderdeel van informatiebeveiliging. Met het Internet als wereldwijd-infrastructurele verkeersvoorziening die zelfs principieel voor iedereen 'open' staat, moet autorisatie op diezèlfde 'schaal' bemeten zijn. Tot dusver 'regelen' organisaties echter ieder voor zich autorisatie van in- en externe deelnemers. Tja, één en dezèlfde 'persoon' kan reeds in resp. met één en dezèlfde organisatie in verschillende verhoudingen verkeren. En hoe groter zo'n 'organisatie' is, des te groter uiteraard ook de kans op zulk meervoud. Wil, bijvoorbeeld, het Nederlandse openbaar bestuur voor burgers enzovoort als één ... organisatie gelden? Eh, ambtenaren zijn óók ... burgers. En o.a.

van burgers kunnen alweer nadere hoedanigheden tellen.

Is de òmslag van insteek daarom zelfs niet onvermijdelijk? Een persoon moet thans met verschillen volgens allerlei organisaties rekenen. Dat kan met autorisatie echter ook andersom, overigens op voorwaarde van gecoördineerd identiteitenbeheer, herhaal andersom, dus volgens één insteek voor daadwerkelijke gebruikers waarnaar verschillende organisaties zich richten. Of een bepaalde organisatie doet er – voor bepaalde ‘onderwerpen’ – niet aan mee, maar kent dáárvoor blijkbaar zware redenen. Dat gaat dan stellig, inderdaad, om èxtra eisen aan informatiebeveiliging met stèrke beperking van dien van verkeersbereik van wèl toegelaten deelnemers. Nota bene, zulke ‘uitzonderingen’ doen niets àf aan nut en noodzaak van stelselmatige oriëntatie, dwz oriëntatie volgens gebruikers van (verkeers)voorzieningen ipv gefragmenteerd volgens exploitanten, financiers e.d. ervan.

Als vervolg in 2025 stelt Martijn willekeurige ‘betekenis’ voor als criterium voor differentiële autorisatie. Daar zit zgn situationele hoedanigheid dan, zeg maar, automatisch bij. Voorts is duidelijk geworden dat ‘autorisatie’ voor anoniem voorzieningengebruik zonodig in relatie staat met autorisatie die op basis van (een) account(s) wèl verbijzonderd is. Dat moet nader worden uitgewerkt.

Zulke radicale abstractie (lees ook: variabilisering) borgt flexibiliteit en schaalbaarheid, kortom toekomstvastheid. Want met KnitbITs (als implementatieplatform voor Metapatroon als stelselmatige methode voor informatiemodellering) laten betekenissen zich op willekeurige schaal eenduidig differentiëren. Met betekenis in de zin van, op z’n Engels uitgedrukt, attribute levert dat een nog eens èxtra flexibele, immers zelfs willekeurig instelbare, voorziening op voor – wat bekend staat als – attribute-based access control.

Gelet op de allang ruime en alsmaar nòg ruimere verspreiding van digitalisering verdient eveneens vervanging aandacht. Nieuwe moeten beheersbaar voor oude voorzieningen in de plaats komen, een voorwaarde die nog vaak veronachtzaamd blijft met risico’s van dien. Dankzij willekeurige criteria voor autorisatie kan de nieuwe autorisatievoorziening desgewenst voorlopig ook functioneren op de manier(en) van de één of meer voorzieningen die erdoor zijn vervangen. Dat maakt kwalitatieve conversie overzichtelijk enzovoort als een kwestie van autorisatiebeheer volgens één en dezelfde voorziening. Naar verwachting vergt het een aanzienlijk gedeelte van de tijd om dat praktisch werkend te krijgen.

Eveneens een aanzienlijk gedeelte zal worden besteed aan autorisatie als nodige voorwaarde voor zowel verwerkingsbeheer (dezelfde voorziening en/of verschillende voorzieningen worden ‘gelijktijdig’ volgens hetzelfde account en/of verschillende accounts gebruikt) als het leggen van dienovereenkomstig controlespoor (Engels: audit trail), dwz per – vaak samengestelde - verwerking. Dat vergt differentiatie van daadwèrkelijk voorzieningengebruik, waarvoor sessie als noemer in aanmerking komt. De behoefte aan open schaalbaarheid noodzaakt tot allerlei heroverwegingen. Motto: voor stelselmatig verantwoorde voorzieningen voor informatieverkeer moet – ook en vooral – autorisatie stelselmatig opgevat zijn.

Verdere toekomst? Voorlopig concentreren we ons op (een) autorisatievoorziening die weliswaar stelselmatig bruikbaar is, maar waarvoor – nog steeds – als beperking geldt dat er een ènkele beheerinstantie is. Daarmee zou, bijvoorbeeld, de Rechtspraakorganisatie als zgn stelselverantwoordelijk voor rechtspraakelijk informatieverkeer reeds zeer geholpen zijn. En niet alleen helpt zij deelnemers aan

zulk verkeer als gebruikers, maar tevens haarzelf als beheerder. Met ruimer bereik moet ook dat autorisatiebeheer uiteraard ‘verspreid’ gaan gebeuren, zeg maar volgens een federatieve opzet met bijbehorende ... autorisatie. Nou ja, eerst maar eens dit.

95.48

Met Metapatroon als leidraad ontwerpt en ontwikkelt Information Dynamics – zoiets als – een digitaal resp. digitaliseringsplatform voor informatieverkeer: KnitbITs. Ook voor eigen rekening en risico volgen nadere voorzieningen op die, zeg maar, basis. Dat heeft o.a. de informatieronde opgeleverd, zie [KnitbITs voor digitaal informatieverkeer via informatieronde](#) voor een algemene toelichting op dat idee tot en met middel. Daarmee laat zich dus een operationele informatieronde inrichten zoals jullie ‘m gebruiken.

Voorts is (een) stelselmatige autorisatievoorziening allang zo’n voortschrijdend ontwerp-/ontwikkeldoel van Information Dynamics. [Zie **aantekening 95.47** voor] een tekstje waaruit je hopelijk kortweg kunt opmaken waarom wij ook en vooral voor autorisatie(beheer) principieel belang aan stelselmatigheid hechten, wat wij er stelselmatig daarom zoal anders aan beschouwen en hoe wij aan bedoelde voorziening ook verder volgens Metapatroon/KnitbITs werken.

95.49

Dank je zeer voor je reactie. Ga ik op mijn beurt mee met wat jij stelt? Hopelijk blijft discussie vruchtbaar, als ik deze vervolgbijdrage met omgekeerde, zeg maar, accenten aanzet. Dus, in de praktijk wel, maar in principe niet. :-)

Waar(mee) het volgens jou “uitkijken [is] geblazen,” zijn, “zeker als het controversiële zaken betreft[, ...] beleidsadviezen die nogal afwijken van het staande beleid.”

Volgens mij geef jij met zoveel woorden een criterium aan. Want zolang het vermoeden van afwijkende informatie niet opkomt, wordt er uiteraard zelfs niet naar gevraagd. En wanneer verdere informatie strookt met “het staande beleid,” bestaat er desgevraagd zowel principieel als praktisch stellig géén belemmering voor openbaarmaking, integendeel.

Hoe zit het met afwijkende informatie? Blijkbaar moet onderscheid worden gemaakt tussen – politieke – besluitvormer en adviseur. Jij merkt op dat de adviseur in het vooruitzicht van openbaarmaking “stukken [...] anders geschreven zou hebben (of niet geschreven had).” Dat beweerde ik echter ook. Ik schreef dat maatschappelijke oriëntatie van hoge kwaliteit erdoor bevorderd wordt, nou ja, zou kunnen. Zie jij een voorwaarde daarvoor juist in bescherming van de adviseur tégen openbaarmaking? Of bedoel je iets anders? Je geeft aan dat anders “de minister [...] niet de adviezen [krijgt] waarop hij wel recht heeft.” Omvat zulk ‘recht’ zijn willekeur? Komen we zo bij de vraag hoever controle van de besluitvormer door volksvertegenwoordigers reikt? Moet een adviseur ervan, eh, gevrijwaard zijn en blijven? Maar het is in ... principe niet de adviseur die aan zulke controle onderhevig is, maar hoe de besluitvormer haar/zijn advies – niet – heeft opgenomen.

Ik pleit er niet, herhaal, niet voor dat een adviseur haar/zijn advies als regel zelf openbaar maakt, zeg maar activistisch. Ik vind wel dat uitzonderingen mogelijk moeten zijn, klokkenluider en zo. Wil jij zeggen dat een adviseur in het besef dat haar/zijn functionele beleidsopvatting niet ‘naar buiten’ komt, eerder geneigd is tot advisering van beleidswijziging? Zo begrijp ik jouw, als ik ze zo mag noemen, voorbeelden. Maar hangt dat niet sterk van de adviseur in kwestie af? En omdat er

blijkbaar een regel moet zijn, zo algemeen mogelijk geldig, dus, is dat ... principe eenzijdig uitgevallen in het voordeel van de besluitvormer. Tja, het lijkt mij evident dat een besluitvormer in het besef dat adviezen 'binnen' blijven, z/hij geen "politieke rel" hoeft te vrezen, eerder geneigd is zich van afwijkingen niets aan te trekken. Is de kans op "verspilde moeite" door de adviseur echter niet veel groter, wanneer de besluitvormer zich niet eveneens hoeft te verantwoorden over de manier waarop z/hij advies – niet – benut heeft?

De eenzijdigheid van het thans geldige principe stel ik ter discussie door, toegegeven, netzo eenzijdig, de òmgekeerde opvatting als principe te overwegen. Je hebt gelijk, het is "toch genuanceerder." Maar het huidige regime van – gebrek aan – openbaarmaking maakt op mij een erg òngenuanceerde indruk. De verdeling van voor- en nadelen over besluitvormer, adviseur en volksvertegenwoordiger (en zo door naar burger) is, zachtjes uitgedrukt, nogal onevenwichtig.

Dat principe is, juist vanwege die verdeling, overigens moeilijk, zo niet onmogelijk, praktisch te veranderen. Erover discussiëren dan maar, nogmaals bedankt voor je toespitsing op afwijkende advisering. Naar vervolg kijk ik uit.

95.50

Je "stukje," met nogmaals dank voor afschrift, heb ik enkele malen gelezen. Er komen nog meerdere malen bij. Deze reactie stuur ik je dus tussendoor.

Nee, "het heeft geen doel," schrijf je ten geleide, maar een enigszins zinnige reactie acht ik pas mogelijk indien ik ervan uitga dat jij wel een doel ermée hebt. :-). Geef je met verklaring een waarschuwing?

Wat ik meen in grote delen van je tekst te herkennen, is dat je niet verwaarlozing van een land, maar met zoveel woorden principiëler – in psychoanalytische zin zoiets als – zelfverwaarlozing van mensen beschrijft. 'Wij' veronachtzamen aandeel aan verhoudingen te hebben, verantwoord deelnemers aan maatschappelijk verkeer te zijn (zoals Van Kooten en De Bie m.i. ook nader aangeven in de derde en vierde regel van het vijfregelige citaat dat je opnam). De zelfverwaarlozing door de één kan tot haar/zijn verwaarlozing van de ànder leiden (en zich uitdrukken als radicale afrekening). Over en weer. Enzovoort. Daaruit volgt wat er dan uit ziet als verwaarlozing van 'onze' samenlevingsvorm, zoals een land.

Het gevaar, als ik je tenminste begrijp en dàn, ja, mee eens, het gevaar komt van de ènkeling die overal vroeg of laat opduikt die zulke zelfverwaarlozing van zichzelf (lees ook: ontkenning door veronachtzaming van evenwichtige verhoudingen) omzet in leiderschapswaan waarop velen reageren met omzetting van hun zelfverwaarlozing in gehoorzaamheidswaan.

Er is geen paradox van de welvaart. Als mensen zich vervelen, en wie zich de luxe kan veroorloven – te proberen – zich voor verhoudingen af te sluiten doet dat uiteraard al gauw, zoeken ze alsmaar extremere afleiding. Maar door hun voor verveling kenmerkende passiviteit scharen ze zich daarvoor rond wie ze navenant kritiekloos als leider aanvaarden. En gevaarlijk wordt het, zodra z/hij ze tot actie aanzet.

Kom ik hiermee kortweg enigszins in de buurt van wat jij ... bedoelt?

95.51

Laatst zag ik op BBC de opname van een optreden van Chuck Berry. Ik vond van sommige liedjes ineens dat sommige liedjes van Jim Groce er wel wat van weg hebben. Onzin?

95.52

Als waarover jij schrijft geen aandacht verdient, wat dan wèl?! Mag ik nav jouw “stukje” beginnen over wat ik als grondslag beschouw?

William Shakespeare wijst op ‘een’ betrekkelijkheid van taal(gebruik): "What's in a name? That which we call a rose by any other name would smell as sweet."

Er kunnen echter diverse betrekkelijkheden, dwz meer dan die ene, worden opgemerkt die dan samenhangend in enigszins verantwoorde overwegingen moeten worden ... betrokken. Zo kan iemand die op het ene moment ergens van geniet, er op een ander moment van walgen. Voorts kunnen verschillende personen (lees: subjecten) al dan niet op verschillende momenten verschillend duiden wàt zij als object van hun respectievelijke aandacht enzovoort (h)erkennen. Dat gebeurt ook al omdat zo'n verondersteld object op het ene moment kan verschillen van wat het op een ander moment ... lijkt voor subjecten die – als objecten – uiteraard eveneens aan veranderingen onderhevig zijn.

Ben je er nog?

Mag ik op zo'n alweer wat explicietere grondslag verder gaan met pogingen je “stukje” te begrijpen? Wijs me ajb terecht, indien je meent dat ik mis zit.

Zoals Shakespeare ga jij uit van je ervaring, in dit geval walging. Er moet, eh, dús iets ... zijn, zeg maar een object, een verschijnsel dat jou die ervaring bezorgt. Je geeft het een naam die jij passend acht: fascisme.

Maar je ziet het al meteen aankomen. Een woord, zeker fascisme àls woord, kan voor resp. tegen allerlei opvattingen dienen. De beproefde afleidingsmanoeuvre, zeker door ... fascisten, is om 1. de eis van een algemeen geldige definitie te stellen (onzin), 2. erop te wijzen dat wat een ànder – nog – oppert verschilt van hùn definitie (dat klopt inderdaad) en 3. op grond van hùn door henzèlf als absoluut geldig verklaarde gelijk de ànder te veroordelen voor haar/zijn afwijkende opvatting die volgens hen ‘dus’ absoluut òngeldig is (onzin).

Dat is een gròndige misvatting. En het gaat ‘echt’ mis zodra subjecten zich ernaar gedragen, want als er iets ... betrekkelijk (lees ook: verhoudingsgewijs) is, is dat totale minachting van de ànder. Dat ... stinkt.

In de buurt van een, hmm, definitie komt dan dat fascisme pogingen betreft om betrekkelijkheden te ontkennen.

En een fascist oriënteert zich voor ervaringen nauwelijks meer naar ‘buiten.’ Volgens haar/zijn ene, onwrikbare opvatting bezorgt z/hij ze zich voortaan vooral zèlf.

Jij ... probeert, zo lees ik althans tot dusver je tekst, tot begrip voor betrekkelijkheden annex verhoudingen te bewegen. Nee, beweer je met verwijzing naar – werk van – Wittgenstein en Eco, we mógen zelfs niet een algemeen geldige definitie verwachten, dus evenmin van fascisme. Sterker nog, subjecten kunnen pas verantwoord met elkaar – blijven – spreken en bijgevolg afgestemd – blijven – handelen in wederzijds besef van, en onophoudelijk lerende nieuwsgierigheid naar, betekenissenvariëteit door ook en vooral daardoor voortschrijdend meervoudige betrekkelijkheden.

Je zal het maar moeilijk hebben (of zijn gaan vervelen). Dan ervaar je behoefte aan spoedigste oplossing (of bevrediging). Hoezo dynamiek van betrekkelijkheden? Nu ben ‘ik’ aan de beurt, krijg verder de klere!

Menno ter Braak voer je m.i. op, omdat hij ging beseffen hoe ‘machting’ valse (!) ontkenning van betrekkelijkheden is. Tenslotte, met zelfgekozen levensbeëindiging, zag hij kennelijk geen mogelijkheden meer – wat hij hield voor – fascisme te keren.

Jij ziet je echter niet onmiddellijk bedreigd door een bezettingsmacht van buiten. Maar komt die macht wellicht – eerder? – van binnen? Ik lees je tekst als mededeling dat jij je blijft verzetten tegen wat je onder politieke noemer als existentiële dreiging ervaart. Begrijp ik je enigszins? Zo ja, mee eens. Je wil je ook verantwoorden over wát die dreiging naar jouw idee zoal omvat. Ook mee eens, inclusief je idee ervan. Zulke verantwoording is fascisten overigens zelfs volkomen vreemd; zij hebben zichzelf immers op voorhand het gemak van – de illusie van – absoluut gelijk bezorgd, kortom, géén discussie mogelijk, klaar. En met de verklarende verantwoording die jij wél biedt, probeer je zowel jezelf als anderen te overtuigen van de dringende noodzaak van aandacht voor verhoudingen. Eén van die, vooruit, doelen met je “stukje” blijkt uit je slotzin: “Wees op uw hoede.” Maak daar van de punt maar een uitroep teken. Ik besef dat ook ik niet aan vooringenomenheid ontkom. Nogmaals, indien je meent dat ik jouw bedoeling(en) mis, help me ajb aan aanwijzingen.

95.53

Ik blijf allereerst nog bij jouw ene “stukje.” Want je oppert m.i. een, zeg maar, open thema. Erover resp. naar aanleiding ervan, en daar komen dan jouw wederberichten in onze correspondentie bij, blijf ik van alles en nog wat vèrder overwegen. Overigens, indien je (een) andere tekst(en) daarvoor relevant acht, stuur me ajb wél afschrift.

Je licht toe dat “literatuur [...] toch [jouw] voedingsbodem [is].” Ik ‘ken’ zoiets als grondslag (lees ook: paradigma, referentiekader, axioma’s). Als je me toestaat, vergelijkbaar met “voedingsbodem” kijk ik dan vooral pragmatisch naar wat jij erop kweekt.

Dus, als jij stelt dat iets verwaarloosd is, oordeel ik dat jij weliswaar-nog-ònitgesproken-maar-in-één-moeite-door oproept om er ook ... iets aan te doen. Van wie verwacht je dat z/hij iets doet, wát moet z/hij dan doen en kàn z/hij dat überhaupt?

Je hebt in elk geval ... iets van jezelf verwacht, en er met je – ik noem het maar even – opstel **Het verwaarloosde land**, zoals je blijkt “veel van dit soort proza [hebt geschreven],” ook wat aan gedaan. Wat?

Wat mij betreft kom je terecht uit bij Menno ter Braak als, met tragiek van dien, voorbeeld(ig). Althans mijn idee van zijn ... betrokkenheid is, dat hij een noemer zoekt voor – wat hij beschouwt als – dreigingen. Datzèlfde onderzoek overtuigt hem echter van zijn machteloosheid er nog opbouwend ... iets aan te kunnen veranderen. Maar als hij er op die manier niets aan kàn doen en zolang hij desondanks het minste sprankje hoop opbrengt, zo denk ik dat hij dacht, is er nog slechts kritiek mogelijk. Ook die mogelijkheid raakt ‘op’ door – wat de nazi’s eufemistisch noemden – Gleichschaltung.

Door aan te geven dat jouw “stukje” geen doel heeft, wil je volgens mij zeggen je – nog? – geen opbouwende aanwijzingen biedt. Uit je kritiek kan de lezer opmaken dat je met zoveel woorden stèlt dat ‘het’ anders, beter moet.

Als je daarmee de lezer tot besef van heersende wanverhoudingen wil leiden en je haar/hem door onthouding van – verdere – aanwijzingen aanspoort nota bene zèlf haar/zijn houding van kritisch naar opbouwend te wijzigen, zeg ook maar naar betrekkelijke machtsverhoudingen te händelen zolang z/hij er nog daadwerkelijk aandeel in kàn hebben, neem jij je lezer dus serieus.

Maar, over zelfverwaarlozing gesproken, wie wil er nog serieus worden genomen in de zin van als-betrokkene-op-medeverantwoordelijk-voor-betrekkingen worden gewezen? Ik ... doe dat al decennia voor een stelselmatige informatiekunde wèl. Nee, geen enkel succes, of zelfs maar respons. Op z'n Ter Braaks, als ik hem met deze duiding geen onrecht doe, moeten jij en ik, en wie ook maar, volhouden. En wij hebben het ... verhoudingsgewijs zeer luxueus. Zonder absolute macht, zo hebben zgn gezagsdragers intussen geleerd, kunnen ze juist serieuze kritiek domweg veronachtzamen (lees dus ook: verwaarlozen).

Ik ga door op analyse van ondermijning van evenwichtige(r) verhoudingen door absoluut geldige aanspraken. Als dat fascisme verdient te heten, is daarmee altijd ook fundamentalisme aan de (wan)orde. Erkenning van diversiteit van aandelen aan verhoudingen vergt – als grondslag – relativisme ipv absolutisme. Van dat onderscheid maken fundamentalisten misbruik. Zo van, als jij meent dat ik er een andere mening op na kan houden, welnu, dat moet jij de mijne erkennen. Nee, ik meen niet dat jij een andere mening mag hebben. Dus, bedankt voor het 'meespelen,' maar nu moet jij oprotten, en gauw ook, speelkwartier voorbij, en als jij niet zèlf zorgt dat je als de sodemieter verdwijnt, zorg ik er voor.

De vraag of democratie – als doel – mag worden beschermd met ondemocratische middelen is daarmee een geval van het dilemma waarvoor een fundamentalist – die zichzelf er niet door gehinderd acht – een relativist prompt plaatst (en m.i. wijst jouw "stukje" daar met zoveel woorden op).

Heb ik met – dat citaat van – Shakespeare "een dimensie [...] aan [jouw] stukje [...] toe[gevoegd?]" Kan je dat ajb toelichten? Ik ben benieuwd. Koe vangt haas, en zo.

En verwaarlozen kunnen jij en ik uiteraard ook. Waarom maak je melding van Hermans' laatdunkende, minachtende opmerkingen over Ter Braak? Of je moet hem, Hermans, dus, nadrukkelijk als zelfverwaarlozer en zo door als verhoudingenverzieker kenschetsen. :-)

95.54

Heb je nog geduld? Ik heb een methodische suggestie. Als jij beweert dat je "stukje [...] geen doel" heeft, vat ik dat o.a. op als jouw onzekerheid erover. Nota bene, daarmee maak ik je géén verwijt.

Ervan afgezien dat ik mij met die opvatting ernstig kan vergissen, verduidelijk ik graag meteen dat ikzèlf onzeker ben in het besef van ook en vooral mijn doorgaande betrekkelijkheid. Immers, om als deelnemer een afgestemd (lees ook: verantwoord(baar)) aandeel volgens – wat ik veronderstel als momentaan relevante – verhouding te leveren, zou ik moeten rekenen op resp. met wie allemaal m.i. eveneens deelnemers eraan zijn inclusief wat ook voor hen via vèrdere verhoudingen vèrdere gevolgen kunnen zijn. Ga maar na. Dat betreft oneindige verwevenheid. Maar ik 'ken' mijzelf niet eens terdege, laat staan de ... rest vanuit verleden in het heden met toekomst.

Kortom, ik veronderstel voortdurend grenzen om wat ik aldus aan de àndere kant veronderstel te ... verwaarlozen. Daarbij kan ik niet 'alleen' aldus uitgesloten anderen duperen. Wat vooralsnog door beperking in mijn voordeel is, kan later juist voor mijzelf in nadeel verkeren.

Een verantwoorde methode om tot een oordeel en daaraan ontleend gedragsaandeel te komen, zo luidt mijn suggestie, omvat daarom ook en vooral mijzelf. En als ik erken mij zèlf praktisch onvermijdelijk 'uitsluitend' te gedragen, kan

ik ervan uitgaan dat ieder ànder dat in enige mate eveneens altijd doet.

Op die manier laten zich verschillende – politieke – opvattingen duiden volgens vergelijkingen van aandachtspunten (met resp. verwaarlozingen van dien). De één vindt dit (on)belangrijker, de ànder dat, enzovoort.

Vluchtelingen, bijvoorbeeld. Hoe ver reikt mijn ‘eigen’ solidariteit met ze? Of, vorige week op een overstapstation tijdens mijn treinreis zeggen enkele mensen dat ze honger hebben. Ik geef ze echter geld noch eten. Want ik ben in de redenering ... gevlucht in een zgn welvaartstaat te leven waarin ik volgens hoge tarieven belasting betaal om zgn liefdadigheid gemeenschappelijk annex infrastructureel geregeld te zien (en ik me er nader niets aan gelegen hoeft te laten liggen; ik heb allerlei zorg als het ware afgekocht om vèrder ‘vrij’ te zijn me te ... beperken). Nee, ik zou een land nooit zo besturen dat mensen er voor hun leven uit moeten vluchten. Maar in hoeverre ben ik bereid verantwoordelijkheid te nemen, tja, gemakzuchtig in termen van belastingdruk, voor m.i. ònverantwoordelijk handelen van bestuurders aldaar? Verdient mijn zorg om, eh, bestaanszekerheid van mijn gezinsleden geen voorrang? Wat vergt borging ervan? En wat wil ik van tijd en geld dienovereenkomstig dús geen àndere bestemming(en) geven? Hmm, zoveel geld heb ik trouwens niet, omdat ik nog steeds véél tijd besteed aan vrijwillige pogingen een grondslag voor stelselmatig(er) overwegingen verspreid te krijgen, tja, tot dusver vergeefs (waarschijnlijk omdat ‘heersers’ in een expliciete betrekkelijkheidsgrondslag ondermijning zien van hun – m.i. dus averechtse – idee van openbare orde; nee, degelijke onderbouwing door volgehouden literatuuronderzoek e.d. blijkt niets te helpen, integendeel).

Tegenover de opvatting dat geen ènkele vluchteling welkom is, plaats ik niet de opvatting dat àlle vluchtelingen welkom zijn. In jouw “stukje” geef je met zoveel woorden aan dat zoiets als een surplus onmisbare voorwaarde voor opvang is: “Richt die welvarende samenleving ten gronde en de migranten zullen vanzelf verdwijnen.” En dan zijn wij als vluchteling aan de beurt.

Het is de vraag of degene die een totale asielstop bepleit, dat ook meent. Is het soms – ook weer beperkt tot – politieke profilering, dwz geen doel van macht, maar als boodschap slechts middel tot machtsverwerving? Dat kan echter gevaarlijk uitpakken, te weten zodra dat middel met eenmaal verworven macht ook daadwerkelijk doel wordt (waarvoor dan weer andere, en dan materieel-totalitaire middelen worden ingezet). Tijdige bestrijding ter vermijding van middels-àls-doel is echter bemoeilijkt, doordat de één die zo’n extreme boodschap brengt daarmee in ... één moeite door de ànder ‘met zoveel woorden’ ervan zelfs beschuldigt de tegenovergesteld extreme opvatting te huldigen. Ten onrechte, dus, maar, nee, dat kàn uiteraard niet, oordelen blijkbaar nogal wat kiezers, nee, ik ben beslist tégen opvang van iederéén. Dus is z/hij vóór wat z/hij als het nog minst ònredelijke alternatief herkent. Noodzakelijke nuancerings is kansloos. Bij monde van Plato had Socrates daarom zo’n grondige hekel aan zgn sofisten.

Iederéén kan niet ànders dan onzeker zijn, zoals Socrates leert. Wie eigen onzekerheid – nog – onvoldoende beseft, kan geneigd zijn te geloven dat een ànder haar/zijn verlangen naar zekerheid kan vervullen. Dat maakt – nota bene altijd vàls – vertoon van zekerheid het werkzaamste middel voor verwerving van macht.

Er zijn overigens mensen die daar niet zo ... zeker van zijn. Zo kom ik toch op literatuur uit. :-) En op wat ik dan maar filosofie noem. Over wat jij oppert als “voedingsbodem” gesproken, nogal wat teksten die voor literatuur doorgaan, nou ja,

voor zover ik dat kan ... beoordelen, behandelen principiële worsteling met grenzen. Kenmerkend voor, bijvoorbeeld, tragedie is spreekwoordelijk de worp van een steen die, na het nabije doel geraakt te hebben, prima, echter nog doorvliegt en waarmee de werper vooral haar/zijn eigen glazen blijkt te hebben ingegoooid. Domme pech? Ik kondigde aan je “stukje” nog enkele malen te lezen. Ik doe dus met jou mee met verklaringen van “stemgedrag.” Als ik er meervoud van maak, dus netzoveel stemgedragingen als daadwerkelijke kiezers, acht ik ook daarvoor relevant wat je verderop over “familiegelekenissen” schrijft. Nee, er is “[g]een eenduidige verklaring voor het stemgedrag [...] als ware er een verborgen waarheid.” De kiezers van een bepaalde partij hebben ... zeker niet allemaal dezelfde opvatting, maar van een verzameling oordelen omvat elk van die opvattingen er een aantal van. Dat bemoeilijkt wederom discussie, omdat iedereen kan zeggen dat z/hij dat oordeel juist niet tot haar/zijn opvatting telt, integendeel. Zo verdichten – vermeende- opvattingen zich tot – vaak slechts – twee extremen, en als zodanig zonder aanknopingspunten voor toenadering.

Van Kooten en De Bie wisten allang dat kiezers veel eenvoudiger ergens tégen (lees: verantwoordelijkheid afwijzen) dan ergens vóór (lees: verantwoordelijkheid nemen) zijn te mobiliseren. De ... tragiek is dat wie zich op die manier laat mobiliseren als kiezer, vervolgens als burger verlamd dreigt te raken. Hoe dan ook, in de opsomming van verklaringen die jij vermeldt, lijkt mij alles te herleiden tot “het gevoel niet serieus genomen te worden,” met m.i. dus onderliggend de ontkende worsteling met onvermijdelijke grenzen. Nogmaals, alles is betrekkelijk. Wie zich kan veroorloven verantwoordelijkheid te ontlopen, kan het zo slecht niet hebben. “Ons land behoort tot de meest welvarende landen van de wereld,” geef je aan. Overigens vind ik dat ‘ons’ land tegen politiek extremisme beschermd is door betrekkelijke nietigheid. ‘We’ kunnen immers niet lang doen alsof er geen buitenland is. Maar zodra dat buitenland tot extremisme vervalt, is het meteen wat anders. Dat begreep Ter Braak.

Ach, “markt,” “neoliberalisme.” Wat een kortzichtige grenzen volgens zgn privatisering, wat een bijbehorende verwaarlozing!

95.55

Wie moet wie waarvoor bedanken? :-) Wat jij waardeert als “aandacht die [ik] aan [jouw] tekst besteed,” verloopt via aandacht die ik naar aanleiding ervan aan ... mijzelf besteed.

Want welke opvattingen heb ik zelf? Heb ik ze allang klaarliggen voor klakkeloze uitdrukking? Of volgt uit betrekkelijkheidsgrondslag dat zo’n, eh, aanleiding ertoe leidt ze vooral met enige zelfkritiek wederom na te gaan? Zijn er soms redenen om zelfs die grondslag te wijzigen?

Nee, tot dusver vind ik – nog steeds – van niet, integendeel.

Ik blijf er ook mee proberen Menno ter Braaks opvattingen te plaatsen. Ik heb hem voorbeeldig genoemd. Dat bedoel ik in de zin dat hij m.i. zijn opvattingen niet als absoluut geldig wil laten ... opvatten.

Natuurlijk verwacht hij zo’n houding tevens van andere deelnemers aan ...

verhoudingen. Hij ervaart echter dat er deelnemers zijn die zich er niet aan – willen – houden. Hij hoopt nog enige tijd op omkeer. Die blijft uit: wanhoop.

Als mensen onder ‘dekking’ van een politieke partij macht – willen – uitoefenen, ontkomen ze er kennelijk niet aan daarvoor steun te zoeken volgens – de illusie

van – een vaste verhouding met veronachtzaming van leden van overige partijen. Daardoor gaat ook besef van zelfs die verhouding verloren. Je hebt gelijk, verwaarlozing. Stel dat Ter Braak min of meer zo dacht. Wat mij betreft vond hij dat een politiek van niets. Hij schetst een alternatief. En omdat volgens hem politieke partijen openheid van verhoudingen belemmeren, doet hij dat als “politicus zonder partij.”

Dat werkt dus evenmin. Echter niet geprobeerd, altijd mis.

Politiek in vooral verkiezingstijd vergt nadruk op tegenstellingen tussen opvattingen. De politicus van partij A weigert erkenning van mate van overeenstemming van zijn opvattingen met die van de politicus van partij B. Resultaat: propaganda.

Zo kom ik op wat literatuur wellicht onderscheidt van politiek. Er zit in propaganda geen morele spanning, omdat de vertolker ‘met zoveel woorden’ haar/zijn eigen betrekkelijkheid ontkent. Op zoek naar volgers doet z/hij voor haar/zijn opvatting immers aanspraak op absolute geldigheid ervan. Het is dan alsof de burger met haar/stem op bijbehorende partij er netzo absoluut mee instemt. En wie van een andere opvatting ernstig wil overwegen in hoeverre z/hijzelf die opvatting er eveneens op nahoudt, zet zichzelf politiek blijkbaar prompt buitenspel.

Pas wanneer z/hij zich over die strijd uit, wat de – pleonastisch gezegd – ambitieuze politicus dus nalaat, komt ook de geadresseerde hopelijk niet in de verleiding zich er simpelweg van af te doen met ja-ik-ben-vóór of nee-ik-ben-tegen. Is zo’n uiting als vaak geschreven tekst daardoor literatuur? Er komt geheid meer bij kijken. Maar ik meen minstens nogal genadeloze worsteling met eigen opvattingen te lezen bijvoorbeeld bij Dostoevski (**Aantekeningen uit het ondergrondse**) en Camus (**De mythe van Sisyfus**). Jij kent stellig véél meer van dergelijk werk. Nee, betrekkelijkheidsbesef vormt zeker niet het enige thema dat zgn literatuur oplevert. De communistische propaganda van Karl Marx, ook bijvoorbeeld, was geen ... propaganda geweest, maar met grote kans wél literatuur, indien hij zelfkritisch had geschreven over in hoeverre hijzelf nog kapitalist was. In hoeverre is iemand die zich grondig tegen vluchtelingenopvang en zo door naar –integratie verklaart, zelf kosmopoliet? Omgekeerd, in hoeverre wil een zelfverklaarde kosmopoliet grenzen dicht houden? Overigens kan literatuur gewijd aan ontmaskering van schijnheiligheid tzt als propaganda, politiek, dus, worden benut.

Tja, iedereen die de grenzen niet past die z/hij ervaart als door mij voor mijn bemoeienis inclusief nalatigheid gesteld, kan mij om die reden een fascist noemen. Beschouw ik aanval als de beste verdediging en begin daarom ieder ander voor fascist uit te maken? Of probeer ik te bewegen tot wederzijdse overweging van wederzijdse betrekkelijkheid?

Zulke pogingen vergen juist in hun voorspelbare vergeefsheid een minimum aan geborgde waardigheid. Toen alles politiek van absolute heerschappij werd, inderdaad, Gleichschaltung, zag Ter Braak zich zelfs dat, vooruit, literaire minimum ontnemen.

Doe me ajb een plezier en pas de maatstaf die ik opper eens toe op jouw “stukje.” Ik kom er niet uit. :-) Wat mij betreft zit je ermee tussen politiek en literatuur in.

95.56

Voor **Het Ik en de afweermechanismen** (Ambo, herdruk 1978, vertaling 1973, oorspronkelijk Duits 1936) gaat Anna Freud (1895-1982) uit van een driedig structuurmodel van de psyche resp. psychische persoonlijkheid. Hoofdlijnen ervan

neemt zij over van – haar vader – Sigmund Freud (1856-1939).

Op de vraag naar wat onder psyche valt te verstaan, lijkt volgens Freud genoeg te moeten worden genomen met een antwoord à la kip-ei. Als psyche geldt dan wat zich ruwweg volgens drie zgn instanties laat duiden, te weten de instanties die samen de psyche vormen. Huh?! Vooruit, in de oorspronkelijk Duitse tekst heten de instanties Es, Ich en Über-Ich. In Engelse vertalingen staan ze doorgaans als Id, Ego en Superego benoemd. In de vertaling van **Het Ik en de afweermechanismen** is voor een mengsel van Duits-Nederlands gekozen met Es, Ik en Über-Ich. Duidelijk? Ik zou zeggen dat het een persoon is die o.a. een psyche, eh, heeft. Dat kenvermogen maakt onlosmakelijk onderdeel van zijn doenvermogen uit. En ik ben, zeg maar, gewend om elke persoon, nou ja, in elk geval mijzelf als zodanig, volledig genomen als een ik te beschouwen.

Met gewenning blijkt het oppassen.

Volgens bedoeld model is verlegd waarnaar die aanduiding, en vervolgens geschreven met een hoofdletter, verwijst. Er is een persoon, die ‘kennelijk’ een psyche heeft en die psyche, ik (?) zou zeggen, dat cognitief vermogen, telt drie instanties waarvan er slechts één voor aanduiding als ik, herstel, Ik in aanmerking komt.

Wat, eh, doen die instanties in de persoon in kwestie, zoals dus o.a. in ... mij? Er kan blijkbaar een voorstelling van worden gemaakt als ... personen. Maar als onderdelen van – de psyche van – één persoon betreffen ze ‘zijn,’ ik noem ze daarom maar, deelpersonen. Volgens het ik-begrip waaraan ik gewend ben, zou ik ook kunnen zeggen: drie deel-ikken waarvan er één de freudiaanse naam Ik draagt. Klopt de verpersoonlijking van onderdelen van de psychische ... persoonlijkheid niet? Maar waaraan moet ... ik dan denken bij wat – het – Ik genoemd wordt, en bijgevolg de beide andere deelnemers waarmee – het – Ik intrapsychisch in kennelijke verhoudingen verkeert?

Namens de – gehele – psyche treedt slechts één van de deelpersonen/deel-ikken als het ware naar buiten. Voor zover ik het model begrip, is dat de instantie met de naam Ik.

Herstel, de psyche blijft, hmm, binnen. Zijn voorbereidende werkzaamheid blijkt, herstel, kan slechts blijken uit daadwerkelijke gedragingen door de – gehele – persoon waartoe hij behoort.

Hoe de psyche ... werkt, gebeurt volgens het freudiaanse structuurmodel ervan door onderlinge interactie van zijn instanties en interactie van elke instantie, ik zou dus zeggen, altijd ‘bemiddeld’ door de – gehele – persoon eromheen, met wat er buiten – en daarvoor wordt realiteit als aanduiding gebruikt – gebeurt.

In genoemd boek probeert Anna Freud de werkzaamheid te verklaren van het ene onderdeel van de psyche dat zij voor – het – Ik houdt. Daarvoor gaat zij – de – verhoudingen na die – dat – Ik volgens haar ‘kent’ met beide andere onderdelen van de psyche en met de zgn realiteit.

Weet ik zeker dat dat het is wat zij probeert? Nee. Ik twijfel immers meteen al of ik een redelijk begrip heb van het model waarvan zij uitgaat. Maar valt het redelijk te begrijpen?

Freud, en hiermee verwijs ik verder naar Anna Freud, wijdt haar openingsparagraaf aan

en legt daarvoor nadruk

op [...] psychoanalytische therapie [die] de interesse voor de Ik-functies [...] in het middelpunt der belangstelling [...] plaatst.[p. 10]

Vervolgens stelt zij in één moeite door – zoiets als – een definitie voor van zowel psyche als psychoanalyse:

[H]et is de taak van de analyse een zo breed mogelijk inzicht te krijgen in de drie instanties, waaruit, naar wij menen, de psychische persoonlijkheid is opgebouwd, en tevens inzicht te krijgen in hun verhouding onderling en ten opzichte van de buitenwereld.[p. 10]

Met – het – Ik als “middelpunt,” dwz als

het medium waardoor wij proberen ons een beeld te vormen van de andere twee instanties[, p. 11] bet[ref]t dit [...] zijn inhoud, zijn grenzen, zijn functies en de ontwikkeling van zijn afhankelijkheid van de buitenwereld, het Es en het Über-Ich.[p. 10]

Maar wanneer

het Ik het eigenlijke gebied is waarop onze waarneming zich voortdurend moet richten[, p. 11]

en onder “het Ik” een zgn instantie met duurzaamheid van dien wordt verstaan, vind ik die veronderstellingen wringen. Mijn idee is anders. Wat voor waarneming doorgaat, moet onlosmakelijk tot zoiets als gedragscyclus worden gerekend die een zgn subject – dus telkens – doorloopt (en wat hem als subject kenmerkt). Voor elke, zeg maar, doorgang verkeert het subject in een situatie. Wie waarneemt enz. is daarom niet zoiets als het subject, maar telkens het situationele subject. En voor de volgende doorgang is zowel subject als veranderd. Dat gaat zo dóór.

Wát een situationeel subject waarneemt enz. is daarom altijd een situationeel object. Dat kàn op zijn beurt een situationeel subject zijn. Dat lijkt mij overigens de crux van verantwoord deelnemen aan verhoudingen, te weten eveneens de ander(en) als subject(en) erkennen.

Ik veronderstel dus dat, hoe een subject ervaart, hij dat altijd situationeel verbijzonderd ‘doet.’ En wát hij als zodanig ervaart, is altijd een situationeel object. Ofwel, zoiets als onmiddellijk ervaart hij object noch situatie. Laat staan dat hij ze allebei zgn an sich kan kennen; denk verder aan Immanuel Kant (1724-1804) die een Ding-an-sich voor onkenbaar verklaart).

Vanuit de veronderstelling dat het object van waarneming enz. nader als een situationeel object moet worden opgevat, en in dat opzicht ben ik het met Freuds methodische aanwijzing eens, gaat het om een

medium waardoor wij proberen ons een beeld te vormen van de andere twee instanties.[p. 11]

Maar het blijft ... willekeurig wat in hun samenloop tot situationeel object, herkenbaar aan – ervaring van – gedrag ervan, wordt afgeleid als het aandeel van object resp. als het aandeel van situatie.

Wat een situationeel subject ervaart als situationeel object is, nota bene, niet

objectief, maar, inderdaad, subjectief-situationeel. Therapeutisch gericht of niet, het ene subject ervaart van een ander subject slechts – resultaat van – gedragsaandeel. Het ene subject zal doorgaans continuïteit van – bestaan van – het andere subject veronderstellen. Om “een beeld te vormen van” van bedoeld gedragsaandeel moet het ene subject dat aandeel daarom beschouwen als aanpassing aan inclusief poging tot verandering van een situatie. In wisselwerking stelt hij afleidingen op. Welke situatie kan het andere subject momentaan hebben ervaren? Welke historische verzameling van zijn ervaringen verklaart het gedragsaandeel onder invloed van de momentaan ervaren situatie van het andere, evenzo momentane, subject?

Die historische verzameling ziet Freud verdeeld. Daarmee vergaand vergelijkbaar vind ik onderscheid tussen, in het Engels uitgedrukt, nature and nurture. In wat zij als het Ik veronderstelt, en zij wijst

op het grote vermogen van het Ik van de mens om te veranderen[, p. 114]

komt dan vanuit het Es (als van meet af aan vergaand onveranderlijke instantie) impulsieve invloed volgens nature, vanuit het Über-Ich (als gaandeweg onveranderlijker instantie) morele invloed volgens nurture en allerlei invloed ‘van buiten’ volgens de momentane situatie ‘binnen.’ En – het – Ik,

[m]en zou kunnen zeggen: het Ik wordt ‘op maat gemaakt’ om deze beide machten [...] in evenwicht te houden[, p. 116]

verzorgt afstemming als voorbereiding op wat ‘het’ aldus houdt voor momentaan situationeel afgestemd gedragsaandeel.

Het ene subject kan gedragsaandeel door een ander subject extra opvallen. Als het ene subject meent dat het andere subject hem en/of zichzelf – en dan vaak ook nog weer anderen – dupeert, kan hij verandering wensen. De vraag is, of dat andere subject dat zelf wenst. Of leidt het ene subject ermee de aandacht van zijn ‘eigen’ afbrekende gedragsaandelen af?

Freud gaat uit van een verhouding waarin de ene deelnemer de psychoanalytische therapeut is, de andere de zgn client. En voor haar herhaalt het idee van verhouding zich in de psyche. Es en Über-Ich oefenen niet alleen invloed uit op het Ik, die het daarmee verder maar moet uitzoeken, maar ondergaan allebei tevens invloed van het Ik. Bijvoorbeeld,

[d]e driftimpulsen houden met de taaiheid en energie die hun eigen is aan het doel van vast en doen vijandige invallen in het Ik, in de hoop het te overrompelen en te overweldigen. Het Ik daarentegen, wantrouwig geworden, voert tegenacties uit een tracht invloed te krijgen op het Es. Zijn doel is de driften definitief te verlammen door middel van adequate afweermaatregelen, om zo zijn eigen grenzen veilig te stellen.[p. 12]

Dat is ook van afweer een duiding waaraan ik niet gewend ben. Mijn idee is dat het subject telt als wie afwerend gedragsaandeel kan leveren. Dat doet hij dan tegen wat hij kennelijk vreest, en daar zit dus zijn psyche ‘achter,’ als nadelige invloed van situatie. Freud maakt, als ik haar tenminste voldoende begrijp, ook van afweer – vooral? – een intrapsychisch verschijnsel. In navolging van haar vader gebruikt zij

deze term[, dwz afweer,] als algemene aanduiding [...] voor alle technieken waarvan het Ik gebruikt maakt in zijn conflicten[. p. 38]

Het is inderdaad beeldend, zo'n metafoor van een strijdtoneel met het Ik als – vaak tragische - held. (Nauwelijks) iets anders dan een metafoor vind ik dat zgn structuurmodel echter niet, met voordelen voor verduidelijking en nadelen voor valse voorstellingen van dien. En op zoek naar wetenschappelijke erkenning waarvoor – overigens nog steeds – objectiviteit als criterium geldt, is het begrijpelijk om zulke dynamiek voor te stellen als wat er werkelijk gebeurt dat de psychoanalyticus onafhankelijk (lees ook: zonder verantwoordelijkheid ervoor) kan – en moet – waarnemen.

Nee, volgens subjectief situationisme is dat – allemaal – niet houdbaar. Op strikte handhaving van het model met het drietal deel-ikken voor cognitieve dynamiek dingt Freud her en der overigens zelf reeds af. En, heel praktisch, met erkenning van overdracht en tegenoverdracht in ook, en soms vooral, de therapeutische verhouding beseffen juist – verantwoorde – therapeuten dat terdege, zoals ze zelfs principieel uitgesproken actief aandeel nemen aan

de mogelijkheden die de psychoanalyse gebruikt om de psychische processen te bestuderen.[p. 15] De analyticus krijgt[, p. 17]

mag ik zeggen, z/hij neemt

de gelegenheid [...] afweermaatregelen [...], die vaak moeilijk te doorzien zijn, in actie te zien komen en [...] tot onderwerp van zijn speurwerk te maken.[p. 17 Voorts biedt] de kunstmatige analytische situatie[, p. 24]

ziedaar, subjectief situationisme,

[d]e mogelijkheid tot [...] therapeutische beïnvloeding van de relaties tussen Es, Ik en Über-Ich, [om]dat de activiteit van de Ik-functies verminderd is.[p. 24]

Ik zou zeggen dat de zgn cliënt leert de “analytische situatie” als anders te ervaren, vervolgens situaties elders als ... anders dan z/hij ... gewend is om zijn gedragsaandelen eraan te – leren – heroverwegen en daadwerkelijk te veranderen. Dat vergt afleren, vooruit, “verminder[ing],” van onrealistische duiding van situatie en bijbehorend abusievelijk vertoond gedragsaandeel. Het gaat mis, doordat een subject

veranderingen in de realiteit negeert, waardoor het verband [ermee] steeds losser wordt.[p. 115]

Nou ja, zijn verband. Wat Freud stellig wil zeggen is dat wat zij onder de noemers van zowel Es als Über-Ich aan invloeden rangschikt, méér gelegenheid moet worden geboden om te kunnen waargenomen. Nogmaals, dat gebeurt ook volgens haar onder de noemer van – het – Ik. Toch? Zo ja, dat vergt dan echter geen “verminder[ing] van de Ik-functies,” om bij haar beeld te blijven, maar zoiets als af- en aanleren ervan. Want zoals zijzelf beweert,

[verschijnt] al het materiaal van het Ik in de analyse [...] in de vorm van weerstand tegen de Es-analyse. [...] Het Ik onderneemt tegenacties in de analyse, steeds wanneer het een doorbraak van het Es wil verhinderen. [...] Zo] wordt de afweer van

het Ik [...] automatisch tot een actieve weerstand tegen de analyse [...] en] ook een directe afweer tegen de persoon van de analyticus.[p. 29]

Als ik het goed begrijp, volgt intersubjectieve afweer, waarmee ik dus gewend ben afweer te associëren, uit intrapsychische afweer:

Vijandigheid [van het ene subject] tegen de analyticus [als het andere subject] en verhoogde afweer [door het Ik van het ene subject] tegen het opkomen van Es-impulsen [bij eveneens het ene subject] vallen automatisch samen.[p. 29]

Ik zou verder zeggen dat de kans daarop het grootst is, in Freuds woorden,

in een sterke overdrachtssituatie[. p. 27]

Uitlokking daarvan acht zij echter het

overtreden van de regels van de analytische situatie[, p. 27]

hoewel zij erkent dat

[g]evaar en ontberingen in de realiteit [...] de mens aan[sporen] tot intellectuele prestaties en het zoeken van oplossingen voor zijn problemen, terwijl zekerheid en overvloed hem eerder dom en gemakzuchtig maken.[p. 132]

Zij heeft er daarom blijkbaar niet zozeer ethisch bezwaar tegen, maar methodisch, want

in een sterke overdrachtssituatie [houdt h]et Ik [...] zich niet langer afzijdig als een gematigd, verzwakt, objectief waarnemer, die zelf niet actief optreedt.[p. 27]

Gunstige verandering van de patiënt blijft volgens Freud uit, zolang

het [Ik] ageert in plaats van analyseert.[p. 27]

Ach, ook dat vind ik er, van de situatie, dus, weer van afhangen, en ik blijf er bij dat met analyse resp. af-/aanleren ook – en zelfs vooral? – wat Freud – het – Ik resp. Ik-functies noemt is resp. zijn gemoeid. Het terechte punt van Freud lijkt dat

duiding [...] zonder resultaat [blijft], zolang iedere toenadering tot het gevoel slechts een toename van de afweer tot gevolg heeft.[p. 34]

Ja, natuurlijk, zolang het om, eh, afweergevoel gaat. Om juist dát ... gevoel te blijven prikkelen werkt dan stellig niet, integendeel.

Volgens wat Freud als het Ik veronderstelt, onderscheidt zij – wederom in navolging van haar vader – tien, in eerste aanleg dus intrapsychische, afweermethoden/-technieken. Ik kan ze hier slechts vermelden. Dat zijn

verdringing, repressie, reactievorming, isolering, ongedaan maken, projectie, introjectie, het zich keren tegen de eigen persoon, overdekking door het tegendeel [en] sublimeren[p. 39]

Het idee van zgn analyse lijkt mij hoe dan ook om in zoiets als een spiraal van wisselwerking van buiten naar binnen en van binnen naar buiten te 'werken.' Een

subject ervaart schade door zeg maar, daadwerkelijke gedragingen. Zit er een gedragspatroon 'achter'? Zo ja, dat is dan een gedragspatroon van dat subject, dat daarom ook alleen hij kan wijzigen. Voorbereidingen voor geslaagde wijziging kan hij vaak juist niet alleen treffen. Daarvoor heeft hij dan vanaf enige tot en met nogal wat hulp nodig.

Dat vergt – dus – meer dan psychoanalyse. Er moet ... analyse van daadwerkelijk gedrag aan vooraf gaan. Dat leidt (!) tot een hypothese over het kennelijke patroon dat het subject – blijkbaar herhaald verwerkelijk. Dat veronderstelde patroon valt als hypothese te toetsen aan ... daadwerkelijk gedrag. Freud doet overigens nogal luchtig over

verificatie in de analytische praktijk[.] De feiten die voor een theoretische weergave met zoveel moeite verzameld en met elkaar in verband gebracht moeten worden,[p. 53]

alsof dat géén analyse is, ja, èn hypotheseserende synthese,

kunnen gelukkig in de analyse van de patiënten zonder moeite aangetoond en bewezen worden. steeds wanneer wij een afweerproces door middel van de analyse opheffen,[p. 53]

wat ik dan geen analyse zou noemen, maar goed,

komen wij de verschillende factoren tegen, die betrokken waren bij de totstandkoming ervan.[p. 53]

Mij lijkt doorgaande nadruk op betrekkelijkheid (met onzekerheid van dien) gerechtvaardigd, want

gevolgen van [...] afweertechneiken [...] komen tot uiting in [...] talloze veranderingen, vervormingen en deformaties[. p. 44]

Ook volgens het drieledige structuurmodel van de psyche van de persoon in de werkelijkheid reikt de betrekkelijkheid uiteraard verder dan de relatie tussen het Es en het Ik:

De ontwikkeling van de analyse als wetenschap is gegaan via het conflict tussen Es- en Ik-instantie [...] naar het conflict tussen Ik en Über-Ich [...] en van daaruit naar de bestudering van de conflicten tussen het ik en de buitenwereld [...] In al deze conflictsituaties verzet het Ik zich er tegen een stuk van het eigen Es te accepteren. [p. 59] Dit wantrouwen van het Ik tegenover [het Es] is altijd aanwezig, maar onder normale omstandigheden [...] gaat [het] schuil achter de veel opvallender strijd, die het Über-Ich en de buitenwereld via het Ik tegen [het Es] voeren.[p. 50]

Dus ook, nou ja, volgens Freud, kan

het de angst van Ik [...] nu eens voor de buitenwereld, dan weer voor het Über-Ich [zijn,] waardoor het afweerproces op gang wordt gebracht. Aan het symptoom dat [...] uiteindelijk gevolg van het afweerproces [is], is niet meer te zien door welke soort van angst van het Ik het tot stand is gekomen.[p. 49]

Ik meen wellicht zelfs nog principiëler, dat 'zicht' op cognitie als gedragsvoorbereidend ... gedrag elke cyclus beperkt is èn blijft. Het cognitief

vermogen 'werkt' volgens mij volgens variabele focus, ja, dat is ook een metafoor. Dat biedt dus slechts zicht in de ene richting. Toegegeven, dat lijkt eveneens verdacht veel op verpersoonlijking. Er is netzo kennelijk iets achter zo'n focus dat – erdoor – kijkt. Dat als zodanig (!) onkenbare noem ik motief als element van de zgn semiotische enneade. De enneade is inderdaad ook een structuurmodel, maar dus anders.

Tenslotte stelt Freud dat,

wanneer het Ik zijn bestaan wil handhaven[,] het [zich] naar beide kanten gelijktijdig [moet] afweren[. In sterke mate zal [het Ik] zich aanpassen aan de bijzondere kenmerken van de binnenwereld en de buitenwereld[, p. 141]

Tja, "de binnenwereld" is het Ik natuurlijk ... zèlf, maar vat ik ruimer op als subject en met een psyche zònder freudiaanse instanties. En zo'n subject ervaart "de buitenwereld," waartoe hijzèlf overigens behoort, telkens als een situatie. Ziedaar, subjectief situationisme, alles veranderlijk (afweer ten spijt).

95.57

Wat vind je van duiding als verkeer? Voor verkeersdeelnemers gelden regels. Ervan afgezien dat natuurlijk de weg het doel is, komen verkeersregels – trouwens, met verkeer algemeen opgevat, zijn er andere regels? – voort uit afweging. Karikaturaal gesteld, minimale bewegingsbelemmeringen voor individuele deelnemers tegenover minimale risico's voor ongelukken die ze veroorzaken. Ongelukken zijn onmogelijk volledig uit te sluiten.

Overheid lijkt mij een afwijkende deelnemer wat haar grondwettelijke zorg voor burgers betreft. Uit-/ontwijkend? Aan verkeer mèt een burger neemt zij dan námens hem (het woord 'burger' is mannelijk) deel. Ofwel, wanneer de overheid mbt zulke zorg een burger informatie weigert, ontzegt een burger feitelijk zichzelf die informatie.

In het geval van een overheidsinstelling als deelnemer laten zich als uitersten absolute openbaarheid en absolute geslotenheid veronderstellen. Dat is allebei onzin, te weten om de 'andere' deelnemer aan zulk maatschappelijk informatieverkeer volledige toegang tot informatie te verschaffen, of juist geen enkele toegang.

Kortom, wat is nog enigszins evenwichtig (en als zodanig houdbaar)?

95.58

Ik haak in, ja, opportunistisch, op je beoordeling van (kr)omgang met openbaarheid als "opportunisme." Nou ja, zo komt het mij uit dat als jouw beoordeling ervan te, eh, beoordelen. Opportunisme, toch?

Ik herinner me – ook selectief? – dat ik jou, kort na jouw aantreden als chef AOR, het beleid voor digitale informatievoorziening kenschetste als koersvast opportunisme. Ik bedoelde ermee dat op hoofdlijn de richting volstrekt duidelijk was dankzij beleidsuitgangspunten afgestemd op organisatiedoelen en andere middelen (vooral medewerkers en geld). Daadwerkelijke middelen waren echter schaars, zodat uitvoering vooral afhing van wie bereid was budgettaire bestedingen te heroverwegen. Daar moest uiteraard vergezeld gaan van ook enige, hmm, flexibiliteit van ons, waar die uitgangspunten dan weer mede op waren toegesneden. Haha, zo hebben we op het departement jaren telkens de nieuwste minicomputer

door chef FEZ laten wensen, want hij wilde wel de sterkste blijven houden. De volgende computer ging steeds van zijn budget, of waarvandaan hij geld ervoor ook regelde. Daardoor, overigens alles met zijn instemmend actieve bemoeienis, kwam wederom 'zijn' eerdere machine voor een andere afdeling/directie beschikbaar, enzovoort.

Opportunisme klinkt inmiddels nogal laatsluitend. Noem het naar bevind van zaken handelen, maw naar omstandigheden, en je bent een sukkel of handelt zelfs onverantwoordelijk als je dat nalaat. Sterker nog, aanpassingsvermogen, dwz het actief aandeel nemen volgens situationele gedragsdifferentiatie, kenmerkt leven. Daarvoor beschikt een individueel levenswezen, dat heet daarom ook wel een subject, o.a. over cognitief vermogen.

Waar ik hiermee naartoe wil? Dat weet ikzelf nog niet. Maar ik weet wel welke begrippen ik tot grondslag reken (en ik probeer ze hier als aannemelijk voor te stellen). 'Precies,' koersvast opportunisme.

Wanneer gedragingen in hun verweven variëteit pas eenduidig begrijpelijk kunnen zijn als elk situationeel verbijzonderd, hoe laten ze zich dienovereenkomstig samenhangend beschrijven? Is dat trouwens nodig?

De noodzaak bestaat 'natuurlijk' reeds meteen, zodra een 'nieuwe' situatie kwalitatief anders dan een 'oude' is. Vaak betreft de taak in de 'nieuwe' situatie coördinatie; daarvoor moet de zgn coördinator dus minstens twee, vaak zelfs – veel – meer, 'oude' situaties overwegen. Dergelijke (coördinatie)taken zijn vooral kenmerkend voor overheid.

Dus, ja, een methode voor stelselmatige ordening van betekenissenvariëteit is onmisbaar. De behoefte is nog eens aangejaagd geraakt door zgn digitale netwerktechnologieën. Daarmee kan ook praktisch verspreid bijgehouden informatie eveneens als een alweer omvattender verzameling gelden die aldus kan dienen voor coördinatie met dienovereenkomstig ruimer bereik. Nee, dat is niet zomaar toegestaan. Ja, ik kom zo in de buurt van overwegingen over openbaarheid.

Maar graag benadruk ik eerst, dat beschrijving (lees ook: modellering) van variëteit van situationele gedragsverschillen een informatie- annex tekenbegrip vergt dat strookt met zo'n stelselmatig bruik-/houdbaar gedragsbegrip. Zoals een gedraging pas eenduidig identificeerbaar is volgens object-in-situatie, kan voor de identificatie van beschrijving ervan niet worden volstaan met louter de identificatie van het object in kwestie. Er moet als informatie de identificatie van de desbetreffende situatie bij. Die noem ik context.

Je kunt je voorstellen dat een bepaalde situatie kan worden onderverdeeld in meerdere deelsituaties, enzovoort, waarbij die bepaalde situatie op haar beurt onderdeel van een omvattender situatie is. Zulke herhaling heet ook wel recursie, en laat grens aan zowel 'boven-' als onderkant open, ideaal voor als je één ding zeker weet, en dat is dat de werkelijkheid verandert en een model ervan dus moet kunnen volgen.

De beschrijving van recursieve situatie lukt met recursieve context.

Wie dat weigert zelfs maar te overwegen, blijft een slechts enkelvoudig bruikbaar informatiebegrip gebruiken, herstel, misbruiken voor beschrijvingen van wat toch echt meervoudige gedragingen zijn. In de valse illusie van betekenismatige uniformiteit raken alle-relevante-betekenen-behalve-één veronachtzaamd, dus feitelijk ontkend. Tja, dat gaat mis. Nee, niet voor de overheidsinstelling zelf, want zij kiest 'vanzelfsprekend' als ene betekenis voor die welke haar past. De

betekenis(sen) van belang voor burgers onderhevig aan overheidsmatige coördinatie zijn aan overheidskant domweg verdwenen, zodat zo'n overheidsinstelling zelfs niet eens kan beseffen resp. nagaan wat eerder misgegaan is. Erger nog, de instelling kan niets aan kan veranderen zonder erkenning van variëteit (ipv, met voorspelbaar verspillende 'projecten,' uniformiteit volstrekt averechts als borging van orde na te blijven streven).

Deden ook wij dat destijds nog zo verkeerd? Dat valt mee. Wij kwamen met digitalisering niet toe aan facilitering van taken waarvoor met opvallende situationele differentiatie gerekend moet kunnen worden. De financiële administratie (grootboek) betrof alweer mee variëteit, omdat zij ook ontwikkelingssamenwerking omvatte. Daarvoor verzoon ik gericht iets dat wel wat van recursie, herhaling, dus, weg heeft. Financiële besluitvorming telt willekeurig te bepalen fasen. Registratie gebeurt per fase in een 'apart' faseboek, maar qua opzet zijn alle faseboeken gelijk en het maakt dus niet uit hoeveel 'je' er hebben wilt. Door relaties te leggen tussen faseboekrekeningen in verschillende faseboeken kunnen samenhangende rapportages met informatie worden opgesteld. Ziedaar: coördinatie.

Voor een ander ministerie heb ik het ontwerp van die opzet aangepast aan de eisen van het zgn verplichtingen-kasstelsel. Voor een enkelvoudig financieel stelsel, zoals het eerdere kasstelsel, liggen faseboeken als het ware op één lijn en volstaat één soort relatie tussen faseboekrekeningen uit verschillende faseboeken om te kunnen 'coördineren.' Voor een meerdimensionaal stelsel is daarvoor een overeenkomstig aantal 'lijnen' en soorten rekeningenrelaties nodig, klaar. Over de programmeurs had ik echter geen zeggenschap; zij trokken zich van dat ontwerp weinig tot niets aan. Ik vermoed dat de invoering van het verplichtingen-kasstelsel voor BZ aanleiding was om voor de financiële administratie met de meeste andere ministeries mee te gaan met de keuze voor een programmatuurpakket dat voor zakelijke ondernemingen bestemd was. Dat heeft uiteraard nooit naar behoren gewerkt, nooit kunnen werken.

Maar zolang niemand zich aangesproken voelt, herstel, zich zelfs maar laat aanspreken om variëteit werkelijk serieus te nemen, blijven 'we' geloven in hopeloos averechtse middelen, nota bene dus niet alleen voor informatievoorziening.

Oh ja, openbaarheid. Jij stelt dat het je "haast onmogelijk [lijkt er] ijzeren criteria voor te formuleren." Ik stel zowel verbreding als vernauwing voor. Volgens mij zoeken we naar criteria voor van alles en nog wat. Dat is dus breder. Maar op welk bereik mikken we met criteria? Gelet op gedragsbiologie komen we daarvoor uit op een dienovereenkomstig bepaalde situatie. En dat is doorgaans nauwer. Daar komt netzo biologisch – psychologisch? – bij dat situaties er niet op voorhand 'zijn,' maar dat een individu (lees dus: een subject) mede 'ingegeven' door zijn momentane motief een situatie ervaart. Wat hij op enig moment voor – de – situatie houdt, is 'zodoende' tevens – en vaak vooral? – een kwestie van interpretatie, te 'weten' de zijne.

Ofwel, criteria zijn nog eens extra, hmm, moeilijk, omdat verschillende subjecten, individuen, dus, er op verschillende momenten verschillende opvattingen op na houden over de situatie waarin ze – veronderstellen te – verkeren. Dat valt onmogelijk te objectiveren, althans, daarin 'geloof' ik als subjectief situationist niet. We doen uiteraard alsof, en voor – enige – regeling van maatschappelijk verkeer moeten we er vergaand wel in geloven. Als je eenmaal wat gewend bent om te zoeken naar aanwijzingen voor situationele verbijzondering, 'zie' je ze ook prompt.

Wet- en regelgeving staat er, ja, vaak tussen de regels, vol van.

Maar, ja, daar heb je het weer. Een subject interpreteert een regel, ondanks het erin vervatte situationele werkingsbereik, in 'zijn' ene situatie zus, in 'zijn' andere zo, enzovoort. Wat er principieel aan opportunisme in de zin van subjectief situationisme is, is dat er geen ontkomen aan is.

Er is de **Wet open overheid**. Hoofdstuk 5 draagt de titel **Uitzonderingen**. Je zou kunnen zeggen dat de Wet impliciet een allesomvattende situatie veronderstelt, om vervolgens enkele deelsituaties te expliciteren waarvoor de eveneens impliciet geldig veronderstelde regel ongeldig is. Ook wat genoemde uitzonderingen ... betekenen, verschillen opvattingen geheel.

Als laatste instantie is er de rechter om geschillen tussen opportunisten te doorbreken.

Ook stel jij dat "zo beroerd [...] de feitelijke situatie nou toch ook weer niet [is]." Over situatie heb ik het gehad ... :-). Jij schetst gevallen die ik associeer met, zeg maar, hoge(re) politiek. Mee eens, zoals jij verderop opmerkt, "[k]amerleden en journalisten hebben [...] een belangrijke rol [ter bevordering van] openheid [van de overheid]."

Maar hun belangstelling gaat stellig vooral uit naar de gevallen zoals jij ze schetst. Vroeg of laat komt informatie uit. Er zijn echter mensen, zij vormen de meerderheid van de burgers, waarin formele en informele nevenmachten, uitzonderingen daargelaten, kennelijk minder geïnteresseerd zijn. Zij zijn en blijven gedupeerd. De tragiek is vaak, zoals ik hierboven heb proberen te verduidelijken, dat medewerkers van een de overheidsinstelling de klacht, het bezwaar van een burger niet eens kunnen duiden volgens de waarde van die burger, omdat zij geen idee hebben van werkelijke subjectief-situationele variëteit. Dat kan de burger omgekeerd overigens – netzo vaak? – evenmin, maar hij krijgt ook niet betaald voor verantwoordelijkheid voor coördinatie.

Onsamenhangend verhaal? Er zit in elk geval geen eind aan, kan m.i. ook niet, ook nog eens veranderlijke variëteit, en zo, inderdaad, "gedoe [...] zal blijven."

Opportunisme is situationisme.

95.59

Nog iets uit herinnering, mocht je er geduld voor hebben. Ook verder over variëteit gesproken, zij het vanuit een wat andere invalshoek, verspreiding van digitale hulpmiddelen over de posten stond aanvankelijk vooral in het 'teken' van vervanging van telex. Want juist diplomaten herkenden onmiddellijk, en midden jaren tachtig van de vorige eeuw dus nog vóórdat dat ze 'door' Windows op het scherm konden kijken, dat met digitalisering teksten 'veelzeggender' kunnen zijn. Telex biedt van een enkel lettertype slechts hoofd- of kleine letter en beperkt tot zoiets als het basisalfabet, weliswaar uiteraard ook cijfers, maar dan weer nauwelijks lees- en opmaaktekens. Kortom, de menselijke schrijver resp. lezer kreeg met de combinatie van tekstverwerking en digitale informatieoverdracht in één klap véél meer uitdrukking- resp. interpretatiemogelijkheden. Nogmaals, voor diplomaten zijn dat evidente voordelen (en, zachtjes uitgedrukt niet onbelangrijk, met zgn diakritische tekens krijgen ze hun naam eindelijk passend gespeld indien er letters in voorkomen die van een accent voorzien moeten zijn, bijvoorbeeld een é; dat konden ze met telex vergeten).

Ja, ik was meteen overtuigd van de noodzaak van bedoelde vervanging. Nee, vooraf had ik echter geen idee hoe sterk de aantrekkingskracht van de nieuwe

hulpmiddelen, laat staan precies waarom, op diplomaten was. Maar na 'automatisering' op de eerste post hadden we die les geleerd, enzovoort. Als noodvoorziening werd(en) telex (en radio) aangehouden, maar de telexisten op de grotere posten raakten min of meer werkloos zodra diplomaten en secretariële medewerkers zèlf gingen 'tikken' voor meer controle over een ook daardoor beter 'product.' De functie van telexist werd gewijzigd in die van systeembeheerder; interessanter werk, hogere salarisschaal, nee, ook daar geen weerstand, integendeel. Dat gaf in de verbindingsafdeling zoveel druk 'van binnenuit,' hmm, daar hebben we, wederom zachtjes uitgedrukt, wel wat geholpen, zoveel interne druk, dus, dat de leiding daar haar apartheidsbeleid voor (communicatie)verbindingen opgaf.

95.60

Goed idee, graag bespreken. Intussen draaf ik vèrder door. :-) Kritisch-opbouwende pogingen ter voorbereiding van onze nader(end)e gesprekken, zeg maar.

Jij beëindigt je "stukje" met "Wees op uw hoede" als waarschuwendende aansporing. Je zou kunnen zeggen, dat wij samenwerken. Jij hebt het tot die waarschuwing gebracht. Ik neem je resp. jouw waarschuwing serieus, begin waar jij eindigde en probeer aldus er alweer wat verder mee te komen.

Volgens jou moet iedereen, dus ook ik, opletten. Maar waarop, dan? Als het zo is, dat niemand dat kan weten, althans nòg niet, en wanneer zekerheid erover pas valt te verkrijgen als het te laat is, kan het verspillen van kostbare tijd zijn ons exclusief te wijden aan inventarisatie enzovoort van verschijnselen die redelijk evenwichtige verhoudingen dreigen te ondermijnen.

Ik stel daarom voor dat we ons in eerste aanleg niet – zozeer – bekommeren om waarvoor we op onze hoede moeten zijn, maar – veeleer – op de manier hoe we dat optimaal kunnen zijn. Want mijn idee is dat wij met gangbaar geraakte manieren juist ontwrichtende verschijnselen weleens zouden kunnen missen. Tja, dan kunnen we er ook niets aan veranderen.

Dus hamer ik op beoordeling van verschijnselen als principieel verhoudingsgewijs. Een verhouding telt verschillende deelnemers in verschillende hoedanigheden. Zij hebben dienovereenkomstig verschillende belangen. En één van die deelnemers ben ikzèlf.

Zo kom ik erop nadruk te leggen op onze omgang met elkáár: maatschappelijk verkeer.

Hoe stemmen deelnemers hun verhoudingsgewijs respectievelijke gedragsaandelen af? Dat doen ze met ... gedragsaandelen. Elke gedraging door de één die (de) ander(en) als teken kan opvatten, komt daarvoor in aanmerking.

Overigens dient een teken niet uitsluitend als middel dat de één gebruikt voor gedragingenafstemming met een ànder. Z/hij doet dat ook – en vaak vooral – ter 'afstemming' met haar-/hemzèlf, te weten 'tijdens' cognitieve voorbereiding, zeg ook maar even intern, van – zoiets als – externe handelingen (zoals een teken bestemd voor een ànder voortbrengen). Hoe dan ook beschouw ik intra- en intersubjectieve gedragingenafstemming (lees ook: verstandhouding) structureel gelijk.

Nota bene, een teken dient geen ànder doel dan zulke afstemming. Anders gesteld, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance).

Bedoel ik werkelijk, èlk teken? Ja. Ik heb nog geen teken kunnen bedenken

waarvoor dat niet opgaat. Jij?

Volgens die (veronder)stelling deelt de één 'met zoveel woorden' aan de ànder mee wat z/hij van haar/hem wil, waartoe z/hij haar/hem probeert te bewegen (en ook dit emailbericht is daarop geen uitzondering; ik probeer je een grondslag voor duiding van verhoudingen te verklaren, opdat je 'op die manier' verschijnselen als verhoudingen opmerkt).

'Achter' een teken waarmee de één vergaande, zelfs totale, onderwerping door de ànder verlangt, laat zich sterk een fascist vermoeden. Als je van het afstemmingsbeginsel uitgaat, laten zich dergelijke valse verabsoluteringen eenvoudig(er) herkennen.

Wie er niet aan wil meedoen, kan aan hetzelfde afstemmingsbeginsel – dat ver(stand)houdingsgewijs m.i. ook het enige is – de noodzaak van betrekkelijke deelname ontleen. De één erkent op voorhand 'ruimte' voor de ànder. Daarvoor helpt het o.a. door, nou ja, dat is mijn idee, te erkennen dat er met opvattingen géén absolute tegenstelling kàn bestaan, wèl volgens allerlei criteria verschillend aangehouden, gewenste e.d. grenzen. Verschillende subjecten blijven voor verschillende situaties (inclusief verschillende momenten) hun grenzen verschillend veronderstellen. Een kritisch-opbouwend gesprek gaat erover hoe deelnemers ze allebei 'wat' verleggen voor vervolghet verhoudingen met hun respectievelijke verwachtingen daaraan evenwichtig verdeelde aandelen te leveren om ze dienovereenkomstig evenwichtig eruit te verkrijgen.

Wie een teken voortbrengt, geeft niet slechts aan tot welk gedragsaandeel z/hij de ànder ermee wil bewegen. Z/hij 'verduidelijkt' tegelijk het aandeel dat die ànder van haar/hem kan verwachten in het geval van – weigering van – inschikkelijkheid. Na, eh, opvoeding kan dat doorgaans overigens ònuitgesproken blijven; als context dringt dat niet of nauwelijks – meer – tot bewustzijn door van zowel de één als de ànder.

Ik wil eigenlijk ingaan op jouw vermelding van "introspectief." Volgens het afstemmingsbeginsel is ook èlk teken deels "introspectief," en wel voor zover de één er al dan niet expliciet haar/zijn belang mee aangeeft. Dat vind ik zeker ook voor jouw "stukje" gelden, maar dat kan volgens mij dus pas opvallen dankzij een manier waarmee we alweer wat minder naïef ... op onze hoede kunnen zijn. Let wel, we willen niet slechts reële dreigingen scherper herkennen, maar beslist ook mogelijkheden voor samenwerking om vervolgens daadwerkelijk te proberen te benutten.

Als de één gebrek aan absolute gehoorzaamheid van de ànder dreigt te straffen met uitsluiting enzovoort, weet je weer dat een fascist heeft gesproken. Nee, dat zègt iemand niet, althans niet letterlijk (zolang z/hij zich niet zeker van – de waan van – absolute macht weet).

Zoals jij met "verklaringen [...] voor de hedendaagse keuze voor het fascisme" illustreert, zijn er – wederom? – voor vrijwel iedereen aanleidingen genoeg voor alsmaar beklemmender gevoel van verlies van beheersing. Wie welke angst dan ook verdringt en door absolute machtswaan vervangt, treft genoeg mensen die hun angst uit gevoel van onmacht gretig door haar/hem laten aanwakkeren, hup, als kritiekloze volgens gevangen in de fuik van de valse illusie van haar/zijn bescherming.

Cor van der Laak rijdt volgens mij overigens een Opel Kadett.

Zodra je beseft dat ook jij alsmaar zèlf (weder)verzoeken 'doet,' mag het geen

raadsel meer voor je zijn dat ook jouw “taal vaak ergens tussen nette redeneringen en de fantastische kunsten in [zweeft].” :-)

95.61

De Hongaar Ignaz Semmelweis (1818-1865) was arts in Wenen, sprak Duits met een accent. In het ziekenhuis waar hij werkte, stierven veel vrouwen aan zgn kraamvrouwenkoorts. En dat ging maar door. De sterfte daalde pas zeer sterk onder de vrouwen die hij daar behandelde, toen hij zijn handen grondig ging wassen voordat hij ze ‘intern’ onderzocht.

Andere artsen trokken zich niets van zijn aanbeveling aan. Iemand die zo vreemd Duits spreekt, kan je niet serieus nemen, toch? Semmelweis bleef aandringen. Het heeft echter tot de ‘ontdekking’ van bacteriën geduurd, dus tientallen jaren later en Semmelweis was alweer vergeten, dat het belang van hygiëne alsmaar algemener erkend raakte en artsen e.d. zich ernaar gingen gedragen.

Ik stel mij de frustratie van Semmelweis voor. Hij stuit op weerstand. De ‘argumenten’ die hij tegen zijn voorstel te horen krijgt, als iemand er überhaupt aandacht aan besteedt, zijn vaak nauwelijks verhuld op hem persoonlijk gemikt. Alsof het hem om zichzelf gaat?! Hij wéét dat veel vrouwen nodeloos sterven, nota bene aan ‘behandeling.’ Hij heeft bewijs verzameld, dat andere – voorbereiding van – behandeling door artsen en andere verplegers zulke sterfte nagenoeg doet verdwijnen. Dus?!

Stel je voor dat jij ‘in’ de gezondheidszorg werkt. Wat had Semmelweis volgens jou anders kunnen, moeten e.d. doen?

Vooruit, hij volgt jouw advies, kijkt “in de spiegel” en gaat “om zichzelf [...] lachen.” Maar hij weet ook, overal elders in kraamafdelingen blijven vrouwen sterven. Heeft hij zomaar wat bedacht, dat géén soelaas biedt? Hmm, nee, integendeel. Hij kijkt verder in de spiegel en moet allereerst zichzelf wel serieus nemen om dat zorgvuldig met anderen te kunnen doen.

Ja, “er zijn andere manieren om een bijdrage te leveren.” Maar de ene bijdrage is de andere niet. Er zijn zoiets als voorwaardelijke bijdragen, zoals handen wassen in het geval van medisch onderzoek. Als daaraan niet voldaan is, ik druk me even voorzichtig uit, kunnen andere bijdragen weleens vergaand zinloos blijven.

Zou je over Semmelweis beweren dat hij “te veel in de rol kruipt van het onbegrepen genie en daarvan zelfs lijkt te genieten [als] de romantische held die alleen staat tegenover een vijandige wereld,” dan zou ik vinden dat je weigert hem terdege te begrijpen. Indien je meent dat “we [...] elkaar erop moeten kunnen wijzen als we vinden dat dat “om zichzelf [...] lachen” te weinig gebeurt,” dan zou Semmelweis stellig je dankbaar, hoopvol e.d. de praktische noodzaak en haalbaarheid willen toelichten van een, eh, idee dat nota bene iederéén had kunnen krijgen die wat verder probeert te kijken dan toch vooral zichzelf.

Mag ik me wat veranderdilemma betreft met Semmelweis vergelijken?

Ik geloof niet dat hij zichzelf als “slachtoffer” zag. Hij leerde door het treffen van een ‘achteraf’ evidente voorzorgmaatregel dat talloze andere mensen blijkbaar nodeloos slachtoffer zijn. Het heeft geen zin om ook maar iemand daarvan de schuld te geven. Het heeft wél zin om zo’n behandelwijze te veranderen, zodra je alweer ‘beter’ weet. Wie zich slachtoffer voelt, kan dat m.i. niet opbrengen. Semmelweis bleef echter verandering bepleiten.

Jij stelt dat “alleen verandering-voorstellen met vrijwel gegarandeerd succes worden

geaccepteerd.” Tja, welke criteria voor de “smaak van succes” tellen voor de besluitvormer? Ook zònder schone handen is er iets “gegarandeerd.” Dat is ... mislukking, nou ja, volgens mij. Neem ik daarvoor mijzelf als maatstaf? Ik vind van niet, althans zeker niet overwegend. Ik ervaar dat ook en zelfs jij mij die zèlfbeperking wel probeert op te dringen. Alsof jij er volledig buiten staat. Het stoort jou blijkbaar niet dat er vèrder “te weinig gebeurt.” Dat kàn ook niet, als je het niet ziet. En met mijn vraag waaròm je het niet wil zien, kan je dan uiteraard evenmin iets beginnen. Je noemt die vraag “flauw.” Dat is ‘ie in enkele opzichten ook, maar m.i. in andere dus niet.

We komen er blijkbaar niet uit, wat ons terecht allebei spijt. Zeer bedankt voor je bericht, in èlk geval houden jij en ik nog wèl vol met zoiets als een discussie. :-)

95.62

Jij kent dat volgens mij ook. Je oppert iets, kan in elk gesprek gebeuren, dat volgens jou van wat zgn algemener belang is en spreekt er daarom (!) ‘met zoveel woorden’ iemand op aan dat ook z/hij verantwoordelijk voor de zorg ervoor is. Je doet dat uiteraard niet ‘met’ zomaar iemand. Je mikt op van wie jij aantoonbaar meent dat z/hij zulke zorg ‘normaal’ moet vinden.

(Vooral) zo iemand reageert echter steevast alsof jij je ‘tegen’ haar/hem keert. Dat is inderdaad ook zo, nota bene onvermijdelijk, in de zin dat in de oproep tot verandering nu eenmaal kritiek ligt besloten op ònveranderde praktijk.

Jij bent dus ook vertrouwd met prompte afwijzing. En als je je niet schikt naar heersende normaliteit, word jij ‘dus’ als abnormaal afgedaan.

Wij kunnen er slechts onderling de machteloze spot mee drijven, vooruit, frustratie en neerslachtigheid proberen te relativiseren, maar hèlpen aan en door stelselmatig noodzakelijke veranderingen doet dat nog steeds niemand.

Afgezien van wat er stellig ook ‘in’ mij zgn psychisch allemaal in de war is, blijf ik het niet ... gek vinden, integendeel, en noem het maar een morele plicht, om aandacht te vragen voor wat juist niet – alleen – om mijzelf gaat, maar om – erkenning van – betrekkingen in het algemeen.

Natuurlijk ben ook ik bang voor betrekkelijkheid met onbeheersbaarheid enzovoort van dien, maar kennelijk nòg banger voor – de gevolgen van – ontkenning ervan.

Dat is immers nòg ònbeheersbaarder, nou ja, vind ik.

Vind ik dat helemaal alleen? Nee. Verwijzing naar voorstanders van vergelijkbare opvattingen maakt evenmin indruk.

En als het nu onzin is, wat ik beweer? Kan zijn. Maar een beoordeling vergt aandacht, en meteen daaraan begint iemand dus zelfs niet.

Omdat iemand geen kritiek op het voorstel heeft, komt er kritiek op de voorsteller.

Die kan terecht zijn, maar stoelt dus nergens op een oordeel over het voorstel.

95.63

Ik ben blijkbaar nogal langzaam van begrip.

A vraagt B om hulp. Nee, niet vanuit volledige afhankelijkheid, want A biedt tevens en vooral hulp aan B aan, en via B aan met wie B allemaal heeft te maken en kan krijgen.

B mist de oproep tot samenwerking. B ervaart zich door A eenzijdig als hulpbehoevend, afhankelijk e.d. verondersteld. Door A?! Dat vindt B ònaanvaardbaar. Dus, òmdraaien (maar met, nota bene, precies òmgekeerde bedoeling van hoe jij dat leert :-). B besluit dat A eigenlijk géén hulp wil. Dus kàn B

slechts helpen door A ... hulp te onthouden. A moet slechts even leren zich daardoor ècht geholpen te weten (en voor altijd met zulke vragen op te houden). Ingewikkelder is het niet, ook volstrekt logisch, nou ja, volgens B. Zo kan B dóór. Waarheen, eh, eigenlijk?

95.64

Nog wat meer nalatigheidslogica: Stel dat B ergens medewerker is. Met een baas, dus. En dat is C.

C zegt tegen B dat hij wel iets ziet in een voorstel van ene A. Later op de dag heeft hij er daarom een vergadering over geregeld. Kan B voorafgaand een artikel van die A lezen?

Rara, wat doet B?

Maar waarom spreekt A dan niet meteen C aan?

Tja, dat is ook B. C is een sprookjesfiguur.

95.65

Als we, eh, ergens van niet weten wat wèl ermee te beginnen, weten we vaak minstens wèl wat we er beter niet mee kunnen doen. Dus, wanneer we zelfs helemaal nergens iets mee willen resp. kunnen beginnen, blijft volledig nietsdoen over. Ofwel, we laten àlles maar na.

'Is' dat soms zgn nihilisme?

Herman Rauschning (1887-1982) haakt als Duits conservatief politicus en bestuurder aan bij het nationaalsocialisme, botst ermee, duidt het als verschijningsvorm van wat hij nihilisme noemt en keert zich er als publicist tegen. Dat verklaart waarom Menno ter Braak (1902-1940) voor zijn antifascistisch activisme interesse toont voor Rauschnings kritische analyse en twee van diens boeken (mede)vertaalt.

Over – zijn opvatting over – nihilisme verschijnt later nòg een boek van Rauschning, die in 1936 Duitsland heeft verlaten en inmiddels staatsburger is van de Verenigde Staten. Dat is **Masken und Metamorphosen des Nihilismus: Der Nihilismus des XX. Jahrhunderts** (Humbolt-Verlag, 1954).

Voor Ter Braaks essayistische werk vind ik politiek zo mogelijk van groter belang dan ooit. (Want) wat hij m.i. benadrukt, zie verder [aantekening 76.38](#), is dat individualisme – aandacht voor, bevordering van, enzovoort – evenwichtige betrekkingen vergt, maw voor verschillende deelnemers en hun respectievelijke belangen. Ik ben dus benieuwd of het, zeg maar, samenlevingsidee van Rauschning, conservatief of niet, maar hoe dan ook door Ter Braak erkend als verwante denker en protesterende doener, daar eveneens op neerkomt.

Rauschning houdt nihilisme voor de

Bezeichnung für dasjenige, was den modernen, entwurzelten Menschen charakterisiert.[p. 14 W]enn der Mensch [...] geistig vor dem „Nichts“ steht, dann ist das nicht nur eine persönliche Katastrophe des einzelnen Menschen, sondern muß zur allgemeinen Katastrophe führen. Dann ist kein Gemeinwesen, keine Gesellschaft mehr möglich[. p. 15] Die Belanglosigkeit des Daseins ist das eigentliche Grundgefühl.[p. 39]

Daarom, stelt Rauschning, hebben 'we' behoefte aan

ein Ziel [..., ...] eine Antwort auf die Frage nach einer Bestimmung [als] obersten Werte und Weisungen für die Lebensführung[. p. 15]

Volgens mij is zo'n antwoord, inclusief het verzinsel van de god die het geeft, mensenwerk. Altijd geweest. En waar en wanneer verhulling als goddelijke openbaring ... politiek niet meer werkt, verzinnen mensen er iets anders op resp. voor. Wederom wij, dus.

Ik krijg de indruk dat Rauschning meent dat intussen niemand meer met dergelijke antwoorden komt. Ik zou zeggen, wàs het maar zo.

Wat m.i. als gevolg van emancipatie sterker dan ooit ontbreekt, volstrekt logisch, is eensluidendheid. Ook bijbehorend conflictpotentieel was er ... natuurlijk altijd al.

Aldus opgevat

[wird d]er Nihilismus [...] deshalb eine ständige Gefahr der [...] Daseinsebene sein, weil die Bedingungen weiter fortbestehen werden, aus denen er erwächst, und zwar notwendigerweise erwächst.[p. 205]

Het aantal daadwerkelijke conflicten inclusief de omvang per conflict, doorwerking enzovoort, kan echter pas zelfs drastisch toenemen, zodra mensen die sterker van elkaar verschillen daadwerkelijk met elkaar 'in aanraking' komen door hun verplaatsings- en communicatiemogelijkheden met alsmaar ruimer bereik op alsmaar hogere snelheid.

Vershillen zijn volgens mij pas een probleem, wanneer afstemming ertussen niet door alle betrokkenen (lees ook: belanghebbenden) als evenwichtige oplossing ervaren wordt. Het is echter géén oplossing om verschillen uit te bannen.

Doorgaans zijn betrokkenen immers gebaat bij verschillen, daarmee vullen 'we' elkaar als het ware aan, en ze domweg opheffen lukt niet eens. Fascisme betreft de valse schijn van gelijkheid volgens dwangmatig opgelegd ... verschil tussen leider en volgers.

Indien wij als individuen beseffen, ieder voor zich, dus, dat wij allemaal de samenlevingsvraag aan onszelf moeten stellen en er ook zelf antwoord op moeten geven, kan het bij ieder van ons opkomen het 'eigen' antwoord van nadruk op onderhoud e.d. van zorg voor ... betrekkingen te voorzien. Daarin is Ter Braak m.i. eerder verder gekomen dan Rauschning later.

Nogmaals, waarvandaan – van wie? – Rauschning antwoord verwacht, kan ik niet uit genoemd boek opmaken, evenmin wat hij vindt hoe het zou moeten luiden. Is hij daarvoor zelf bevangen van nihilisme zoals hij dat opvat? Hoopt ook hij nog op iets (van) ... hoger? Zo ja, wat zijn 'we' dan opgeschoten?

Rauschning lijkt ook verder vooral tot waakzaamheid aan te sporen. Stellig die oproep moet eerder geweest zijn wat Ter Braak, lid van het Comité van waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische intellectuelen, op het spoor van Rauschnings publicaties brengt. Het gevaar is zodanig dat het, zeg maar, politieke programma beperkt moet blijven tot bestrijding ervan, en voor zgn intellectuelen beperkt die strijd zich dus tot dringend op dat gevaar opmerkzaam proberen te maken. Dat doet Rauschning met zijn latere boek kennelijk nog steeds en in het besef dat juist ... niets moeilijk te 'vatten' is. Nee,

der moderne Nihilismus des 20. Jahrhunderts [p. 12] ist nicht [weiter] ein bestimmter revolutionärer Wille, der absichtlich einen Zustand äußerster Anarchie herbeiführen will. Nihilismus ist vielmehr das Ergebnis eines langen geistigen und politische

Auflösungsvorganges. Es ist ein alle Seiten des menschlichen Daseins umfassender Zersetzungsprozeß der [...] Lebensordnung[, p. 13 der] sich notwendigerweise in politischen und sozialen Umsturzbewegungen auswirken mußte [pp. 13-14 und d]as [...] führt notwendigerweise in seiner letzten Entwicklung zur Verdrängung einer Daseinsbestimmung durch die Daseinsmittel.[p. 62]

Hoewel hij opmerkt, dat

[e]s [...] fraglich [ist], ob es den Nihilismus als äußersten Zustand des Nichts überhaupt geben kann[, p. 66]

ik zou zeggen, nee, luidt zijn bezwaar dat

jede Ordnung [...] nur auf relativen Werten und Wahrheiten begründet [ist].[p. 15]

Dat klinkt alsof hij (terug)verlangt naar absolutisme. Hij bedoelt het stellig niet zo, maar daarmee staat m.i. de deur open voor de volgende variant van fascisme, herstel, fascist en

[n]och immer gilt Politik, die sich anderen Gesetzlichkeiten als denen der Machtbeziehungen und der Willens zur maximalen Macht unterordnet, als unrealistisch[. p. 61] Der totale Staat ist eine unvermeidliche Folge des Nihilismus [und] zugleich auch das wirksamste Mittel seiner weiteren Verbreitung.[p. 139]

Mijn idee is dat 'we' het als inherent betrekkelijke subjecten met betrekkelijkheid moeten 'doen' als, vooruit, dat dan weer wel,

absolut geltende Gesetzmäßigkeit[. p. 15]

Het bereik van ... absolute geldigheid moeten 'we' echter principieel beperken. Mijn idee is verder dat zgn situationele verbijzondering daartoe dient. Dat gebeurt uiteraard ook allang, maar vaak nog vergaand impliciet. Daardoor ontgaat het 'ons' als, zeg maar, differentieel inrichtingsbeginsel. Ook Rauschning mist – dergelijke geregelde – relativering en vreest daarom ontsporing, zodra

willkürliche Regelungen [...] das menschliche Verhalten [...] bestimmen[. p. 15]

Mee eens, met nihilisme geduid als schending van evenwicht door betrekkingen,

[e]s ist der einzelne, der in persönlicher Entscheidung den Nihilismus überwindet und er kann es doch nur in Gemeinschaft der Menschen und für die Gemeinschaft, nicht für sich allein. [...] Es ist eine untrennbare Entscheidung in der Individual- und Sozialsphäre zugleich [...] ohne [...] dem Kollektivismus und einer seiner Verwirklichungsformen zu verfallen.[p. 212]

Ik zou zeggen, hoe meer mensen zich bekommeren om regels voor maatschappelijk verkeer, zich ervoor medeverantwoordelijk weten, des te groter de kans is dat 'we' verkeersregels als maatregelen, dwz op maat, ter bevordering van evenwichtige verhoudingen treffen. En naar mijn idee kunnen evenwichtige(r) verhoudingen onmogelijk door onevenwichtige verhoudingen wijzigen. Middel moet stroken met doel. Onmogelijk?

Actueel klinkt Rauschning, als hij wijst op

[d]ie totale Versachlichung des Daseins: das ist die letzte Maske und Metamorphose des Nihilismus. [...] Keine Qualitätsbeziehungen [sind] mehr begründbar[. Der Mensch] hat nur noch funktionelle Bedeutung. [...] Die Anpassung an die selbstgeschaffene technische Umwelt ist die [...] einzige Aufgabe, die dem modernen Menschen noch den Schein einer Bestimmung und seinem Dasein eine Art objektive Aufgabe stellt.[p. 31]

Maar 'onze' vorige opgave was evenzeer schijn. Volgens Rauschning

[ist] Technik [...] die letzte Schicksalmacht im Nihilismus.[p. 31]

Tja, 'we' verkeren er middenin. Dat maakt relativering moeilijker, vooral omdat het bereik waarop verkeersregels geldig moeten – kunnen – zijn erdoor sterk toeneemt, maar m.i. niet onmogelijk. Rauschning stelt – wanhopig? – dat

[e]rst [wir] zu dem eigentlichen Boden herab [gelangen, weil wir auf]hören [...] zu fragen, [uns] zu entscheiden und zu handeln. Die Ganzheiten sind nicht nur fragwürdig, sie können keinen Sinn geben.[p. 36]

Dat zie ik anders. We moeten telkens leren, onszelf leren, kwalitatief andere vragen te stellen voor dito andere antwoorden. Wat daarvoor praktisch als geheel telt, raakt alsmáar zowel omvangrijker als meer verweven. Nogmaals, dat is uiteraard navenant moeilijker, maar màg niemand voor onmogelijk, dus zinloos, houden. Heb ik Rauschning aanvankelijk verkeerd begrepen resp. tekort gedaan? Want verderop relativeert hij, en m.i. dus terecht, objectivisme:

Die letzte, die eigentliche Stufe des Nihilismus ist erst dann erreicht, wenn der Mensch aufgibt, sich selbst für den Sinngeber seines Daseins zu halten; wenn er nicht nur aufgibt, nach einem objektiven Sinn und Wert zu fragen, sondern auch ihn aus seiner Freiheit der Selbstbestimmung selbst zu setzen.[p. 37]

Er is een ... probleem, wanneer bijna iedereen dat overlaat aan een enkeling om gehoorzaam aan te – willen – zijn. Daarover blijft Rauschning m.i. onduidelijk. Indien

Sinn und Wert [...] nur dann möglich [sind], wenn es eine Beziehung auf ein Ganzes gibt [p. 49 und d]er Nihilismus beginnt mit dem Verlust oder treffender ausgedrückt, mit dem ausdrücklichen Verzicht auf Ganzheit[. p. 62]

beseft hij blijkbaar onvoldoende dat 'we' volgens onderlinge betrekkingen moeten rekenen. Daarom moeten 'we' elkáár als zulke zingevers erkennen. En omdat we van elkaar verschillen, en verschillend blijven veranderen, enzovoort, kan onmogelijk iedereen, laat staan ook altijd, hetzelfde, zeg maar, concrete doel 'kennen' om na te streven. Wat Rauschning vreest, is

Subjektivierung und Relativierung aller Sinngebungen[. p. 49]

Ik vind het echter geen kwestie van alles of ... niets. Voor samenleving zijn praktisch – enige – beperkingen 'geboden.' Voor nodige en voldoende gemeenschappelijkheid moeten 'we' iets, eh, abstract(er)s, eh, ontwerpen, noem het maar een metadoel of metawaarde. Ik ben het er niet mee eens dat,

[w]enn die Ganzheit verloren geht, [...] an ihre Stelle das Konkrete [tritt].[p. 62]

Wat nooit verloren kan gaan, zijn gedragingen in hun zgn concreetheid. 'We' moeten ze niet willen vervangen, maar ze voor evenwichtiger verdeling – navenant situationeel – onderhevig laten zijn aan ... iets, zeg ook maar, meer abstract in de zin van afstemmings- annex verkeersregels. Wat mij betreft komt daarvoor dat betrekkelijkheidsbeginsel in aanmerking. In welke situaties iemand komt te verkeren, kan z/hij niet met zekerheid weten. Maar het ene subject kan er wel zeker van zijn, dat z/hij er met andere subjecten in verkeert, subjecten dus, die op hun beurt van ... dezelfde 'zekerheid' kunnen, herstel, moeten uitgaan. Wat 'we' onlosmakelijk zijn, is deelnemer. Ofwel, van situatie tot situatie stemmen 'we' onze gedragsaandelen op elkaar af. Hoe 'we' dat ... concreet doen, weet vooraf echter niemand zeker, wel zeker weet z/hij dat z/hij "aus seiner Freiheit der Selbstbestimmung" telkens de opgave van afstemming kent die kan variëren van situatie tot situatie en van hoedanigheid tot hoedanigheid waarin z/hij erin verkeerd raakt:

Jedes Ganze, jede Gemeinschaft erfordert ein Verhältnis wechselseitigen Dienstes füreinander, eine Solidarität.[p. 125] Die Anerkennung eines „Anderen“ nicht nur im Verstande, sondern durch das eigene Dasein bedarf [...] einer Erfahrung der „Wirklichkeit“ dieses anderen[. p. 168] Es gibt nur eine gemeinsame Überwindung der Nihilismus, eine Überwindung zur Gemeinsamkeit aus der Vereinzelung.[p. 196] Der Mensch lebt [...] in einer gemischten Zwischenwirklichkeit, [... d]ies ist die Grundsituation, die zugleich die Bestimmung enthält: nämlich eine ständig neue Entscheidung.[p. 198] Im Nebeneinander wie im Nacheinander der persönlichen Schicksale sind wir auf tiefste verknüpft.[p. 208]

Daarentegen zonder nadruk op principiële zowel betrekkelijkheid als veranderlijkheid

liegt der Nihilismus nicht nur als Möglichkeit, sondern als notwendiges Ende erhalten[, p. 46 wenn d]er [individuelle] Mensch [nur] sich selbst Zentrum, Maß und Ziel sein will[. p. 46]

Weliswaar ontwikkelt

[je]der Mensch sein eigenes Selbst, die Summe seiner persönlichen Erfahrungen, das subjektive Bild seiner Umwelt, seines Platzes in der Gesellschaft, seiner Zeit, seiner Wünsche, Triebe, Ressentiments, sein Bewußtsein und sein Unterbewußtsein[, p. 49]

maar een subject vergist zich ernstig indien z/hij meent, nee, niet dat anderen hetzelfde 'vinden,' wel dat anderen zodanig van haar/hem verschillen dat zij zich volgens

was als Wille zur Macht bezeichnet wird [p. 95]

klakkeloos naar wat z/hij 'vindt' – moeten – voegen. Onderhevig aan dergelijke vergissing

[geht i]n diesem Prozeß ständiger Zerstörung jeder auftauchenden Sinndeutung [...] der Weg unaufhaltsam zur völligen ideologischen und moralischen Ratlosigkeit.[p. 51]

Moraal is immers leer van ... evenwichtige betrekkingen. Zolang een subject zichzelf niet leert beschouwen als gezag voor erkenning van betrekkingen (lees steeds dus ook: verhoudingen),

kehrt sich[, w]as der Mensch so für einen Aufbruch zu immer größerer Klärung und Gewißheit über sich selbst und seine Bestimmung ansah, [...] ins Gegenteil.[p. 52]

Volgens Rauschning

gerät [der Mensch] in eine ständig zunehmende Verdunkelung und Ungewißheit über sich und sein Wesen.[p. 52]

Wat ik als belangrijkste ‘oorzaak’ duid, is de valse veronderstelling dat een subject een zgn wezen heeft, of zelfs is. Nee, in tegenstelling tot het idee waaraan Rauschning kennelijk wil vasthouden, veronderstel ik een subject niet apàrt, ònveranderlijk (nog afgezien van de moeilijkheid om van zo’n ... wezen begin resp. einde aan te geven). Dat een mens een wezen ‘is,’ spreekt Rauschning overigens zelf tegen door met zoveel woorden een, zeg maar, hoger wezen te – blijven – veronderstellen ter borging van gemeenschappelijkheid. Zo merkt hij op, dat

[e]chte Ganzheit [...] nicht mit den Sinnen allein erfaßbar [ist, sondern] nur im Glauben [...], im religiösen, im metaphysischen Erfahren eines absoluten Seinsgrundes.[p. 62]

Tja, ik probeer praktisch tòch wat verder te komen. Als een subject in haar/zijn inherente betrokken- en veranderlijkheid às zgn wezen niet ... bestaat, kan z/hij er als zodanig zelfs ònmogelijk iets van weten, laat staan àbsoluut zeker. ‘We’ doen er dus verstandig(er) aan op te houden met ernaar raden. Mijn idee is dat juist de kortzichtig volgehouden wezensvraag een subject abusievelijk de indruk geeft dat z/hij

nun völlig isoliert [ist]. Er hat keine Beziehung mehr zu irgend etwas, was als Gemeinschaft gelten könnte.[p. 56]

Natuurlijk ‘heeft’ iedereen betrekkingen. In de valse veronderstelling van volslagen isolement ervaart een subject ze stellig als ònevenwichtig. Rauschning beweert dat z/hij aldus

den zu seinen Wesen notwendigen Gegenpol seiner Individuation [verliert]. [p. 56]

Nogmaals, mijn idee is dat subjecten, en dat zijn niet alleen zgn mensen, volgens wisselende motieven blijven veranderen door in wisselende hoedanigheden in wisselende betrekkingen (lees ook: situaties) te verkeren, enzovoort. Een ònveranderlijk motief ‘kent’ een subject niet, wèl telkens een motief, zodat

Wirklichkeit ist – ganz elementar und ganz unphilosophisch ausgedrückt –, was ich als wirklich erfahren **will**. Es ist das, dem ich mich als Wirklichkeit zuwende und öffne. Wirklich ist das, was der Mensch will, daß wirklich sei. Die Erfahrung meines **Daseins** ist immer zugleich mein Wille des **Soseins**. [p. 191]

Wat een subject in een momentane situatie ... wil, heeft z/hij mede door eerdere ervaringen ‘geleerd.’ Inherent gemotiveerd-zijn kan dan, geabstraheerd van welk concreet motief van welk concreet subject ook, vooruit, het metawezen van èlk subject heten. Wie daarentegen geen ‘zin’ voor betrekkingen heeft, herstel, de één die betrekkingen probeert terug te brengen tot haar/zijn eenzijdig leiderschap òf de ànder die kiest voor eenzijdige volgzzaamheid,

wirkt [...] als Werkzeug des Nihilismus.[p. 109]

Rauschning wijst echter niet zozeer op variëteit van onderlinge betrekkingen van individuen, maar veronderstelt veeleer de betrekking tussen het individu en het collectief. Hij vindt

das Daseinsgefühl in seinem innersten Kern ein Ganzheitsgefühl, [d.h. wesentlich] das Bewußtsein oder innerste Getragensein von einem Gefühl der Geborgenheit, der Sicherheit in einem Ganzen [p. 61]

en betreurt dienovereenkomstig

das Fehlen des verbindenden Elementes, der integrierenden Kraft zwischen dem einzelnen und der Gesamtheit.[p. 57]

Ook daarnaar zoekt hij m.i. dus tevergeefs, want waar ... niets te vinden is. Het lijkt alsof Rauschning met wat hij nihilisme ... noemt, zijn eigen advies resp. analyse veronachtzaamt:

Man soll Analogien nicht zu weit verfolgen.[p. 79] Halbwissen [...] lockert vielmehr, es löst, es entbindet.[p. 88] Das Wissen, nichts ändern zu können, ist die nachträgliche Rationalisierung des [...] Dranges zur Unterwerfung[. p. 104]

Wat blijft veranderen, zijn mogelijkheden om evenwichtige betrekkingen te belemmeren. Als algemenere waarschuwing tegen misbruik, ontwijking enzovoort is **Masken und Metamorphosen des Nihilismus**, nou ja, zijn gedeelten eruit, wereldwijd helaas onverminderd actueel.

Augustus – Oktober 2024, www-editie 2024 © Pieter Wisse

noot: **Aantekening 95.29** past in een reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving. Voor verwijzing naar het (de) eraan voorafgaande de(e)l(en) in deze reeks, zie de noot achteraan [94. Aantekeningen, april – juli 2024](#).